

magazin istoric

ANUL XXII NR. 6 (255) IUNIE 1988

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 6 (255)
iunie 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

● Revoluția de la 1848 și semnificația ei istorică (II): <i>Ilie Ceaușescu</i>	2
● Presa unui incandescent miez de veac: <i>Constantin Antip</i>	8
● Oameni ai revoluției pașoptiste — Ion Heliade Rădulescu: <i>Mircea Anghelescu</i>	8
● Entuziasmul revoluționar de la 1848: <i>Th. C. Văcărescu</i>	17
11 iunie 1948. „Domnia poporului prin popor”: <i>Gheorghe Surpat</i>	21
În România „soluția finală” hitleristă nu a putut fi aplicată: <i>Oliver Lustig</i>	25
1888-1912. Trei diplomați în misiune la București: <i>Dumitru Hincu</i>	33
În București, acum 50 ani	38
Litoralul — un veac de istorie turistică (II): <i>Vasile Smărăndescu</i>	46
● File din istoria Filipinelor. Encomenderos și sclavi: <i>Renato Constantino</i> ... 42 ● 1943. Amintirile unui diplomat: <i>Alberto Berio</i> ... 48 ● Din nou despre Mari. Orașul regăsit după patru milenii: <i>Crăciun Ionescu</i> ... 49 ● Memoriile de război. 1941-1942. Hitleriștii vor să pună mina pe Africa de Nord: <i>Alphonse-Pierre Juin</i> ... 53 ● 3 mai 1945. Ținta atacului — pachetotul „Cap Arcona”: <i>Günther Schwarberg</i> ... 57	
● Un nou concurs Magazin istoric, ediția 1988. 20 din 20... 29	
● Cărți sosite la redacție... 45 ● Poșta Magazin istoric ... 63	

COPERTELE NOASTRE

Anul revoluționar 1848 în țările române și în alte state europene:

① Imagini din marea frescă de la Ateneul Român executată de pictorul Costin Petrescu

② Moment revoluționar la Paris: Gavroche pe tronul regal, în Palatul Tuileries (litografie de epocă)

③ Lupte de stradă la Berlin (imagine reprodusă după lucrarea *Illustrierte Geschichte der Deutschen Revolution 1848/49*, ed. Dietz, 1975), (Revoluția de la 1848 și semnificația ei istorică, p. 2)

REVOLUȚIA DE LA 1848

ȘI SEMNIFICAȚIA EI ISTORICĂ (II)

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

Analiza obiectivelor fundamentale, interne și externe, ale revoluției române de la 1848-1849 duce în mod cert la concluzia că programele în care acestea au fost incluse aveau un deplin caracter național-unitar, reprezentând, așa cum sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, „expresia aceluiași cerințe obiective ale dezvoltării societății românești, a idealurilor care animau pe toți fiii acestui popor”.

Masele populare în acțiune

Unitară în obiectivele sale, revoluția a avut și o desfășurare unitară în acțiunile ei principale, în formele sale de manifestare, conducătorii săi conlucrind strâns și întraajutorându-se permanent, avînd cu toții conștiința că sînt fiii aceleiași patrii — Daco-România — pe care aveau dreptul și obligația istorică de a o edifica. Acest fapt a fost pe deplin evidențiat încă din primele momente ale revoluției. În toate zonele intra și extracarpatice, ea a început aproape concomitent prin ample ridicări populare, cu conținut larg democratic și național.

Flacăra revoluției a fost aprinsă mai întîi în Țara Românească — Moldova, apoi s-a extins rapid în Țara Românească Transilvania, Țara Românească Muntenia, în Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, cuprinzînd, pînă în luna iunie 1848, întreg spațiul geografic românesc.

La 27 martie/8 aprilie 1848, la Hotelul Petersburg din Iași¹, a fost organizată o ma-

re întrunire pentru a aproba programul de revendicări ce urma să fie înaintat spre aprobare domnitorului Mihail Sturza. Sfătuit de consulul rus, domnitorul a respins *Petițiunea-Proclamațiune* în 35 puncte, întocmită de Vasile Alecsandri și adoptată de cei peste 1 000 participanți la această autentică adunare populară ce a reunit reprezentanți ai tuturor „stărilor” sociale, trecînd la brutale măsuri represive. Numeroși participanți au fost arestați, s-a instituit cenzura, s-a interzis intrarea în țară a tinerilor aflați la studii în Franța, s-au luat măsuri de izolare a țării față de celelalte teritorii românești. Toate acestea nu au reușit să împiedice, în luna următoare, extinderea mișcărilor pentru revendicări sociale și naționale. Țărănimea, de la Dorohoi și pînă la Covurlui, s-a ridicat cu hotărîre la luptă împotriva boierilor și a domnitorului. O deosebită vigoare au cunoscut mișcările țărănești în județele Bacău, Neamț, Roman, Suceava și Tutova. Un document din epocă amintește despre organizarea unui adevărat corp de luptă, format din circa 10 000 țărani, care urma să se îndrepte spre Iași. O parte din revo-

luționarii moldoveni, scăpați de urgia represiunii, sau alții, care au reușit să evadeze, au trecut în Transilvania și Bucovina, unde și-au continuat activitatea, elaborînd noi planuri politice de luptă, de data aceasta mult mai profunde și mai radicale, și participînd la acțiunile și frămîntările în cuprinsul cărora s-a desăvîrșit programul de acțiune al românilor.

Treptat, revoluția a căpătat o extindere și o intensitate tot mai mare, cuprinzînd întregul teritoriu locuit de români. În Țara Românească Transilvania, datorită împlerii complexe a contradicțiilor sociale și naționale, ea a avut un caracter deosebit de ascuțit. Aici, revendicările sociale ale țăranilor iobagi români, maghiari și secui li s-au adăugat cele naționale, determinate de asuprirea la care era supusă populația majoritară românească, lipsită de drepturi și nerecunoscută ca națiune de sine stătătoare de către nobilimea maghiară și administrația habsburgică. La 18/30 aprilie s-a ținut prima adunare politică a românilor în localitatea Blaj; în cadrul acesteia s-a hotărît

¹ Magazin istoric, nr. 4/1968.

„Данешет е Данеш ми с'а арфат
„Нунс нине сото вивантат чеа че
„Нине интоу нинелс донна л.,

Present with Proprietate, - present with
 Present

Топката електрична кола не е новост; Поневолта рече се даде глас за продажба на третиците Инженерски центри.

convocarea Marii Adunări Naționale a românilor, pe Cîmpia Libertății, pentru ziua de 3/15 mai 1848¹, eveniment care a marcat cel mai înălțător moment al revoluției în Transilvania. Participanții — peste 40 000 oameni — proveneau din toate clasele și categoriile sociale. Aici s-au aflat laolaltă conducători revoluționari transilvăneni, munteni și moldo-

veni, printre care Simion Bărnuțiu, George Barițiu, August Treboniu Laurian, Al. Papiu Ilarian, Avram Iancu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, Alecu Russo, Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Gheorghe Sion, Dimitrie Brătianu ș.a. Adunarea, reprezentând în fapt interesele întregului popor român, a adoptat *Puncturile națiunii române transilvane*, adevărat program de luptă pentru eliberare națională

și socială a națiunii române de pe aceste meleaguri. S-a rostit apoi jurământul prin care masele populare se legau să lupte fără preget pentru drepturile și interesele națiunii române, precum și pentru libertate, egalitate și frăție cu celelalte națiuni. De pe marea Cimpie a Libertății a răsunat la unison cu întreaga națiune glasul zecilor de mii de români transilvăneni, scandînd „Noi vrem”

¹ *Magazin istoric*, nr. 5/1968.

Bucureștenii adunați pe Cîmpia Libertății depun jurămint pe Constituție (stampă aflată în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România)

să ne unim cu țara!" — expresie a năzuințelor de unitate care însuflețeau de veacuri lupta poporului român. Oficialitatea maghiară, nu numai că nu a recunoscut nici una din revendicările românilor exprimate și hotărâte la Blaj, dar Dieta nobiliară de la Cluj a votat, la 17/29 mai, anexarea Țării Românești Transilvania la Ungaria, trecînd la măsuri de reprimare a mișcării românilor pentru emancipare socială și națională, ridicînd spînzurători și trimițînd gărzile înarmate pentru masacrarea țăranilor care au cerut unirea cu țara.

Prin maturitatea dovedită în cumpănirea lucrurilor și prin hotărîrile luate, Adunarea de la Blaj a fost o manifestare politică de deosebită însemnătate, dînd un impuls puternic dezvoltării ulterioare a revoluției române.

La 4/16-5/17 mai s-a desfășurat o mare întrunire populară la Lugoj, la care au participat aproape 10 000 români; între participanți s-au aflat și unii fruntași moldoveni și munteni. La 8/20 mai s-a întrunit și adunarea națională a românilor din Bucovina, care a cerut autonomia acestei provincii istorice, egalitate în fața legii, dietă națională etc.

Cele 105 zile de putere revoluționară

Cîteva săptămîni mai tîrziu, revoluția română a realizat cel mai important capitol al său prin instituirea guvernului și puterii revoluționare la București. În ziua de 9/21 iunie a avut loc adunarea populară de la Islaz, sub conducerea unui comitet revoluționar muntean ce se afla în legătură permanentă cu organismele revoluționare din Transilvania, Moldova și Banat, urmărind să asigure înfăptuirea unitară a marii ridicări sociale și naționale a poporului român. La Islaz

s-a format și un guvern revoluționar, iar ulterior, la 11/23 iunie, după izbucnirea revoluției la București, masele au constrîns pe domnitorul Gheorghe Bibescu să accepte revendicările formulate în cursul adunării de la Islaz. Sub presiunea diplomației țariste însă, Bibescu a abandonat tronul și a părăsit București.

Preluarea integrală a puterii de către revoluționari la București și menținerea ei timp de 105 zile au reprezentat o mare victorie a națiunii, au impulsional lupta pentru libertate socială, unitate statală și emancipare națională în Principate. Între primele măsuri adoptate de puterea de stat revoluționară s-au remarcat acțiunile de întărire a legăturilor cu revoluționarii din Țara Românească Moldova în scopul unirii și inițiativele menite a transpune în viață programul de reforme, cuprins în *Proclamația de la Islaz*. Obiectivul central al revoluției consta, după cum arăta Al. G. Golescu, la 7/19 iulie, în organizarea unei frății „care să se întindă peste toate părțile României, al cărui centru să fie Bucureștiul”. De altfel, înseși oficialitățile țariste observau, într-un protest dat publicității la 19/31 iulie 1848, că revoluționarii români „voiau să întemeieze ... antică lor naționalitate, adică să înceteze de a mai fi provincii și să constituiască, sub numele de regat daco-român, un nou stat osebit și independent, la a cărui formațiune [formare] cheamă pe frații moldoveni, bucovineni, transilvăneni și basarabeni”. Preocuparea curții „protectoare” față de evenimentele din țările române era cu atît mai importantă cu cît se înmulțeau semnalele ce atestau hotărîrea românilor din Țara Românească Muntenia, Țara Românească Transilvania și Bucovina de a veni în sprijinul fraților lor din Țara Românească Moldova, pregătindu-se în vederea organizării unei ridicări gene-

rale la arme pentru vara anului 1848, care să ducă la înălțurarea administrației lui Mihail Sturdza și a susținătorilor săi externi. Românii de la est de Carpați — se arăta în acest sens într-un document al Comitetului revoluționar din Cernăuți —, „întemeindu-se atît pe puterea armată din țară cît și mai vîrtose pe puterile din Transilvania și din Banat ar fi în stare să facă manifestațiuni multe mai serioase, în înțelegere cu Valahia”. În condițiile evidențiate, se consemna în documentul amintit, românii vor prezenta „nu un popor, ci o nație puternică și de sine stătătoare”.

Dar la jumătatea lunii iulie 1848, trupele țariste intervenționiste au ocupat Moldova, amenințînd să pătrundă în Țara Românească Muntenia. La insistențele Rusiei țariste, Imperiul otoman a trimis, la 19/31 iulie, un corp expediționar la Giurgiu și pe comisarul Suleiman pașa pentru a restabili „ordinea regulamentară” la București. După îndelungate tratative, în urma cărora demnitarul otoman s-a convins de caracterul popular al mișcării, care se bucura de sprijinul necondiționat al maselor, nu numai din București, ci din întreaga țară, Suleiman pașa și-a schimbat poziția. S-a ajuns astfel la soluția înlocuirii guvernului provizoriu printr-o locotenență domnească, în componența căreia intrau trei membri ai fostului guvern provizoriu — I.H. Rădulescu, Chr. Tell și N. Golescu. Aceasta a trimis la Istanbul o delegație — în frunte cu N. Bălcescu — pentru a obține sancționarea programului de reforme de către sultan.

Nemulțumită, Rusia a cerut Porții să destituie pe comisarul, care nu manifestase suficientă energie. Întimidat, sultanul a desemnat un nou comisar (Fuad Effendi), cu ordinul expres de a restabili vechiul regim prin forța armelor. Indigna-

rea poporului față de amestecul brutal străin în treburile interne ale țării s-a manifestat cu o putere nemăitîlnită. În ziua de 6/18 septembrie, la București a avut loc o mare adunare populară în cadrul căreia mulțimea a ars Arhondologia — condica în care erau înscrise rangurile boierești — și Regulamentul organic — simbolul privilegiilor feudale și al influenței puterii „proteatoare”; cu același prilej, a fost dărîmat și monumentul ridicat în amintirea generalului Kiseleff, sub administrația căruia fusese redactat și pus în aplicare Regulamentul organic. Scena arderii Arhondologiei și Regulamentului organic a fost repetată și în alte centre ale țării, ca semn al indignării masele populare față de uneltirile reacțiunii interne și externe și al atașamentului lor față de programul revoluției.

Odată cu pătrunderea trupelor otomane în București, la 13/25 septembrie, au fost arestați peste 200 frunțași ai țării. Comisarul otoman a citit în fața lor o proclamație în care revoluția era caracterizată drept „rebeliune izvorită din duhul comunismului”. În țară a fost restabilit regimul regulamentar. În aceeași zi, în Dealul Spirii, unități ale armatei române s-au opus tentativei de a fi dezarmate, ajungîndu-se la lupte violente cu trupele invadatoare. „Baia de sînge de la București” — cum a numit Karl Marx luptele din Dealul Spirii — se înscrie între momentele cele mai înălțătoare ale revoluției române din 1848-1849. Alte efective revoluționare ce se aflau concentrate în Oltenia, sub comanda generalului Gheorghe Magheru¹, urmînd să se unească cu oastea românilor din Transilvania, pentru a continua rezistența împotriva armatelor invadatoare, au fost demobilizate la cererea insistență a consulului englez. De altfel, la 15/27

¹ Magazin istoric, nr. 3/1973.

DORINȚILE

PARTIDEI NAȚIONALE

În

MOLDOVA

Coperta programului revoluționar Dorințele Partidei naționale în Moldova

septembrie — cu aprobarea tacită a marilor puteri — trupele țariste au intrat și ele în țară, făcînd inutilă orice rezistență armată.

Națiunea înarmată

În noua situație, Țara Românească Transilvania a devenit redută a revoluției române. La chemarea Comitetului Național Român, ce se constituise în autoritate supremă pentru poporul majoritar din principat, peste 60 000 țărani au venit la Blaj înarmați cu lănci, furci și puști, sub conducerea lui Avram Iancu, Axente Sever și I. Buteanu. La această cea de-a treia adunare, ale cărei dezbateri s-au desfășurat între 2/14 și 16/28 septembrie, a fost votată o nouă rezoluție ce protesta împotriva „uniunii” Țării Românești Transilvania cu Ungaria; s-a cerut imediată încetare a execuțiilor militare și a regimului terorist instituit de guvernul revoluționar maghiar, reînființarea unei noi diete transilvane, cu reprezentare proporțională. Adunarea a înaintat un memoriu Parlamentului din Vi-

ena prin care se cerea integrarea tuturor provinciilor românești din imperiu într-un mare principat român autonom în cuprinsul Austriei, stat care urma să devină o „uniune liberă de popoare”. În concepția revoluționarilor transilvăneni, unirea Țării Românești Transilvania, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei sub egida Austriei nu era, evident, decît un prim pas pe calea înfăptuirii unui stat liber și independent românesc.

După această a treia adunare revoluționară de la Blaj, românii au trecut la organizarea politică și militară a provinciei, ca țară românească, pe baza unui regim democratic. Comitetul Național, recunoscut de autoritățile austriece doar ca organ de pacificațiune, a devenit în realitate un adevărat guvern românesc, exercitîndu-și autoritatea politică și administrativă și trecînd la dezarmarea gărzilor nobilimii maghiare. În toamna anului 1848, țăranii din Banat au pășit pe aceeași cale.

Lupta revoluționară cu arma în mînă s-a impus românilor ca o încheiere fireas-

că a unui lanț neîntrerupt de aspirări. Trecându-se la organizarea oastei populare, Comitetul Național Român a împărțit teritoriul Țării Românești în 15 prefecturi, fiecare fiind condusă de un prefect numit de comitet. Fiecare prefectură trebuia să organizeze pentru apărare o legiune cu un efectiv de 10 000 luptători. În constituirea legiunii se preconiza ca fiecare sat românesc să formeze o centurie (100 oameni înarmați), centuria să cuprindă decurii (10 oameni), iar zece centurii (zece sate) să formeze un tribunaț compus din 1 000 oameni, comandat de un tribunaț. Zece tribunațe formau o prefectură. Chemarea la oaste s-a făcut pe bază de voluntariat și, după caz, prin tragerea la sorți a celor care aveau între 18 și 38 ani și fuseseră trecuți pe listele de evidență. În Banat, armata populară era comandată de fruntașul Eftimie Murgu.

Alături de țărani români s-au ridicat la luptă și țărani sași. În scaunele secuiești, de asemenea, în urma adunării seculilor de Luțița din 3/15 și 4/16 octombrie 1848, vechea administrație civilă și militară a fost înlocuită. Încercările autorităților austriece de a exploata dualitatea confesională a românilor au eșuat. Adunarea națională a fruntașilor români de la Sibiu, desfășurată în ziua de 16/28 decembrie 1848, sub conducerea lui Andrei Șaguna¹, a definitivat programul revoluționar românesc. În paralel, s-au depus serioase eforturi pentru începerea tratativelor cu guvernul ungar, lui Nicolae Bălcescu revenindu-i sarcina de a media între revoluționarii români și cei maghiari. Și tot Bălcescu, împreună cu alți revoluționari munteni aflați în Țara Românească Transilvania, au orientat tot mai mult acțiunea românească spre rea-

lizarea unei colaborări strânse între românii din Imperiul habsburgic. Rezultatul acestei colaborări și-a găsit expresia în petiția întocmită în cadrul adunării de la Sibiu din 16/28 decembrie 1848 și înaintată împăratului la 13/25 februarie 1849. Ideea centrală a acestei „petiții” era aceea a „unirii tuturor românilor din Imperiul austriac într-o singură națiune de sine stătătoare”; se mai cerea administrație în limba română, reprezentare proporțională în parlamentul imperial etc.

Cu toate că prin constituția promulgată de împăratul Franz Iosif I la 4 martie 1849 s-a restabilit autonomia principatului transilvănean și s-a acceptat existența națiunii române, Țara Românească Transilvania nu a fost recunoscută de guvernul ungar nici de această dată ca provincie românească, armata acestuia, comandată de generalul Iosif Bem, invadând Transilvania și respingând trupele austriece spre Bucovina. La 13/25 decembrie 1848 a fost cucerit Clujul și pînă în martie 1849 armata ungară de intervenție a izbutit să ocupe cea mai mare parte a provinciei, în afară de Alba Iulia și de regiunea Munților Apuseni, rămasă sub controlul românilor conduși de Avram Iancu, Axente Sever, Ion Buteanu ș.a. După cucerirea Sibiului de către armatele maghiare, membrii Comitetului Național Român au trecut în Țara Românească Muntenia; printre aceștia, se aflau S. Bărnuțiu și G. Barițiu. În aprilie 1849, generalul Bem a apărut în Banat, unde, încă din august-octombrie 1848, o masivă răscoală a țăranilor români înlăturase autoritățile locale maghiare.

Cu tot decretul de amnistie emis de Bem, nemeșii maghiari au procedat la aspre represalii împotriva țar-

ranilor români răzvrățiți. A fost introdusă starea de asediu, au fost înființate din nou tribunalele de sînge, cu misiunea de a-i urmări pe revoluționarii români. Comisarul maghiar L. Csany a condus această vastă acțiune represivă, căreia i-a căzut victimă, printre alții, și învâțatul sas Stefan Ludwig Roth². Românii din Munții Apuseni însă, organizați ca țara românească, au continuat să reziste, aici purtîndu-se un adevărat „război național”, după cum aprecia K. Marx. Conduși de Avram Iancu, supranumit „craul munților”, și de alți prefeți, românii au desfășurat o eroică rezistență, respingînd atacurile întreprinse de comandantul ungar Hatvani, de colonelul Kemény Farkas și de Vasváry Pál, înfrînt decisiv la Fintinele.

Contraofensiva armatei austriece și intrarea trupelor țariste în Țara Românească Transilvania au convins guvernul revoluționar ungar să accepte propunerile de tratative și colaborare formulate de Nicolae Bălcescu, Ion Ghica și C. Bolliac. Nicolae Bălcescu, sosit la Debrețin, a tratat cu L. Kossuth. Dar abia la 2/14 iulie 1849, sub presiunea evenimentelor, L. Kossuth a semnat *Proiectul de pacificare* cu revoluționarii români. Era însă prea târziu. Armatele habsburgice și țariste au obligat, la 1/13 august 1849, trupele maghiare să capituleze la Șiria. Ulterior, armata populară română din Apuseni a fost și ea dezarmată, în toate trei principatele instaurîndu-se un regim de represiune, sub amenințarea armatelor de ocupație.

Drepturile depline ale patriei

Deși a fost înăbușită în sînge prin intervenția forțelor otomane, țariste și habs-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6/1982; 4/1967.

burgice, revoluția de la 1848 a deschis o eră de mari prefaceri democratice, naționale și sociale în istoria poporului român. Din experiența ei a rezultat că se impunea dezvoltarea în continuare a strategiei luptei de eliberare națională și socială, punându-se mai mult accentul pe ideile de solidaritate și unitate de neam, pe împletirea mai fermă a reformelor naționale cu cele sociale. În această perspectivă, adâncind învățămintele anilor 1848-1849, patrioții români și-au stabilit ca obiective unirea într-o primă fază a Țării Românești Moldova și a Țării Românești Muntenia, democratizarea societății, toate acestea văzute ca trepte spre reîntregirea deplină statală și națională.

Revoluția română de la 1848-1849 a demonstrat limpede că ridicarea la luptă a forțelor revoluționare, progresiste — țărănimеa, muncitorimea și alte categorii sociale revoluționare — nu se poate realiza decît pe baza unui program clar, care să și propună satisfacerea nevoilor și cerințelor vitale ale maselor largi populare — principala forță a progresului social. Ea a evidențiat, totodată, că pentru victoria forțelor revoluționare era nevoie de unitate, disciplină, spirit de sacrificiu, organizare și conducere politică fermă.

Evenimentele din anii 1848-1849 au reliefat, de asemenea, necesitatea imperioasă a creării unei armate naționale puternice, temeinic înstruită și dotată, care să asigure apărarea revoluției, a cuceririlor ei și a independenței patriei. Se confirma justetea ideilor lui N. Bălcescu cu privire la rolul armatei permanente ca principal element de forță și osatură a puterii militare a țării, căreia trebuia să i se adauge și alte genuri de formațiuni militare menite să asigure înar-

Gazeta de Transilvania din 13 mai 1848 a publicat un amănunțit reportaj despre Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15-5/17 mai 1848

marea întregului popor pentru apărarea pămîntului străbun. Tocmai de asemenea învățămintе au ținut seama patrioții români în perioada care a urmat.

Revoluția română de la 1848 a demonstrat cu putere faptul că formarea națiunilor, a statelor naționale este un proces logic, ireversibil, că nu există forțe în lume care să poată împiedica acest proces, să poată infringe voința popoarelor de a trăi libere și independente. Subliniind acest fapt, Programul partidului nostru precizează că revoluția română de la 1848 „a constituit un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism, a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduirii, de a fărîmi unitatea

națională în cadrul frontierei aceleiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației”.

Acesta era și crezul revoluționarilor români, exprimat la 4 martie 1850 de către Nicolae Bălcescu, aflat în emigrare la Paris, care spunea: „Odată înfăptuită această revoluție — ne mai rămîn de făcut alte două revoluții: o revoluție pentru unitatea națională și, mai târziu, pentru independența națională, ca în felul acesta națiunea să reîntre în posesia deplină a drepturilor sale naturale”. Și, într-adevăr, în perioada care a urmat, pe temelii înfăptuirilor de la 1848-1849, s-au ridicat celelalte coloane de susținere a edificiului național unitar: fărîmarea statului național român modern, în 1859, cucerirea independenței absolute de stat, în 1877-1878 și, corolarul tuturor acestora — Marea Unire din 1918. ■

PRESA UNUI INCANDESCENT MIEZ DE VEAC

CONSTANTIN ANTIP

Revoluția de la 1848 a încorporat, în pregătirea și realizarea ei, și activitatea presei române, care, începând cu Curierul românesc (București, 1829), Albina românească (Iasi, 1829), Gazeta Transilvaniei¹ (Brașov, 1838), România (primul nostru cotidian, București, 1838)², nu s-a limitat a fi simplu mijloc de receptare și transmitere de știri, ci a slujit un program social și național bine conturat, afirmându-se ca un instrument eficace în lupta de emancipare a poporului. De la primii pași, pionierii ziaristicii românești au înțeles că gazetele nu trebuiau să se cantoneze în entitatea statală în care își desfășurau existența, ci, peste granițele artificiale, să îmbrățișeze cauza generală a întregii comunități naționale. „Îndrăznesc, domnul meu — îi scria, la 29 noiembrie 1838, Ion Heliade Rădulescu, redactorul Curierului românesc, lui George Barițiu, redactorul Gazetei Transilvaniei —, a îmi da această părere, că de aici înainte foile noastre să le facem organul dragostei și frăției românilor de obște, că aici este mintuirea noastră“. Ideea abordării globale a cauzei și intereselor națiunii a fost admirabil susținută de marile reviste apărute de la 1840 la 1845 — Dacia literară, Arhiva românească, Propășirea, toate trei editate la Iași de Mihail Kogălniceanu, și Magazin istoric pentru Dacia, publicat la București de Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 3/1988; 9/1979.

Oameni ai revoluției de la 1848

ION HELIADE RĂDULESCU

Dr. MIRCEA ANGHELESCU

„Eu, atît la '48 și în urmă, cum și în circumstanțele actuale de un an încoace, n-am cutezat a spera neposibile; mi-aduceam totdeauna aminte de un precept peste care am fost dat la 1820... mi-au căzut în mină niște foile manuscrise, nu știu de era originale sau traducții; n-avea nici început, nici fine și, pe lîngă alte bune ce coprîndea, era și preceptul următor: Poate orice voiește, pentru că nu voiește decît ce poate. De cine vorbea că

poate, nu mi-aduc aminte: înțeleptul era acela, modestul, prudentul, omul de tact? Nu știu. Dar preceptul mi-a rămas așa de înțipărit, încît de 35 ani, mai în toate zilele mi-aduc aminte de dînsul“.

Cel care, prin cuvintele de mai sus — adresate unui prieten, în anii exilului la Istanbul — încerca să-și motiveze nu numai acțiunea de la 1848, dar întreaga activitate culturală și politică era Ion Heliade Rădu-

Publicistica timpului a dat expresie, în forme adecvate împrejurărilor, atitudinii antif feudale, idellor reformatoare, de progres economic și politic, a stimulat lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru unitate și independență națională, jucind un rol însemnat în pregătirea climatului ideologic, spiritual al revoluției care se anunța. Impactul revoluției din 1848 asupra presei va determina mutații radicale, de ordin cantitativ și calitativ. Cantitativul va fi reprezentat de sporirea considerabilă a numărului de gazete, iar calitativul de caracterul lor eminent politic.

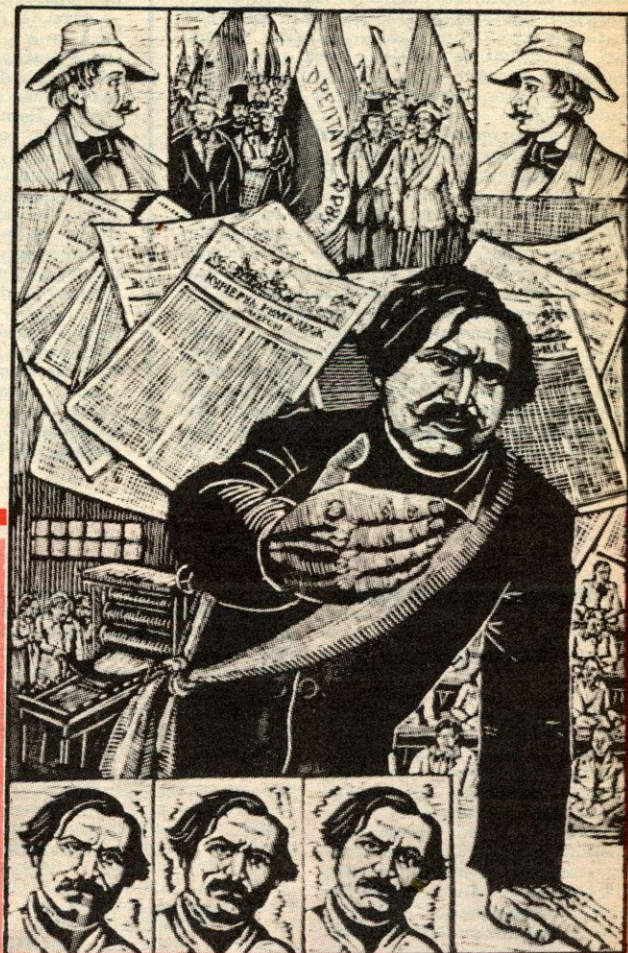
„Vom a fi liberi!”

Dat fiind că în Țara Românească a fost instaurată o putere de stat revoluționară, care a și legiferat pentru prima dată la noi libertatea absolută a tiparului, aici au apărut, cu operativitate și într-o succesiune remarcabile, cele mai multe dintre gazetele pașoptiste: *Pruncul român* (12 iunie), condus de C.A. Rosetti, *Reforma* (14 iunie), *Poporul suveran* (19 iunie), în care domina concepția lui N. Bălcescu, *Monitorul român* (19 iunie), inspirat de Heliade, *Constituționalul* (8 iulie), continuat de *România* (6 august), *Naționalul* (24 august, Craiova) și altele. Peste Carpați, principalii purtători de

lescu, una din cele mai complexe și mai controversate personalități române de la jumătatea veacului trecut.

Elogiat adesea de contemporani și urmași, contestat nu o dată (și, uneori, cu violență), Ion Heliade Rădulescu este încă prea puțin cunoscut și înțeles, nu atât sub aspectul faptelor exterioare, cât mai ales al motivației launtrice, care le-a determinat. Bogatul volum de *Scrisori și acte*, editat în 1972 de G. Potra, N. Simache și G.G. Potra, precum și cercetări proprii în fondurile documentare și arhivistice

— adăugându-se contribuțiilor aduse de-a lungul anilor de G. Oprescu, Gh. Bogdan-Dulcă, D. Popovici, G. Munteanu ș.a. — îngăduie astăzi o reconstituire mai exactă a biografiei și activității, atât literare cât și politice, a lui Heliade Rădulescu. O reconstituire în care am încercat să-l surprin-

I. II. Rădulescu într-o viziune grafică contemporană

dem pe scriitorul și omul politic așa cum a fost, ca un om al epocii sale, cu aspirațiile romantice ale vremii, cu limite inerente, dar în ansamblu o personalitate ale cărei merite în procesul de modernizare în care s-a înscris în perioada respectivă societatea românească nu pot fi trecute, în nici un caz, cu vederea.

cuvînt ai revoluției au fost *Gazeta Transilvaniei* și suplimentul ei *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, conduse în continuare de George Barițiu, *Organul național* (noul titlu, de la 12 mai, al *Organului luminării*), a cărui redacție avea în frunte pe Timotei Cipariu; în partea de țară răpită de Imperiul austriac la 1775 va apare foaia editată de frații Hurmuzaki, *Bucovina* (Cernăuți, 4 octombrie 1848). Dacă reprimarea rapidă a mișcării de la Iași a împiedicat apariția unei prese revoluționare la nord de Milcov, *Albina românească* menținându-se în afara evenimentelor, punctele de vedere ale revoluționarilor din această parte a pămîntului românesc au fost oglindite în organele de presă din celelalte ținuturi românești și prin broșuri, precum *Protestație în numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu* de Vasile Alecsandri sau *Întîmplările din Moldova în luna martie 1848* de M. Kogălniceanu. Gazetele revoluționare au unit în jurul lor tot ce avea reprezentativ militantismlul politico-social, literatura, publicistica. Numelor deja citate le adăugăm pe Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Ion Ionescu de la Brad, Aron Pumnul, Andrei Mureșianu, Ion Catina, Al. Zane, Enric Winterhalder, Constantin Vișoreanu. Ziarele și-au sprijinit și existența materială pe

frunțași ai revoluției ca N. Bălcescu — *Poporul suveran*, C.A. Rosetti — *Pruncul român*, după cum pe alții a apăsât munca mîgăloasă de organizare a atelierului redacțional — D. Bolintineanu și Al. Zane, redactori responsabili, împreună cu N. Bălcescu, la *Poporul suveran*, sau cea de administrare — care, la *Pruncul român*, de pildă, era purtată de E. Winterhalder (autorul cunoscutelor versuri „*Dimbovița apă dulce! Cîntă bea nu se mai duce*” și, foarte important pentru profesiunea ziaristică, promotorul stenografiei în România). Cu o asemenea „încadrare” era firesc ca presa să se situeze la o valoare publicistică ridicată.

Revoluția română fiind programatic unitară și acțiunea presei a fost unitară, gazetele, indiferent unde au apărut, preocupându-se deopotrivă de obiectivele cuprinse în *Proclamația constituție de la Islaz*, *Puncturile națiunii române transilvane* votate în Adunarea de la Blaj, *Petiția-Proclamațiune de la Iași*. Presa a explicat și fundamentat legitimitatea luptei revoluționare pentru împlinirea aspirațiilor de libertate și dreptate ale maselor populare. Astfel, în articolul *Cauza revoluțiilor*, semnat de Ion Ionescu de la Brad, în *Poporul suveran*, subliniindu-se cerința consolidării revoluției politice și sociale săvîrșite în România „*spre adevărata*

„Începătorul școalelor naționale”

Ion Heliade Rădulescu și-a îmbrăcat într-o mantie de mister însăși originea. Dacă în 1851, într-o autobiografie alcătuită în franțuzește, într-o vreme cînd mulți dintre cei care-l cunoscuseră familia în copilărie mai trăiau, se arăta a fi originar din Tirgoviște, din părinți de sorgintă modestă, mai tirziu — purtat pe aripile visului — a ceea ce ar fi vrut să fie — fantaza, într-o scrisoare adresată unui prieten, „pe marginea istoriei familiei. Tatăl n-ar mai fi fost un modest neguțar ajuns între dregătorii urbei, cu rang de „polcovic de tirg”, ci un „colonel peste șase districte”.

Născut în 1802, la Tirgoviște, Ion Heliade Rădulescu a trăit anii copilăriei (cu scurte intermitențe, provo-

cate de ciuma lui Caragea) în București, unde a căpătat și primele noțiuni școlare, mai întîi la dascălul Alexe, unde a învățat limba greacă, după octoihi și psaltire, „cum se învăța atunci” (va nota el mai tirziu) și apoi, după revenirea din refugiu impus de ciumă, la un alt dascăl, Naum, pe care unii biografi îl consideră a fi Naum Rimniceanu, unul din ultimii croniciari ai Țării Românești.

În 1815, Heliade a intrat la Școala Domnească — puternic focar de cultură și, totodată, important centru al mișcării naționale și intelectuale, în acei ani plini de frămîntări ce au precedat revoluția lui Tudor Vladimirescu — la care va dobîndi o solidă educație clasică. Această atmosferă favorabilă redestepțării naționale este accentuată la școala lui Gheorghe Lazăr, a cărui *Înștiințare* din 1818 a avut un rol atît de important în dezvoltarea învăța-

mintului în limba română. Admirația tinărului elev față de Gh. Lazăr, devenit și profesorul său, era atît de mare, încît l-a decis, împotriva voinței tatălui, să urmeze cariera didactică. Se considera în asemenea măsură discipolul învățatului venit de peste Carpați, încît va afirma că a fost numit „ajutor lui Lazăr, la aritmetică și geometrie, cu plata de 100 lei pe lună”. Este posibilă, din nou, o contaminare între „a vrea” și „a putea”, întrucît pe statele de plată ale Școlii Domnești, Heliade nu apare decît în anul 1824-1825. Or, în acei ani Lazăr nu mai era în București. Decepționat de atmosfera din capitala Țării Românești, după sfișitul tragic al domnului Tudor, se retrăsese la Avrig, unde a murit în anul 1823. Mai aproape de adevăr pare a fi afirmația lui Heliade dintr-o scriere editată postum, în care arăta că „în toamna lui 1821 [de fapt, 1822 cînd

¹ Magazin istoric, nr. 3/1986.

"mîntuire a poporului", se demonstra că revoluțiile — care sînt manifestațiile „nevoilor omenirii de a scăpa din robie” și reprezintă „durerile de naștere a libertății” — își au cauza în contradicțiile din societate. Un comentariu privitor la revoluțiile din Anglia, Franța și alte țări europene, cuprins în coloanele *Pruncului român*, degaja ideea că problema principală a revoluției era aceea a puterii de stat, afirmîndu-se că dacă, pe calea propășirii sale, un popor constată că forma de guvernămint este vicioasă și cei de la cîrmă se opun înlocuirii ei, el este îndreptățit să recurgă la revoluție. De pe platforma acestei legitimități, presa a dat un relief pregnant și emoționant actului de la 11 iunie prin articole ca *Laudă evenimentelor din 11 Iunie 1848 (Poporul suveran)*, *Dezrobirea României (Pruncul român)*, *Revoluția românilor (Foate pentru minte, inimă și literatură)*, prin înfățișarea însemnătății decretelor emise de guvernul revoluționar privind instituirea drapelului național în trei culori, desființarea rangurilor civile, înlăturarea cenzurii, constituirea gărzii naționale etc.

Pe larg au fost explicate noțiunile ridicate pe prim-plan de revoluție — *libertate, egalitate, fraternitate, constituție, națiune, patrie* și altele. În același timp, presa a avertizat

asupra folosirii distorsionate a unor astfel de noțiuni de către tabăra conservatoare, reacționară, concludente sub acest aspect fiind articolele prin care *Poporul suveran* denunța liberalismul ipocrit al așa-zisei constituții a Moldovei dată de Mihail Sturdza.

Foarte important este faptul că articolele destinate popularizării conceptelor revoluționare nu se mărgineau la definiții și la latura lor teoretică principală, ci, pornind de aici, evidențiau concluzii și învățăminte de ordin practic. Articolul *Patria*, din *Poporul suveran*, este un exemplu semnificativ: „*Patria nu este numai locul în care ne-am născut și în care familia noastră locuiește. Patria este țara întreagă în care găsim concetenii, adică oameni ce se trăiesc sub aceleași legi, vorbesc aceeași limbă, se închină la aceeași religie, își împărtășesc aceleași sentimente și aceleași idei... Patria, această ființă ideală, pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viața, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge și unește în apărarea unui bine comun... Ca să avem patrioți, ca să ne putem apăra în reciprocă interesele, casa, viața, familia, căld să ne legăm prin aceleași interese, căld să avem fiecare parte din această patrie; astfel, fiecare vom înușa a iubi patria, și atunci fiecare va zice: «Prefer familia înaintea mea, prefer patria înaintea familiei»”. În încheierea articu-*

Lazăr era bolnav... în acea lipsă de profesori oficiali și particulari... cutezai a mă muta, a mă stabili de sine în casele unde sezuase și predicase Lazăr științele și naționalitatea și care erau deșarte. Fără a fi numit de nici o autoritate, fără a fi invitat de nimeni, singur îmi dedei misiunea spre a continua fapta lui Lazăr, abia începută”.

În amintirile sale, Heliade înfățișează un tablou veridic al contribuției sale „la formarea școalelor românești, cînd împrejurările nu ierta nici vorba a fi despre școale, am fost eu începătorul ce puse cele dintîi pietre de temelie și opt ani am suferit cu primii elevi gerurile iernelor și crîvețele ce spulbera zăpada pe o fereastră și o scotea pe alta, într-o singură sală ce fusese făurarie; cu acei elevi făcui primele lecțiuni de gramatică românească, începui a forma termenii tehnici ai științelor, făcui un curs de aritmetică ra-

țională, de algebră, de geometrie și trigonometrie, de geografie matematică sau astronomică și preparai din acești elevi o parte din profesorii publici”. Între aceștia, Stanciu Căpățineanu și Grigore Pleșoianu, profesor la Craiova și Ilrgu Jiu, autor al primului abecedar destinat micilor școlari și al unei *Idii repede despre istoria românilor*, cel dintîi manual școlar de istorie a patriei.

Curierul românesc

În 1826, Ion Heliade Rădulescu l-a cunoscut pe Dinicu Golescu, de curînd întors din călătoria sa în Occident și această întîlnire a avut un rol hotărîtor în activitatea tinărului profesor. O subliniază chiar Heliade, în scrierea sa *Echilibrul între antiteză*: „La întîrnarea din călătoriile sale în Europa a răposatului Constantin [Di-

nicu] Golescu nu întîrzirăm a ne cunoaște. La emigrarea boierilor din țară [în 1821] eram prea june; la returnarea Golescului eram și eu deja în bărbăție. Eu succedam lui Lazăr, Golescu își căuta un soț [asociat, tovarăș]. Din ideile noastre puse la un loc și din neputința de a se pune în lucrare, ieși necesitatea de a se forma o nouă societate secretă [cea care va fi cunoscută sub numele de Societatea literară]. Statutele și principiile ei le așezai eu, în anul 1827”. Este probabil că Heliade le-a redactat, dar liniile generale ale programului lor aparțin, mai mult ca sigur, lui Dinicu Golescu, fiind asemănătoare ideilor formulate în cunoscuta *Însemnare a călătoriei mele*. Se prevedea, de fapt, întemeierea de școli în toate județele Țării Românești, ridicarea Școlii de la „Sf. Sava” la rang de colegiu, încurajarea traducerilor în limba națională, formarea unui teatru național. Punc-

lului Cum sînteți voi liberi?, ce-și propunea a lămuri înțelesul noțiunii de libertate, în-vățătorul poporului din Blaj definea libertatea ca fiind dreptul primordial, „chezășia drepturilor sociale și cel primar între celelalte drepturi”, accentuînd concluzia: „Libertatea va străluci peste voi cînd veți zice în fundul inimii voastre: voim a fi liberi!, cînd pentru ca să ajungeți la aceea veți fi gata a jertfi toate și a suferi toate”.

Una din chestiunile fundamentale ale revoluției fiind cea agrară, respectiv desființarea iobăgiei și a clăcii și improprietărea țăranilor, o vom găsi abordată în cvasitotalitatea publicațiilor timpului. Presa a pus limpede în relief ideea că înfăptuirea principiului improprietății și libertatea muncii clăcașului erau esențiale pentru înaintarea țării pe calea progresului economic modern, că de rezolvarea problemei țăranesti depindea însăși consolidarea cuceririlor revoluției, salvarea intereselor patriei: „Țăranii — scria Poporul suveran — sînt o clasă de oameni de care sînt legate toate interesele noastre, și această clasă a fost cea mai oropsită, cea mai apăsată, cea mai disprețuită; clasa țăranilor este cea mai numeroasă, este clasa care ne dă pe soldat să ne apere averile și stările noastre, care lucrează pămîntul și face să înflorească comerțul; e clasa care poartă greutățile țării...

Toți simt fără îndoială că această soartă amără nu mai poate exista; glasul țăranului a ajuns pînă la cer”. Și conchidea că, prin înfăptuirea prevederilor constituției revoluționare, țăranul trebuia ridicat „la demnitatea de om”, de „stăpîn pe sine și pe lucrurile sale”.

Solidaritate și unitate națională

Concomitent cu oglindirea revendicărilor economice și sociale, democratice, civice, ziarele și revistele din epocă au dat o puternică expresie sarcinilor naționale, au pus răsădit problema unității și independenței, care, datorită cadrului extern, nu putuse fi înscrisă formal în documentele-program oficiale. Chiar în numerele inaugurale, principalele gazete de la București au avut cite un articol dedicat unirii principatelor române de la sud și de la nord de Milcov: Unirea Moldovei cu Țara Românească (Poporul suveran). Către frații noștri din Moldova (Pruncul român). La acestea s-au adăugat altele, toate dînd glas cerinței unirii celor două principate sub steagul revoluționar, chemînd masele populare să lupte pentru acest ideal.

tul 4 al statutului prevede „fondarea de jurnale sau gazete în limba română” — necesitate de mult resimțită de societatea românească.

Pentru a ascunde aceste țeluri secrete ale societății, ea a căpătat, spre a îndepărta orice suspiciune, aspectul unei „societăți literare” în ședințele căreia luau parte „mai toți boierii din Capitală”, inclusiv cei trei frați ai domnitorului Grigorie IV Dimitrie Ghica. În cursul acestor întruniri, ținute în casa lui Dinicu, a citit Heliade Gramatică românească și mai multe traduceri din Lamartine, Boileau ș.a. — traduceri care „pentru prima oară învedera românilor de cit ar fi capabilă limba română” — sugerînd astfel necesitatea dezvoltării unei literaturi, inclusiv prin stimularea traducerilor.

În 1828, Heliade Rădulescu, care abandonase cariera de dactilă, s-a dus la Sibiu, pentru a-și tipări Gramatica

românească. În absența lui — dar, de bună seamă, cu știința sa — Dinicu Golescu a adresat autorităților, în octombrie 1828, o „suplică” (cerere) de înființare a unei gazete. Citeva săptămîni mai tîrziu, la 3 decembrie, Divanul își dădea încuviințarea: „vei pune în lucrare alcătuirea acestei gazete, ca un lucru folositor nației românilor”, neuitînd să adauge (țara se găsea sub ocupația trupelor țariste) „care gazeza alcătuită-o, o vei da dumneata mai întîi în cercetarea cenzurei după cum se poruncește, și apoi s-o publiciești urmînd condițiilor ce se arată”.

Înștiințarea de apariție a gazetei, redactată de Ion Heliade Rădulescu imediat după reîntoarcerea de la Sibiu (dovadă că înființarea unei publicații fusese de mult plănuită cu asociatul său de idei) trasa un adevărat program politic. Gazeta, „acest vestitor de obște” — arăta Heliade — este un organ ne-

apărat trebuitor românilor. Folosul ei trebuie să fie „de obște și pentru toată treapta de oameni”, vizînd cele mai largi cercuri de cititori, atît pe „politic”, cit și pe „iniștiul literat”, pe „îndrăznețul și neastîmpăratul războinic”, pe „băgătorul de seamă neguțător” și, în fine, pe „asudătorul plugar”, astfel încît să nu fie nici o categorie socială, nici o vîrstă „care să nu afle plăcere și folos într-această... gazetă”. Inițial numită *Curierul Bucureștilor*, și în cele din urmă, *Curierul românesc*, titlu cu o clară tendință unionistă, gazeta a apărut începînd de la 8/20 aprilie 1829 și a oglindit cele mai de seamă evenimente ale vremii: încheierea păcii de la Adrianopol și revenirea sub autoritatea străbună românească a teritoriilor deținute de otomani în chip de raiale (Brăila, Giurgiu, Turnu), organizarea noii „miliții” (armate) pămîntene. În numărul din 5/17 aprilie 1830, Cu-

„Fraților români din Moldova! — exclama C.A. Rosetti, Ceasul libertății a sunat pentru tot românul... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Mîlcov: peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frației și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație... Să ne dăm mîna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții. Uniți vom fi tari; uniți vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre”. Din exil, Mihail Kogălniceanu răspundea acestui apel prin broșura *Dorințele Partidului național în Moldova*, în care se formula sentința: „cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național... este Unirea Moldovei cu Țara Românească... o Unire dorită de veacuri... o Unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mîna au voit s-o săvîrșască Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul”. Peste Carpați — în condițiile în care nobilimea liberală maghiară susținea, inclusiv prin organe de presă (*Kolossári Hiradó* și alte publicații), iar Dieta din Cluj vota anexarea Transilvaniei la Ungaria — acțiunea presei române a situat pe prim-plan problema națională; ziarele și revistele și-au întărit rolul de tribună în promovarea drepturilor națiunii române, au combătut cu tărie uniunea samavolnică deznaționalizatoare și au ținut, totodată, trează în minți și inimi chemarea

de la Blaj — *Vrem să ne unim cu Țara!* —, în spiritul căreia George Barițiu, în apelul *Fraților români transilvăneni* din *Gazeta Transilvaniei*, îndemna: „Apoi priviți acum și spre Dunăre în jos”. Capătă valoare de eveniment publicarea, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, din 14 iunie 1848, a poeziei lui Vasile Alecsandri *Hora Ardealului* — adevărat manifest pentru unitatea românilor de pretutindeni: „Hai să dăm mîndă cu mîndă! Cei cu inima română, / Să-nvîrtim hora frăției! Pe pămîntul României!”

În strînsă legătură cu ideea unității era aceea a independenței, apreciindu-se, cum o făcea *Pruncul român*, printr-un articol al lui I. Catina, că „drepturile unui popor la independență se ridică într-o treaptă atît de înaltă încît nimeni nu poate să le ajungă, să le atingă”.

Susținînd și explicînd principiile și sarcinile revoluției, politica guvernului provizoriu, presa a dat curs chemărilor la solidaritate pentru înfăptuirea lor. În *Pruncul român*, de pildă, găsim un mesaj adresat de C. Hapleliu fraților de arme, militarilor, de a sluji revoluția, o scrisoare de adeziune a unor studenți români din Atena, apelul intitulat *Frații mei israeliți!*, semnat Bernh. Ios. Pope, care chema pe concetățenii săi să manifeste recunoștință față de poporul român

rierul a publicat vestitul *Marș al* lui Iancu Văcărescu, însoțit de un reportaj ce consemna emoția generală la apariția primelor uniforme ale noii armate; nesemnat, reportajul nu poate fi decît al lui Heliade, care scria practic toată gazeta: „Mare mișcare și bucurie a pricinuit în toată capitala noastră uniforma românească și organizația ostirei ce se gătește. Tot român pare că-și vede nația renașcîndu-se”.

Numeroase alte articole au fost consacrate reînvierii tradițiilor eroice, de luptă ale poporului. De altfel, istoria — invocată ca martoră a trecutului glorios — a căpătat un loc privilegiat în paginile publicației. Începînd din noiembrie 1829, pe parcursul mai multor numere, *Curierul* a publicat fragmente din *Idee repede despre istoria românilor*, alcătuită de Grigore Pleșoianu, în care fostul elev al lui Heliade de la „Sf. Sava” prezenta cele două „des-

călecături” și pe „prințul Negru” care „cîrmui cu destulă putere nu numai nația sa românească, ci și cele din vecinătate”. *Gazeta* a publicat, de asemenea în „feuilleton”, extrase, „din istoria patriei” și anume din „epoha domniei marelui Ștefan vodă”. Evocarea unor episoade din istoria Moldovei exprimă limpede orientarea în spiritul ideilor unioniste imprimată publicației. De altminteri, în virtutea aceleiași viziuni, știrile din Moldova erau deseori inserate, în paginile *Curierului*, la rubrica „înștiințări dinlăuntru”, fiind considerate știri interne.

Istoria noastră e plină de fapte mari

Un loc important în paginile *Curierului românesc* l-au ocupat problemele învățămîntului, Heliade continuînd să vegheze și să sprijine procesul de consolidare și dez-

voltare a acestui important sector de luminare și cultură a poporului. Dar principala preocupare a redactorului, care s-a reflectat pe un spațiu din ce în ce mai mare în ansamblul publicației, a fost literatura. Se poate spune că Heliade a fost nu numai primul nostru scriitor care a trăit din practicarea meseriei de scriitor și a activităților legate de ea, ci și primul care a impus publicului, în mod treptat, prin intermediul gazetei sale, o imagine de ansamblu asupra literaturii române, preocupare care a determinat editarea, începînd din 1837, a suplimentului literar *Curier de ambe sexe*. În spiritul programului național și patriotic enunțat în proiectul de statut al Societății literare, în paginile ambelor publicații, Heliade a încurajat producția literară originală. Cu mai bine de un deceniu înainte ca Mihail Kogălniceanu să formuleze îndemnul său

pentru libertățile acordate de revoluție și de va fi nevoie să-și jertfească viața pentru Constituție.

Concentrării forțelor în vederea consolidării cuceririlor revoluției îi erau dedicate și articolele care se ocupau de alegerile pentru Adunarea constituantă. *Poporul suveran*, de exemplu, sublinia responsabilitatea corpului electoral, necesitatea ca toți alegătorii să fie prezenți la urne pentru a dejuca orice manevre ale reacțiunii, cerind să-și dea votul pentru reprezentanți autentici ai democrației. „*Datoria de căpetenie a fiecăruia elector — scria ziarul — este de a-și da votul numai într-un interes public*”. Aceeași preocupare o găsim și peste Carpați, unde, în toamna lui 1848, românii participau pentru prima oară la alegerile de „*oficiali politici și administrațivi*” (primari, notari, inspectori și alți dregători locali). Deși erau doar districtuale, pe baza desfășurării acestor alegeri, Barițiu, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, emitea generalizarea: „*Cel mai bun și mai sigur criteriu al maturității unui popor este dacă același e în stare a se guverna și administra pe sineși prin ai săi bărbați, fără epitropia și de-a dreptul conducerea vreunei alte puteri străine*”. Și, concret, cerea „*să ne căutăm prețutindeni pe cei mai buni bărbați a-i pune în posturi*”.

privitor la folosirea istoriei naționale ca sursă de inspirație pentru scrieri literare, Ion Heliade Rădulescu adresa în termeni asemănători un apel de căutare a unor subiecte literare în trecut, în istoria și obiceiurile naționale: „*Istoria noastră — scria Heliade — este plină de întimplări și de fapte mari și eroice și este un izvor de unde să se adape duhurile și cu tragedii [subiecte] originale. Dați dară ajutor tinerilor simțitori, înțelepți, a alcătui și a tălmăci ca să înzeștrăți biblioteca teatrului, cu faptele voastre*”.

Acoperind un larg evantai al problemelor ce se deschideau în fața societății românești, din acea vreme, apariția *Curierului* a răspuns, fără îndoială, unor stringente necesități naționale și patriotice, îndeplinind un rol deosebit de important în canalizarea opiniei publice spre prefacerile revoluționare ce se prefigurau.

Inepuizabilele disponibilități ale poporului

Un important obiectiv și element de conținut al presei din 1848 l-a reprezentat apărarea revoluției. Arătând că nu e suficient că a fost înlăturat Regulamentul organic, că revoluția s-a înfăptuit, ci că este nevoie de apărarea ei, *Poporul suveran* și *Pruncul român* au militat pentru antrenarea activă a militarilor armatei permanente în serviciul cauzei revoluției și, totodată, au pus un accent deosebit pe elementul de noutate emanat de revoluție, caracteristic, de altfel, cvasitotalității mișcărilor revoluționare din Europa, anume gărzile naționale. Erau explicate scopurile și compoziția acestor formațiuni populare, iar cetățenii erau îndemnați să se înroleze în rândurile lor, astfel ca, spunea *Pruncul român*, „*de va cere trebuința, toți la sunetul tobelor să se adune și să fie gata a-și apăra patria, libertatea*”.

Cit de imperativă era mobilizarea maselor la consolidarea și apărarea puterii revoluționare avea să o demonstreze situația creată prin complotul reacționar din 19 iunie 1848. Din modul cum acesta a fost înăbușit,

Heliade însuși traversa o perioadă de clarificare a pozițiilor sale atît față de reprezentanții Imperiului țarist, în ale căror declarații eliberatoare crezuse cu sinceritate, cit și față de domnie. Momentul a fost legat de tipărirea și difuzarea Regulamentului organic. Inițial, guvernatorul țarist al Principatelor, generalul Kiseleff, intenționase să-l tipărească, pentru a-l distribui organelor administrative. Deoarece guvernul nu dispunea de fondurile necesare suportării cheltuielilor de editare, Heliade (la a cărui tipografie s-a executat lucrarea) a primit aprobarea să tipărească un număr suplimentar de exemplare, pe care să le valorifice pe cont propriu. În cele din urmă, Regulamentul nu a primit autorizația de difuzare, exemplarele tipărite fiind retrase, un însă și cele suplimentare scoase de Heliade. În 1834, după retragerea autorităților țariste, noul

ministru al treburilor dinlăuntru i-a dat lui Heliade încredințarea de a difuza exemplarele rămase „și eu — consemna editorul în *Amintirile* sale — nu întârziă de a trimite cîte 50 și 60 de exemplare de fiecare județ”. Consulul Minciaki a cerut retragerea acestor regulamente, dar ele apucaseră a fi difuzate. Doi ani mai târziu, cînd s-a hotărît ca decretul promulgat între timp să fie introdus în codul de legi, s-au văzut motivele cererii consulului rus. S-a observat că între textul tipărit de Heliade (cel care reprezenta Regulamentul așa cum fusese votat de Adunarea obștească), și cel în funcțiune efectivă exista o diferență de... un articol, celebrul „articol adițional” impus de autoritățile țariste de ocupație fără a fi promulgat sau aprobat de Adunare, deci nelegal, articol privitor la „dreptul” puterii protectoare de a se amesteca în treburile interne

presa a desprins și concluzia ineputabilelor disponibilități ale poporului de a-și salvagarda cuceririle. „Această tentativă — scria Poporul suveran — a dovedit voința poporului suveran și puterea guvernului actual. Oricine a avut inimă de român, oricine a simțit durere de țara sa, s-a armat pentru dînsul și a hotărît să se sacrifice pentru cauza națională”. Iar Pruncul român relata: „Poporul, temîndu-se de vreo nouă trădare..., făcu două baricade în ulița din dosul palatului, ca să nu se poată înconjura guvernul fără veste”.

Presa revoluționară aducea la cunoștința publicului opiniile exprimate pe plan internațional, fie prin reproducerea de știri și articole ale redacțiilor străine, fie prin informații ale unor corespondenți, cum era Ion Maiorescu, trimisul român pe lângă Dieta germană de la Frankfurt, ale cărui scrisori au văzut lumina tiparului în gazetele de la Brașov.

În același timp, ziarele și revistele românești au relatat despre mișcările din Europa, au dat expresie caldei simpatii față de revoluțiile din Franța, Italia, Austria, Germania, Ungaria, Polonia. În articolul *Ungaria și România*, din numărul 19 al *Poporului suveran*, se scria: „România vă salută patria ce este un stat liber și vecin, vă declară din nou sentimentele fraterne și crede că voi veți corespunde la dînsule, aprobează eroismul vos-

tru... compătimează de soarta voastră văzînd pericolul ce vă amenință”. La rîndul ei, *Gazeta Transilvaniei*, în numărul 46 din 1848, publica articolul *Pericolul este foarte mare!*, în care aprecia că, în grelele împrejurări ale intervenției străine, ungurii și românii trebuiau să se sprijine unii pe alții printr-o alianță „pe temeiul deplinei egalități”, idee promovată de cele mai înflăcărâte spirite din rîndurile pașoptiștilor români, maghiari și germani — Nicolae Bălcescu, Sándor Petőfi, Stefan Ludwig Roth. Este simbolic faptul că în primăvara lui 1849, la Brașov, în aceeași editură și tipografie, a lui Johann Gott, apăreau laolaltă gazetele *Expatriatul*, condus de revoluționarul român Cezar Bolliac, *Kronstädter Zeitung*, în frunte cu publicistul revoluționar german Maximilian Leopold Moltke, și *Brasșoi Lap*, redactat de militantul progresist maghiar Veszely Károly, publicații în care era propovăduită deviza libertății și democrației, a apărării lor prin lupta solidară a românilor, maghiarilor și germanilor. Chiar în editorialul primului număr al *Expatriatului* se scria: „Fraților români... Astăzi nu sînt luptele între cutare și cutare nație, între cutare și cutare împărat; astăzi este o singură luptă în toată Europa: este lupta între libertate și tiranie, între popoli și dinastii. Dinastiile se string și-și dau

ale țării. Dezvăluirea făcută pe această cale de Heliade Rădulescu a stîrnit un puternic val de indignare în țară și cu toate că domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica a fost nevoit, la presiunile baronului Ruckmann, noul consul țarist în Țara Românească, să introducă articolul adițional, imixtiunile puterii protectoare în treburile interne ale Țării Românești au căpătat dovada publică.

Scriitor — editor — ziarist — tipograf

Era evident că sistemul de organizare a Principatelor preconizat de regulamentele organice asigura un cadru prea strîmt pentru dezvoltarea în sens burghez a societății românești. Domniile regulamentare — în pofida inten-

țiilor bune ale domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica (participant o vreme la întrunirile Societății literare) și, apoi, ale lui Gheorghe Bibescu — încorsetate de imixtiunile permanente ale celor două puteri (suzerane și protectoare) se dovedeau, la rîndul lor, prea slabe pentru a crea condiții optime de manifestare a burgheziei în ascensiune. În această situație, rămînea ca oamenii animați de dorința de a transforma societatea românească să acționeze în cadrul unor grupări care, dată fiind situația internă, nu puteau îmbrăca decît un caracter secret. Asemenea lui Heliade gîndeau și alți oameni politici ai vremii. Unul dintre ei era Ion Cîmpineanu. Avînd amîndoi cam aceeași etate — va relata, mai tîrziu Heliade despre întîlnirea lor — și-au împărtășit ideile și năzuințele secrete pe

care le aduceau: Heliade din fosta Societate literară de la 1827, Cîmpineanu din societatea secretă a boierilor exilați la Brașov (în urma evenimentelor din 1821): „Două ramure, plecînd din aceeași sorginte din Brașov se întîlniră iarăși: I. Cîmpineanu, depozitarul unor statute, și eu, depozitarul altora, deși diverse, însă avînd același scop național, ne înviorăm a ne da mina și a continua mai departe fapte”.

Astfel, în decembrie 1833, Cîmpineanu și Heliade au pus bazele Societății filarmoneice, avînd ca scop „încurajarea spre traducțiuni în limba patriei și tipărirea acestora” și „formarea unui teatru național”.

Celor doi li s-a alăturat și Constantin Aristia, întors de curînd de la Paris, unde fusese trimis încă de domnița Ralu (fîica domnitorului Ioan Caragea și întemeietoare a pri-

mina din toate părțile spre a-și propti tronurile ce se surpă, și toată speranța ce le-a mai rămas este neînțelegerea și învâlbirea popoarelor între dînsule. Cînd o dată popoarele își vor cunoaște adevăratul interes, atunci lupta aceasta va înceta". Fidel îndreptarului programatic înscris pe frontispiciul său — *Fraternitate* —, *Brassoi Lap* se adresa astfel învătătorimii satelor: „Spuneți luptătorilor din satele voastre că trebuie să meargă în luptă pentru dreptate și pentru cauza sfîntă a popoarelor, pentru libertate. Să lupte ca fiecare om să aibă după munca sa, ca săracul să nu fie mai prejos în fața justiției decît bogatul. Să lupte ca să fie doborîte barierele care despart popoarele și nu le lasă să se îmbrățișeze între ele. Așadar, să intre în luptă pentru principiile sfînte ale egalității și fraternității”.

Revoluția română s-a aflat și în atenția lui Karl Marx. Ziarul condus de el, *Neue Rheinische Zeitung*, care apărea la Köln, a avut o rubrică permanentă — *Principalele Dunărene* —, care cuprindea informații și comentarii despre evenimentele din țara noastră, folosind ca surse, în afară de diferite jurnale europene și corespondențe de la revoluționarii români, printre care istoricii cred a fi fost cu siguranță Ion Maiorescu, Dimitrie Brătianu, Al. G. Golescu-Negru. Și presa română a anului 1848 a scutit in-

teresul lui Marx, care, în însemnările privitoare la istoria românilor, și-a notat numele unor gazete și autori, între care *Pruncul român*, *Gazeta Transilvaniei*, C.A. Rosetti, Heliade Rădulescu.

Deși, datorită intervenției armate externe și reacțiunii interne, revoluția a fost înăbușită, pașoptiștii români au considerat-o doar întreruptă și au acționat, în exil, pentru reaprierea ei. În acest scop, au considerat de neapărată trebuință editarea unor publicații revoluționare. Reliefind rolul presei de propagandist și organizator, Nicolae Bălcescu îi scria, la 15 decembrie 1849, din Paris, lui Ion Ghica: „Voi să încep o revistă română, care să apere revoluția noastră și să pregătească alta nouă... Opinia mea e că cu încetul această revistă ne va faceșul ce dorim, adică să concentreze pe toți în opinia și lucrarea sa și astfel vom putea a dobîndi, altfel în țară cît și între emigrație, o centralizare neîmpusă de nimeni”. Sub acest semn trebuie apreciată apariția revistelor *România viitoare* (Paris, 1850), *Republica română* (Paris, Bruxelles, 1851, 1853) și *Junimea română* (Paris, 1851), luptătoare pentru întreita deviză revoluționară — *Dreptate, Frație, Unitate* —, care va constitui călăuză generației făuritoare a statului național român modern, realizat prin Unirea din ianuarie 1859. ■

mului teatru din Țara Românească, cunoscut sub numele de Teatrul de la Cîșmeaua Roșie) pentru a urma Conservatorul de artă dramatică.

Prin stăruința depusă de ei, și în mod special de Ion Heliade Rădulescu, sufletul și animatorul acestei noi societăți, s-a desfășurat o susținută activitate pentru cultivarea literaturii dramatice în limba română, dezvoltarea muzicii vocale și pentru înființarea unui teatru național. Societatea a inițiat înființarea unei școli „de muzică vocală, de declamație și de literatură” ce se întreține din cotizațiile subscrise de cea mai mare parte a boierimii țării. În cadrul școlii, cum se arăta în *Curierul românesc* din 7 ianuarie 1834, lecțiile de muzică au fost predate de Bongianini, Aristia a fost „profesorul de declamație”, iar Heliade „profesorul de literatură, pregătitor

cu teoria acelor ce d. Aristia va pune în lucrare prin declamație”. În perioada ce a urmat, s-a reușit astfel să se pună în scenă mai multe reprezentații teatrale (*Fanatismul de Voltai e*, *Silvia căsătorie și Amorul doctor de Molière*). În 1835 a început editarea unei noi publicații, *Gazeta Teatrului Național*, în ale cărei coloane, Heliade și-a expus multe din principiile privitoare la dezvoltarea limbii române și la structurarea ei gramaticală, care îl preocupa în mod deosebit.

Disensiunile ivite între unii membri ai Societății filarmonice, și în special punctele de vedere diferite asupra unor probleme de principiu între Cîmpineanu și Heliade, au determinat dizolvarea Societății filarmonice la sfîrșitul anului 1837.

În deceniul ce a urmat pînă la izbucnirea revoluției, Heliade s-a afirmat viguros în viața culturală a țării, devenind — prin multiplele

sale calități de scriitor, ziarist, editor, tipograf — una din personalitățile cele mai influente în viața Capitalei, cu o popularitate deosebită în rîndul negustorilor și meșteșugarilor. Protestul împotriva abuzurilor domniei (domnitorul Gheorghe Bibescu dizolvase Obșteasca Adunare în 1844, ca urmare a opoziției pe care aceasta o manifestase față de concesionarea prospecțiunilor miniere — Afacerea Trandafilov) a contribuit și mai mult la creșterea prestigiului său. Astfel, deși în anii de pregătire a revoluției pașoptiste Heliade se arăta un adept al măsurilor moderate, de influențare a domniei, el se regăsea, prin audiența sa la opinia publică, ca și prin obiectivele generale promovate, alături de grupul de revoluționari români de la Paris, care-i avea în frunte pe Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, frații Golești ș.a. ■

(Va urma)

DIN VREMEA LUI CUZA (III)

TH. C. VĂCĂRESCU

Publicăm alte fragmente din însemnările memorialistice ale generalului Theodor C. Văcărescu (1842-1913), apărute în revista Convorbiri literare din 1915 și în care sînt evocate fapte, întâmplări, personaje și evenimente de la mijlocul veacului trecut.

În preluarea acestor pagini, am adoptat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte. Precizările din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

I. L.

Entuziasmul revoluționar de la 1848

Negreșit că mulțimea trebilor politice, că grija cîrmuirii țării ocupau mult vremea domnitorului, totuși de netăgăduit este că nelipsita și neadormita grijă pentru armată alcătuiește tocmai una din cele mai de căpetenie griji ale acelei cîrmuiri și ocrotiri... Fapt este că, în tot ce privea afacerile oștirii, domnitorul le lăsase un timp oarecare în grija aproape exclusivă a unei personalități mai calificată decît oricare alta atunci la noi pentru a îndeplini această însărcinare și care ar fi obținut desigur rezultate mai desăvîrșite, dacă vodă Cuza ar fi mărginit activitatea acestei personalități la afacerile militare, cu excluderea celor politice.

Această însemnată personalitate era colonelul Ioan Em. Florescu¹, pe care Cuza la începutul domniei sale îl aflase retras din oștire, după ce se numărase printre ofițerii superiori, cei mai apți și mai competenți nu numai din armata noastră, dar care desigur ar fi fost privit tot astfel și în orice armată europeană. Dar nu numai printr-o inteligență vie, care își

asimila cu înlesnire noțiunile și cunoștințele ce dovedeau o cultură întinsă și variată, nu numai prin studii speciale și tehnice militare ce le dobîndise plecînd ca tînăr ofițer în Franța, admis acolo a frecventa cursurile școlii de stat major și ale celei politice din Paris, dar fondul psihologic însuși al lui Ioan Em. Florescu, firea și temperamentul lui posedau în gradul cel mai desăvîrșit aptitudinile și însușirile ostășești. Dotat cu un fizic plăcut, seducător chiar, înalt, bine făcut, frumos la chip, cu ochi albaștri, păr, mustăți și imperială blondă, care chiar mai tîrziu în vîrstă fiind îi dădeau încă un aer distins și marțial, tînărul Florescu fusese cu prisos hotărît de natură cu toate darurile exterioare menite a-i cîștiga simpatii, a-i înlesni izbîndă în calea vieții. Născut la 1819 ca vîlstar dintr-un vechi neam boieresc în ale cărui vine, după tradițiune, curgea sînge de-a lui Mihai Viteazul, Ioan Em. Florescu mai avea norocul de a posedea o pîrghie, care mai ales pe vremurile de atunci avea o mare putere, pîrghia unei familii înalt înrudite și influente.

Tatăl său, boierul Manolache Florescu, chipeș și arătos și dînsul — frumusețea bărbătească și femeiască pîrînd a fi un atribut moștenit în această familie de la gînगाșă domniță Florica, fiica eroului de la Călugăreni — ocupase și el înalte dregătorii și fusese în cele din urmă vornic mare și ministru. El avusese de mamă o Ghiculeasă, sora celor doi domni succesivi în Țara Românească, Grigore [Dimitrie] Ghica (1822-1828) și Alexandru [Dimitrie] Ghica [1834-1842].

Dacă se are în vedere toți acești cozi [atuuri] pe care îi avea tînărul I. Em. Florescu cînd se întoarse de la studii din Paris... dacă se mai ține seamă că tînărul I. Em. Florescu mai adăuga la acel fond serios și alte însușiri plăcute, de aceea pe care francezii le numesc „talents d'agrémens et de société” — cum de pildă îndemînarea la sporturi, la dans, la călărie, și fiind și muzicant... se va înțelege lesne succesele ce le avu prin saloane seducătorul cavalier ce era la vîrsta de 21 de ani I. Em. Florescu.

Se înțelege tot așa de lesne cum acel ademenitor Făt-Frumos nu avu decît să se

¹ Magazin istoric, nr. 8/1978.

arate la Curte spre a cuceri dintr-un iuruş [iureş] inima graţioasei bălaie domniei Catina, a doua fiică a lui Vodă Bibescu şi a soţiei lui din prima căsătorie, Joiţa Mavrocordat...

La început Bibescu nu prea era dispus să dea consimţămîntul la măritişul fiicei sale Catina cu Ion Florescu, nu doară că n-ar fi găsit acea alianţă destul de strălucită, căci fratele mai mic al lui vodă, Iancu Bibescu, luase mai înainte în căsătorie o fiică a lui Manolache Florescu, pe Anica, soră mai mare a tinărului Florescu, dar vodă Bibescu ar fi voit să mărite pe fiica a doua tot aşa cum măritase pe cea dintîi, pe Elisa, după un bărbat mai matur, cu o funcţiune înaltă şi o carieră făcută, cum era Alexandru Filipescu zis Vulpache, fiul banului Alecu Filipescu-Vulpea¹.

Însă lesne se face cariera şi se ajunge la poziţiuni înalte cînd cineva pe lîngă darurile fizice şi intelectuale mai este, cum era Florescu, şi nepot de doi foşti domnitori şi este înrudit de aproape cu domnitorul în scaun, după ce a ştiut să răpească şi inima unei fete iubite a aceluiaşi domnitor. Devenit dar gine-rele lui Vodă Bibescu, Florescu la sfîrşitul domniei so-crului său era colonel şi ad-jutant domnesc. Este ade-vărat că nimeni atunci în oş-tirea noastră n-ar fi putut să pretindă că prin cunoştinţe şi merit ar fi putut îndreptăţi mai mult ca dînsul o aşa re-pede înaintare.

Şi în tot timpul acelei dom-nii colonelul Florescu stătu departe de politica propriu-zisă, se înţelege pe atît pe cît poate sta departe de dînsa un ginere de domn, şi el

se consacră afacerilor mili-tare.

Pe acel teren, el de pe a-tunci îşi dobîndi reale cuvînte de mulţumire din partea oştirii pentru acţiunea hotărîtoare ce avusese în unele întocmiri şi reforme folosi-toare, cum de pildă înfiinţarea corpului de pompieri din Bucureşti, care prin or-ganizarea şi disciplinarea os-tăşească, prin îndeminarea şi sprintenia dezvoltată în ex-erciţii gimnastice, prin inimoşia de a înfrunta greutăţi şi primejdii în lupta cu incen-diile, deveniseră eroicii pom-pieri în lupta din Dealul Spi-rii de la 13 septembrie 1848, cînd ei abia în număr de cite-va sute, împreună cu bata-lionul de infanterie român care ocupase cazarma Alex-andria, nu se dădură înlă-turi de a da piept cu o între-gă diviziune a armatei tur-ceşti, cucerindu-i şi două tu-nuri.

O altă înfrîurire favorabilă armatei o avu Ioan Florescu în organizarea flotei de şalupe canoniere pe Dunăre pentru poliţia porturilor. Dar titlul cel mai meritat, pe care de pe atunci şi-l cîş-

tigase Ioan Florescu, nu numai la recunoştinţa arma-tei, dar şi la a ţării, constă în partea precumpănitoare ce avu prin competenţa şi influenţa lui la proiectul înfiinţării Şcoalei militare din Bucureşti. Căci hotărîrea in-stituirii unei asemenea şcoli se luă în ultimul an al dom-niei lui Bibescu. Evenimen-tele însă ale anilor de tulbu-rări, 1848 şi 1849 şi ocupaţi-unea oştirilor ruse şi turce întîrziară punerea în lucrare a acestei hotărîri, care nu se putu executa decît în anul 1850, sub domnia lui Ştirbei. Colonelul Florescu fu nu numai unul din promotorii cei mai activi şi călduroşi ai a-cestei instituţiuni de special învăţămînt militar, dar din momentul chiar al înfiinţării ei şi pînă la ieşirea primei promoţii de sublocotenenţi, în 1856, în tot acest răstimp colonelul Florescu socoti drept cinste de a se prenumăra printre profesorii regułaţi ai acestei şcoli, adevărat sîmîn-ţar [pepinieră] din care au ieşit ofiţerii cei mai distinşi ai armatei noastre. Ofiţeri

are dovediră solida lor in-strucţie, lucrînd cu acei din statul major austriac la har-ta ţării, în 1856-1858, ofi-ţeri care dovediră aceeaşi so-lidă instrucţiune în şcolile militare superioare din Fran-ţa, unde erau trimişi a-si completa studiile, ofiţeri care dovediră, în sfîrşit, aceeaşi instrucţiune şi destoinicie în acea reală şi supremă şcoa-lă care este războiul, în şcoa-lă de la Griviţa şi Plevna, de la Rahova şi Smîrdan. Pen-tru a nu uita pe nici unul din aceşti ofiţeri, ar trebui să am sub ochi lista tuturor pro-moţiunilor ieşite din şcoala noastră militară de la înfi-inţarea ei.

După revoluţiunea din 1848 şi abdicarea lui Vodă Bibescu, Ioan Florescu plecă cu familia so-crului său în străinătate, dar peste pu-ţin se întoarce în ţară...

În vara aceluia an 1849, se urcă pe tronul Ţării Româ-

Ioan Em. Florescu

¹ Alexandru Filipescu (1775-1856), mare boier: „A primit o educaţiune foarte îngrîjită în străinătate şi în ţară — scrie despre el *Dictionarul contemporanilor* de Dim. R. Rosetti, Bucureşti, 1897 — şi era versat în cunoştinţa limbilor latină, elenă veche şi modernă, franceză, italiană. Delegatul boierilor pe lîngă Tudor Vladimirescu la 1821, şi-a îndeplinit misiunea atît de îndemînat, încît a fost numit *Vulpe*”. A participat la alcătuirea Regulamentului organic.

Bătălia pompierilor cu oștirea otomană la 13 septembrie 1848, în Dealul Spirii; litografie de epocă

nești Barbu Știrbei¹, frate mai mare a lui vodă Bibescu, unchi prin alianță a lui Ioan Florescu. S-ar fi putut oricând aștepta ca această apropiată înrudire cu noul domnitor să-i dea prilej a străbate mai departe în calea carierei și onorurilor militare.

Nu fu însă astfel, Vodă Știrbei dădea, este adevărat, dovezi publice că prețuia după cădintă [cădere] meritele diverse ale sofului nepoatei sale, domnița Ecaterina Bibescu. Ca urmare, încredințat lui Florescu însărcinări ca efor al școalelor, una din cele mai înalte dregătorii care privea direcțiunea întregului învățământ public al țării, ca președinte al comisiei pentru construirea Teatrului Național, unul din edificiile cele mai însemnate, care se clădiră în acea domnie, ca președinte iarăși al comisiei de arhitecți și ingineri însărcinată cu înfrumusețarea și înfrumusețarea capitalei București, prin seca-

rea și canalizarea bălții Cișmigiului în interiorul orașului și transformarea ei într-un vast și frumos parc. Mai menținu asemenea vodă Știrbei pe Ioan Florescu în serviciul de profesor la Școala militară, dar acolo unde era mai firesc ca oriunde ca să fie Florescu și ca el să ție una din primele situațiuni în oștire, acolo Barbu Știrbei nu-i dete lui nici un serviciu activ, nu-l menținu nici chiar printre adjutanții în serviciu regulat pe lângă persoana lui. Și cu toate acestea, lucru curios, de câte ori era vorba de o organizare nouă, de o reformă importantă în oștire, Știrbei nu lipsea a lua părerea lui Florescu, a-l chema și a-i cere avizul în consiliile în care se dezbăteau astfel de proiecte.

Așa bunăoară se petrecură lucrurile în privința a două din cele mai de căpetenie alcătuii privitoare la oștirea noastră ce-și luară ființă sub domnia lui Știrbei... aceea a grănicerilor și a doro-banților...

Acel care în vremea de acum își aruncă ochii pe aceste rînduri, ar simți poate oarecare nedumerire și s-ar întreba de ce se dădea atunci atita însemnătate acelor organizații a grănicerilor și a doro-banților? Și, s-ar mai

întreba, asemenea, pentru ce atita bucurie, atita entuziasm cînd au fost înființate? Asemenea nedumerire se poate oricum înțelege astăzi cînd țara noastră este stăpînată pe sine și, în deplină suveranitate, își poate alcătui instituțiunile civile și militare pe care și le crede priincioase și de folos. Dar cine a apucat, ca cel ce scrie aci, vremile acelea de piedici și de răutăți, de necazuri și de umilinți, în care situațiunea de vasalitate turcească și de protectorat rusesc ținea țara strînsă ca într-un clește, fără să poată întocmi reforme și organiza nimic în ordinea politică, socială, sau ostășească fără voia curților suverană și protectoare, cum se zicea atunci, curți care n-aveau de loc interes să contribuie la întărirea României, cine a apucat acele timpuri va înțelege cită caznă, cită iscusință se cerea adesea pentru a aduce la bun liman asemenea organizațiuni și reforme menite a asigura propășirea și puterea neamului nostru românesc...

Cînd în primăvara anului 1849 se urcă Barbu Știrbei în scaunul domniei, Turcia și Rusia, suzerană și protectorate ale noastre, conform tratatelor internaționale, încheiară așa-numita Conven-

¹ Barbu Știrbei (1799-1869), domn al Munteniei (1849-1853, 1854-1856) era fiul marelui vornic Dimitrie Bibescu (1750-1831) și frate cu George Bibescu (1805-1873), domn al Munteniei între 1842 și 1848. A fost înfiat de unchiul său după mamă, vornicul Barbu Știrbei, care i-a lăsat moștenirea întreaga, sa avere, cu condiția să-i poarte numele.

ție de la Balta-Liman¹, instrument de război și de pedeapsă pentru avântul de libertate, de conștiință de sine și de progres, la care cu un an mai înainte, la 1848, neașteptat și nestăvilit se trezise un popor latin la Dunărea de Jos...

Armatele ruso-turcești, care în 1848 trecuseră Prutul și Dunărea spre a înăbuși revoluțiunea la noi, urmau după zisa Convențiune de la Balta-Liman, să ocupe, pînă la restabilirea desăvîrșitei ordine, Principatele și să stea grea povară peste dînsule. Toate dispozițiunile favorabile ce se putuseră strecura în Tratatul de la Adrianopol [1829] și în cele anterioare între Rusia și Turcia în ceea ce privește străvechile drepturi de autonomie și de cîrmuire de sine-și, pe care și le rezervaseră românii prin capitulațiile glorioșilor lor voievozi cu Poarta otomană, se puneau iarăși în îndoială prin aceea Convenție de la Balta-Liman și, în primul rînd, dreptul *ab antiquo* [din vechime] de a-și alege ei domnul, drept răpit sub fanarioți, dar restatornicit la 1822 și întărit de Regulamentul organic, constituțiunea de atunci a ambelor Principate, recunoscută și întărită de ambele curți, suzerană și protectoare, și pusă în lucrare în 1832...

Prin entuziasmul revoluționar de la 11 iunie 1848, țara noastră trecuse printr-o scurtă dar profundă comoțiune [zguduire]. Mentalitatea ei, urnită și împinsă de curente invietoare, care de la începutul secolului a-diau înspre dînsa din Apus, ajunsese la plină dezvoltare. Ideile de libertate, de egalitate politică, de dreptate și

echitate socială, de viață demnă națională și de sine stătătoare, idei cu entuziasm îmbrățișate și cu credință de apostoli propovăduite de tineretul cult și luminat din clasa de sus, străbătuseră în straturile adînci ale poporului român... După ce comisarii, Duhamel, numit de Rusia, și Fuad Effendi, numit de Poartă, însoțiți de oștirile de ocupație turco-ruse, comandate de Omer pașa și Lüders, înăbușiseră revoluțiunea română, ei instalară, pînă la numirea definitivă a domnilor, caimacam în Valahia pe Constantin Cantacuzino. Acesta guvernă doar cu numele în cele opt luni, de la 13 septembrie 1848 pînă la 1 mai 1849, cînd se încheie Convenția de la Balta-Liman. Adeverata stăpînire se exercita de către cei doi comisari și mai ales de cel turcesc, căci Rusia, avînd sarcini și podvezi² mult mai grele a cere de la țară pentru aprovizionările și transporturile trupelor ei, care se războiau cu ungurii în Transilvania, comisarul rus avusese dibăcia a se pune pe al doilea plan, lăsînd toată direcțiunea trebilor în timpul acelei căimăcâmii în seama colegului său Fuad. De aceea și caimacamul C. Cantacuzino nu făcea absolut nici un pas fără voia și aprobarea comisarului turc. Acesta, împreună cu ajutorul său, Rustembei, numea și înlocuia în toate funcțiunile și nu fără temei se spunea că Fuad Effendi luase multe mii de galbeni de la Cantacuzino spre a-i mijloci domnia la Constantinopol, el neavînd acolo alt concurent serios decît pe Știrbei, fostii domni Al. Ghica și Bibescu avînd pe Rusia în contra lor. Dar Știrbei, mai bine inspirat, în loc să ia pe Fuad de mijlocitor, se adresa de-a dreptul la Constantinopol, unde, prin capacitatea lui și înaltele funcțiuni ce ocupase sub precedentele domnii, era bine cunoscut de vizir și înalții demnitari ai Porții. Știrbei, apoi, mai

priceput și mai avut decît Cantacuzino, izbûti cu atît mai lesne pe lîngă turci că avea agrementul cabinetului turcesc, care își dădea seama că în urma evenimentelor care se petrecuseră în Țara Românească se cerea la cîrmă un om destoinic și energetic ca Știrbei.

Și, într-adevăr, nu era destul numai destoinicie și energetică pricepere, mai era încă nevoie și de multă îngăduire, de multă răbdare și uitare de sine, pentru a guvernarea țara în acele împrejurări. Ordinea materială fusese, este adevărat, iute restabilită după intrarea oștirilor de ocupație și arestarea în masă a tuturor celor bănuîți de a fi fost părtași la revoluție. Capii cei mai însemnați însă, ca Heliad, Goleștii, Tell, Brătianu, Rosetti și alții puși în străncină urmărire de ruși, izbutiseră totuși după dramatice și primejdioase peripecii să scape peste graniță, mai ales în Turcia, al cărei guvern cu mult mai domol decît cel rusesc către dînșii le dăduse azil, internîndu-i sub un tratament omenos și servind chiar pensuni de întreținere pentru cei lipsiți de mijloace...

Precum și după ce a trecut ciclonul care a ridicat marea în uriașe tala-zuri, ea tot mai rămîne turburată și trebuie vreme pentru a i se potoli valurile, tot asemenea stăruia și dănuia în cugete agitațiunea și neliniște în țările române după ce amestecul străin din afară zădărnicesc cu putere brutală generosul lor avînt spre viață demnă și liberă.

Ceea ce nu puțin contribuia a menține această stare de turburare și de neliniște în su-flete, care, fie și în tăcere, nu puteau să simtă decît român-ește, era ațîțătoarea pri-veliste a baionetelor streine răsfrîndu-se ca stăpîne în țară cucerită, era umil-toarea și nelegiuita epitropie sub care erau puși guvern și domnitor de cei doi tru-fași și atotputernici comisari,

¹ Convenția de la Balta-Liman (cartier al Instanbulului), încheiată la 19 aprilie/1 mai 1849 între Imperiul țarist și Imperiul otoman, stabiliea: limitarea dreptului de autonomie a Principatelor; numirea domnilor pe șapte ani; desființarea adunărilor obștești și înlocuirea lor cu divanuri ad-hoc alcătuite din boieri; revizuirea Regulamentului organic; prelungirea regimului de ocupație instaurat după înfrîngerea revoluției de la 1848.

² Podvadă (podvoadă, podhoadă) — transport gratuit cu carul, ca prestație; aici cu sens general de dări, corvoade.

(Continuare în p. 31)

Naționalizarea, urmare firească a cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte categorii sociale, a creat baza materială pentru trecerea la obiectivul istoric al făuririi societății fără clase, fără asupritori, a societății socialiste în România.

NICOLAE CEAUȘESCU

11 Iunie 1948:

„DOMNIA POPORULUI PRIN POPOR”

GHEORGHE SURPAT

Marile evenimente din viața unui popor își dezvăluie semnificațiile lor profunde mai ales atunci când sint judecate din perspectiva timpului, a înfruirii pe care au exercitat-o asupra mersului istoriei. Un asemenea moment, de covârșitoare însemnătate politică, economică și socială în istoria poporului român l-a constituit naționalizarea principalelor mijloace de producție, înfăptuită la 11 iunie 1948, și trecerea lor în proprietatea socialistă. Imperativ generat nemijlocit de noul curs al dezvoltării social-istorice a României în perioada istorică inaugurată de Revoluția de eliberare socială și națională, declanșată în august 1944, naționalizarea s-a înscris ca parte integrantă a unui proces revoluționar unitar, mereu ascendent, și cu adânci rădăcini în istoria poporului român, a clasei muncitoare.

Lupta poporului nostru s-a nutrit și luminat din permanența idealului dreptății economico-sociale care a animat necontenit masele

muncitoare, forțele revoluționare, din voința lor de a înlătura nedreptele privilegii rezultate din stăpânirea inechitabilă a mijloacelor de producție, a majorității bogățiilor țării, ceea ce genera, întreținea și agrava exploatarea celor mulți, împiedicând evoluția rapidă a societății românești pe calea progresului. Dacă evenimentele politice din 1859 și 1918 au condus la făurirea statului național unitar român, cele din 1877-1878 la cucerirea independenței depline de stat, evenimentele istorice din 1944 la declanșarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antimperialistă a poporului român, cele din 1947 la cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu ceilalți oameni ai muncii, naționalizarea din 1948 a transformat pe oamenii muncii în unicul proprietar al mijloacelor de producție pentru a-și edifica un viitor luminos.

Coincidența istorică a făcut ca naționalizarea — moment de covârșitoare însemnătate pentru edificarea noii orînduirii sociale în țara noastră —, să fie înfăptuită în aceeași zi de 11 iunie, în care, cu un secol mai înainte, guvernul instituit la București de revoluția din 1848 a chemat la înfăptuirea înaltului ideal al luptătorilor democrat-revoluționari de a se instaura „domnia poporului prin popor”. Deși despărțite în timp prin durata

unui veac, revoluția din 1848 și istoricul act al naționalizării de la 11 iunie 1948 se află într-o organică interdependență, reprezentînd momente epocale în lupta poporului nostru pentru libertate națională și dreptate socială. „După un secol de la revoluția burghezo-democratică din 1848, după un veac de îndrîjită și eroică luptă de clasă — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, proletariatul, în alianță cu țărănimea, unind în jurul său

intelectualitatea, forțele largi populare, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, a reușit să pună pentru totdeauna capăt dominației exploatare, să cucerească puterea politică și economică în stat”.

Actul revoluționar al naționalizării ilustrează faptul că poporul român a știut întotdeauna să se situeze în actualitatea și stringența mersului istoriei, să acționeze cu hotărîre în direcția progre-

sului, potrivit propriilor sale aspirații. După proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, adoptarea de către Marea Adunare Națională a noii Constituții, la 13 aprilie 1948, care asigura cadrul constituțional-juridic pentru realizarea unor profunde transformări revoluționare în baza economică a societății românești, Partidul Comunist Român a apreciat că fuseseră create condițiile pentru preluarea de către clasa muncitoare a pozițiilor de comandă ale vieții economice, hotărând trecerea la înfăptuirea practică a naționalizării principalelor mijloace de producție. Era un act obiectiv reclamat de necesitatea menținerii și consolidării puterii politice cucerite de oamenii muncii, de imperativul înălțurării contradicției dintre noua suprastructură politică și caracterul economiei în care se menținea proprietatea capitalistă. La 11 iunie 1948, în baza Constituției țării, Marea Adunare Națională a votat în unanimitate *Legea pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și transport. Fabricile, uzinele, minele, sondele, băncile, pădurile au trecut în proprietatea statului, devenind bunuri ale întregului popor. Lichidind proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție, naționalizarea a însemnat crearea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție — temelia economică trainică a clasei muncitoare, a întregului popor în făurirea societății socialiste, sursa propășirii materiale și spirituale a națiunii.*

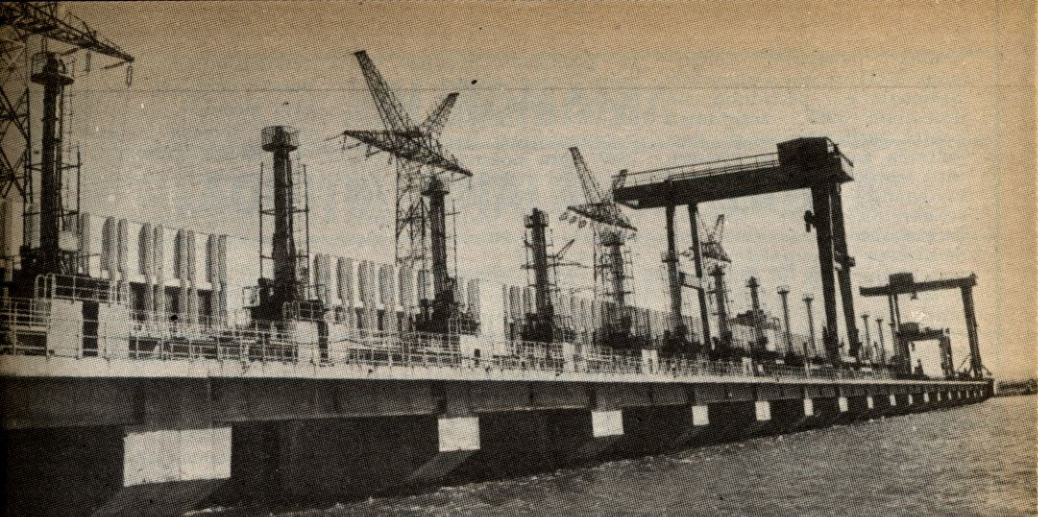
Pe plan social, actul de la 11 iunie 1948 a avut drept urmare desființarea clasei sociale a burgheziei industriale, financiare și comerciale; totodată, au fost lichidate pozițiile economice ale monopolurilor internaționale în economia românească. Clasa muncitoare a încetat a mai fi o clasă exploatată, devenind stăpînă, impre-

ună cu toți oamenii muncii, pe mijloacele de producție și pe roadele muncii sale. Proprietatea socialistă a asigurat și asigură dezvoltarea planificată a economiei naționale, repartizarea armonioasă a forțelor de producție pe întregul teritoriu al țării și ridicarea, pe această bază, a bunăstării materiale a poporului.

Politica consecventă a partidului și statului nostru de industrializare socialistă a țării, de modernizare a agriculturii, de dezvoltare puternică a forțelor de producție și repartizare rațională a lor pe tot cuprinsul țării, de acumulare și orientare a investițiilor în direcția dezvoltării continue a proprietății socialiste, a asigurat — în cele patru decenii care au trecut de la naționalizare și, mai cu seamă, în perioada istorică deschisă de Congresul IX al partidului, perioadă pe care poporul nostru o definește, cu profundă îndreptățire și cu nețărmurită mîndrie patriotică *Epoca Nicolae Ceaușescu* — schimbări radicale atît în baza materială, în nivelul și calitatea forțelor de producție, cît și în ridicarea gradului de civilizație materială și spirituală a națiunii noastre. Această epocă evidențiază cu putere originalitatea soluțiilor adoptate de partidul nostru, de secretarul său general, în rezolvarea problemelor fundamentale ale dezvoltării economice și sociale a țării, ale organizării și conducerii societății, ale dezvoltării continue a democrației muncitorești revoluționare, preocuparea permanentă pentru aprofundarea fenomenelor apărute în procesul complex al consolidării și dezvoltării multilaterale a societății socialiste românești. Ținînd seama de nivelul dezvoltării economiei naționale, de exigențele făuririi societății socialiste în condițiile actuale ale revoluției tehnico-științifice, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu,

a elaborat teze de o excepțională valoare teoretică și practică, pentru progresul multilateral al țării, care privesc: dezvoltarea puternică calitativ-intensivă a forțelor de producție, a industriei naționale, privită ca factor hotărîtor, dinamic al dezvoltării tuturor ramurilor economiei, al progresului economic și social al țării; dezvoltarea susținută a științei, învățămîntului și integrarea largă a acestora cu producția; lărgirea bazei de materii prime și energetice; dezvoltarea armonioasă a economiei în profil teritorial — premisă esențială pentru făurirea unei economii echilibrate, judicious repartizată pe întreg teritoriul țării și folosind totalitatea resurselor ei; dezvoltarea și consolidarea continuă a proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, perfecționarea relațiilor de producție și sociale; exercitarea democrației socialiste, a autoconducerii muncitorești și a rolului statului nostru socialist în asigurarea unității și coordonării întregului proces al dezvoltării economice și sociale a țării. În acest cadru, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat necesitatea efortului propriu, acțiune concretizată în alocarea, din venitul național, a unei însemnate cote pentru dezvoltare, înfăptuirea unor programe de investiții de amploare. În concepția secretarului general al partidului nostru, numai dezvoltarea și modernizarea continuă a economiei naționale, creșterea productivității muncii și, pe această bază, a venitului național, asigură bunăstarea materială și spirituală a poporului — țelul suprem al întregii politici și activități ale partidului.

Relevînd rolul proprietății socialiste în afirmarea superiorității noii orînduirii sociale, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat la Conferința Națională a partidului din decembrie 1987, arăta: „Am pus în centrul întregii noastre ac-

În anii construcției socialiste economia românească a cunoscut o impresionantă dezvoltare, producția industrială a țării fiind astăzi de 120 ori mai mare decât în 1945. În imagine: vedere parțială a Hidrocentralei Porțile de Fier II

tivități dezvoltarea puternică a proprietății socialiste de stat și cooperatiste, am acționat pentru perfecționarea continuă a bazei orânduirii noastre socialiste. Astăzi mijloacele fixe reprezintă circa 3 200 miliarde lei, din care peste 80% s-au realizat în ultimii 20 de ani, iar avuția națională generală a ajuns la aproape 5 000 miliarde lei. Pe această bază, fiecare cetățean al României, în calitatea sa de proprietar — împreună cu întregul popor — asupra tuturor bogățiilor patriei noastre, are în proprietate peste 140 000 lei din fondurile fixe. Aceasta determină creșterea răsputerii fiecărui om al muncii față de dezvoltarea continuă a proprietății socialiste, în calitatea sa de producător, de proprietar al unei părți a avuției naționale — proprietate a întregului popor — și de beneficiar al acesteia.

Un element de ordin calitativ superior caracteristic proprietății noastre socialiste constă în faptul că partea covârșitoare a bunurilor materiale actuale este rezultatul muncii sociale prestate de oamenii muncii în anii care au urmat naționalizării principalelor mijloace de producție. Mijloacele de muncă asupra cărora statul a devenit proprietar la 11

iunie 1948, precum și bunurile materiale existente în momentul cooperativizării agriculturii au fost, practic, integral înlocuite în această perioadă, proces care a implicat un dublu aspect: cantitativ, prin dezvoltarea uriașă pe care au cunoscut-o mijloacele de producție, și, calitativ, prin preocuparea permanentă pentru introducerea unor dotări și tehnologii moderne, în pas cu cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii mondiale. În procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate au apărut mii de unități economice noi în industrie, agricultură, construcții, transporturi și telecomunicații, a fost creată și s-a dezvoltat o bază materială nouă în domeniul învățământului, cercetării științifice, ocrotirii sănătății, artei și culturii etc., forțele de producție, în general, de care dispune țara noastră astăzi reprezentând rodul muncii poporului.

Ca urmare, calitatea statului de proprietar asupra principalelor mijloace de producție instituită prin naționalizare a căpătat un alt suport economic, iar noțiunea de proprietate de stat reflectă multitudinea aspectelor reale legate de semnificația practică a proprietății socialiste, de calitatea oame-

nilor muncii de stăpâni ai mijloacelor de producție, de producători și beneficiari ai tuturor bunurilor ce se creează în societate. Avînd în vedere această realitate, secretarul general al partidului nostru preciza, la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iunie 1982, că statul nu este un proprietar în sensul juridic al cuvîntului, că proprietatea socialistă aparține poporului.

Punînd în slujba poporului întregul potențial al țării, proprietatea socialistă permite desfășurarea unui efort coordonat și eficient pe bază de plan în vederea propășirii patriei, ea garantează tuturor oamenilor muncii dreptul de a participa la repartiția echilibrată a rezultatelor muncii.

În perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, rolul proprietății socialiste crește neconținut. Indiferent de forma pe care o îmbracă, proprietatea socialistă se ridică, în această perioadă, pe o treaptă nouă, asigurînd condiții de muncă și de existență superioare și tot mai unitare tuturor categoriilor de oameni ai muncii, atît de la orașe, cît și de la sate. În

lumina hotărîrilor Congresului XIII și ale Conferinței Naționale a partidului din decembrie 1987, activitatea pentru perfecționarea și dezvoltarea continuă a proprietății socialiste se desfășoară în condițiile realizării unei creșteri economice preponderent intensive, prin modernizarea potențialului tehnico-productiv în industrie și agricultură, în celelalte ramuri ale producției materiale — concomitent cu lărgirea rațională a bazei proprii de materii prime și energie și înfăptuirea noii revoluții agrare, cu așezarea la temelia creșterii mai accentuate a eficienței economice a celor mai noi și avansate succesiuni ale științei și tehnicii.

„Ne aflăm într-o asemenea etapă a dezvoltării societății omenești — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — când, pentru a asigura progresul națiunii, al întregii omeniri, se cere un spirit nou, revoluționar, dar, în același timp, se cere o atitudine nouă și o înțelegere nouă a rolului științei și tehnicii în asigurarea progresului general al societății omenești. Se poate afirma, fără teamă de a greși, că viitorul națiunii noastre, al omenirii este legat de dezvoltarea continuă a științei, a învățămîntului, de o gîndire nouă, revoluționară, în toate domeniile“.

Consolidarea continuă a proprietății socialiste a constituit temelia trainică pentru dezvoltarea planificată și în ritm susținut a forțelor de producție și repartizarea lor rațională pe întregul teritoriu al țării, pentru făurirea unei industrii puternice, ramură hotărîtoare în procesul de modernizare și perfecționare continuă a economiei naționale. Grație cotelor înalte de dezvoltare a industriei, România a înregistrat o participare activă și echitabilă la circuitul economic mondial, și-a amplificat relațiile comerciale și de cooperare în știință și tehnică cu toate statele lumii, relații bazate

pe principiile deplinei egalități, independenței și suveranității naționale, neamsecului în treburile interne și avantajului reciproc. În 1987, țara noastră a realizat schimburi comerciale și de cooperare economică cu 155 state de pe toate continentele față de 29 țări în 1948 și 98 în 1965.

În procesul dezvoltării continue a proprietății socialiste, al perfecționării relațiilor de producție și repartitiei socialiste, partidul nostru — promotor consecvent al principiului că socialismul se construiește cu poporul și pentru popor —, a creat un *sistem cuprinzător al democrației socialiste*, care îmbină armonios, într-o viziune unitară, democrația reprezentativă cu democrația directă, conducerea unitară a economiei naționale cu autoconducerea muncitorească a unităților economice-sociale, democrația politică cu cea economică, asigurîndu-se astfel cadrul politic-organizatoric pentru participarea largă și activă a oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea tuturor treburilor societății. În etapa actuală, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, ca urmare a orientărilor date de secretarul general al partidului —, aceste forme ale democrației directe, realizate prin imbinarea armonioasă a principiilor conducerii centralizate cu autoconducerea și autogestiunea muncitorească, au devenit principii de bază ale activității economice în țara noastră. Partidul și statul stimulează pe toate căile manifestarea eficientă a opiniei publice împotriva fenomenelor negative, diversificarea posibilităților de exprimare a acestei opinii. „Socialismul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *il construim cu oamenii și pentru oameni și ei sînt deci cei ce hotărăsc asupra felului cum trebuie să fie înfăptuit, asupra felului cum trebuie să arate socialismul pe care îl realizăm“.*

Consolidarea și perfecționarea continuă a proprietății socialiste constituie, totodată, temelia trainică a independenței naționale, a apărării cuceririlor revoluționare, a comunității de interese și aspirații a tuturor cetățenilor țării, a întregului popor, contribuind în mod hotărîtor la accentuarea procesului de apropiere între clase și categorii sociale, la întărirea unității morale și social-politice a poporului.

Dezvoltarea continuă a proprietății socialiste, calitatea oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari a devenit temelia trainică pentru înfăptuirea hotărîrilor și programelor adoptate de Congresul XIII și de Conferința Națională ale partidului, a obiectivului strategic fundamental al actualului plan cincinal — acela de trecere a României într-un stadiu nou, de la țară socialistă în curs de dezvoltare la țară socialistă cu un nivel mediu de dezvoltare din punct de vedere economic. Realizarea acestui obiectiv este strîns legată în primul rînd de eforturile întregului popor, de ridicarea pregătirii politice, ideologice, profesionale a tuturor oamenilor muncii, de afirmarea puternică a spiritului novator, revoluționar în toate domeniile de activitate, de creșterea răspunderii fiecărui membru al societății noastre în îndeplinirea atribuțiilor și sarcinilor încredințate.

În cele patru decenii de existență, proprietatea socialistă a impus un caracter dinamic și unitar întregului proces de dezvoltare social-economică a țării, demonstrîndu-și superioritatea sa reală față de orice formă de proprietate cunoscută în istorie. Ea a fost și va fi temelia trainică a progresului multilateral al patriei, a înfăptuirii aspirațiilor de dreptate și libertate socială, a asigurării independenței și suveranității naționale. ■

ÎN ROMÂNIA

„SOLUȚIA FINALĂ” HITLERISTĂ

NU A PUTUT FI APLICATĂ

Dr. OLIVER LUSTIG

În flăcările holocaustului — conceput, organizat și executat de naziști, susținuți de fasciști de cele mai diverse nuanțe din marea majoritate a țărilor satelite sau cotoprite — au pierit șase milioane de evrei, pentru unica vină că s-au născut evrei. În unele țări, ei au fost exterminați într-o proporție de peste 80 și chiar 90 la sută. Țara în care evreii au rămas în viață, în masă, în cel mai mare număr

în Europa ingenucheată de Hitler a fost România: în jurul a 350 000!

În literatura internațională de specialitate, pe lângă cei ce dau aprecierea cuvenită acestui fapt de excepție, există voci care încearcă să-l minimalizeze, susținând, printre altele, că în România Berlinul n-ar fi exercitat presiuni pentru aplicarea Endlösungului¹.

Care este adevărul?

Pentru înțelegerea profunde semnificații a salvării a 350 000 evrei într-o țară în care trupele hitleriste s-au menținut timp de peste patru ani, ajungând să numere în unele perioade peste jumătate milion de militari cu zeci de comandamente (inclusiv unități de represiune S.S., servicii ale S.D. și Gestapoului), este nevoie să recapitulăm, în linii esențiale, destinul evreilor din țara noastră.

În 1939, potrivit Memoriului Institutului central de statistică din toamna anului 1940, în România trăiau 763 716² evrei. Se știe că, după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în condițiile deosebit de vitrege ce se creaseră

în Europa și în țară, România a fost silită să accepte parțială sa dezmembrare teritorială. La 26 iunie 1940, în urma unor note ultimative ale guvernului sovietic, Basarabia și partea de nord a Bucovinei au fost incorporate Uniunii Sovietice. La 30 august 1940, în urma odiosului dictat de la Viena, Ungaria horthystă a cotoprit — grație lui Hitler și Mussolini — partea de nord-vest a României, ceea ce a avut urmări fatale și pentru populația evreiască din aceste regiuni.

Astfel, 151 125³ evrei, aflați pe teritoriul anexat Ungariei, au fost supuși aplicării „soluției finale” în stil horthyst: 84-85 la sută dintre ei au fost exterminați.

Un adevărat calvar au străbătut în perioada războiului cei peste 280 000 evrei care

locuiau pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de nord, intrat în iunie 1940 în componența U.R.S.S. O situație exactă a destinului acestora nu se cunoaște încă.

După trecerea Prutului, autoritățile antonesciene au făcut, la 1 septembrie 1941, un prim recensămint al evreilor din Basarabia și Bucovina. Numărul lor mai era la acea dată de 144 575⁴. Ce s-a întâmplat cu ceilalți, cu mult peste o sută de mii, este greu de precizat. Citiți au ajuns în diferite părți ale U.R.S.S. după 28 iunie 1940? Citiți s-au retras cu armata sovietică în vara lui 1941? Citiți au pierit în timpul ostilităților și în săptămânile ce au urmat, datorită execuțiilor „din mers”, efectuate de unitățile specializate ale armatei hitleriste, precum și datorită exceselor, mergând până la crimă, ale diferitelor elemente declasate, lipsite de umanism, unele din rindurile jandarmeriei antonesciene este imposibil de stabilit, dată fiind lipsa surselor documentare până la ora actuală.

⁴ Matatias Carp. *Cartea neagră. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România. 1940-1944*, vol. I, București, 1946, p. 18.

¹ Endlösung („soluția finală”) era denumirea concepției naziste de eliminare a evreilor din Europa prin exterminarea lor fizică. Colonelul S.S. Rudolf Höss, fost comandant al celui mai mare lagăr de exterminare, Birkenau-Auschwitz, devenit apoi șef de direcție în centrul lagărelor de concentrare, avea să dea — în deopziția la procesul său — următoarea explicație clară și concisă: *Die Endlösung („soluția finală”) — die vollständige Ausrottung aller Juden in Europa* (exterminarea completă a tuturor evreilor din Europa).

² Arhivele statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 397/1940, f. 2-10.

³ Cifra este dată de recensămintul ungar efectuat la 31.1.1941. În realitate, fiind seama că sub incidența legilor rasiale au fost incluse multe mii de evrei care până atunci se consideraseră creștini, numărul celor trimisi în lagărele morții a fost de peste 166 000. (Vezi: *Remember. 40 ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupația horthystă*, Federația Comunităților Evreiești din R.S. România, București, 1985, p. 59).

Tragedia evreilor din acest teritoriu a culminat cu deportarea lor în Transnistria. Datorită condițiilor brutale, inumane, în care s-a făcut transportul, ale foamei, bolilor și frigului, ale decimării sistematice a unor loturi de către Gestapo, din cei aproximativ 130 000 evrei din Basarabia, Bucovina și județul Dorohoi, duși în Transnistria au supraviețuit doar în jur de 50 000.

Fără a micșora cu nimic răspunderea lui Ion Antonescu pentru că în Transnistria au pierit circa 80 000 de evrei, trebuie spus că în teritoriul țării rămase după dictatul de la Viena sub autoritatea guvernului român — respectiv în Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și sudul Transilvaniei — „soluția finală” nu s-a aplicat, evreii au fost salvați în masă de holocaust.

Și în România, evreii au fost supuși prigonirii, au suferit efectele dure și dureroase ale unei întregi legislații discriminatorii îndreptată împotriva lor. În țară domnea un regim de dictatură militară-fascistă, iar prezența masivă a trupelor hitleriste amplifică mereu presiunea Berlinului de a se rezolva definitiv problema evreiască în spiritul legilor de la Nürnberg, completeate cu *Protocollul de la Wannsee*¹ ce prevedea trecerea imediată la faza finală: deportarea și exterminarea în masă. Totuși, cu excepția celor 130 evrei care s-au numărat printre victimele rebeliunii legionare de la București din ianuarie 1941 și a celor citeva mii asasați în urma pogromului de la Iași², inițiat de naști și săvârșit împreună cu elemente legionare înarmate și cu antisemiți abuzivi și declarați localnici — în România, evreilor nu li s-a luat viața pe motiv că sînt evrei. Mai mult — spre deosebire de majoritatea țărilor ingenucheate de Hitler — în România nu s-a purtat (în afara unor județe din Moldova) steaua galbenă, nu a avut loc concentrarea obligatorie în cunoscutele ghetouri existente în alte țări, iar — fapt istoric esențial — planul nazist de deportare a fost zădărnicit.

Soluția finală” viza, în concepția nazistă, exterminarea evreilor de pe întregul continent. Și, într-adevăr, de-a lungul și de-a latul Europei cotochite se cunosc foarte puține excepții de sustragere de la aplicarea ei. Astfel, au fost salvați aproape toți cei 6 500 evrei din Danemarca. Grație mișcării antifasciste daneze, în ajunul declanșării vinării evreilor de către Gestapo, peste șase mii au fost transportați, inclusiv cu bărci de pescuit, în Suedia. Zadarnic au năvălit, spumegînd de furie, trimișii lui Eichmann³ în casele evreiești, ei n-au izbutit să mai aresteze decât citeva sute.

De asemenea, în ciuda prigoanei îndurate, au fost salvați de sub incidența „soluției finale” aproape toți cei 50 000 evrei din Bulgaria.

Dimensiunile cele mai ample le are, neîndoielnic, supraviețuirea, în masă compactă, a evreilor din România, în întreaga arie de exercitare a puterii statale naționale de după toamna anului 1940⁴.

Meritul istoric al poporului român, al rezistenței sale antifasciste — în fruntea căreia s-au aflat comuniștii — este cu

¹ Adolf Eichmann, S.S. *Obersturmbannführer* (locotenent-colonel în S.S.) a fost șeful Biroului IV B 4 din Secția IV B a Direcției IV (Gestapo) la Direcția Generală a Siguranței Reichului (R.S.H.A.), însărcinat cu rezolvarea definitivă a problemei evreiești în Europa. Instalat la Berlin, în clădirea de pe Kurfürstendamm nr. 116, la etajul II, în camera oglinzilor, Eichmann a devenit principalul expert al Reichului în probleme evreiești, responsabil absolut al soartei tuturor evreilor din Europa, avînd împuternicirea să organizeze descoperirea, urmărirea, deportarea și transportarea lor spre lagărele de exterminare în masă. Sub conducerea lui, Biroul IV B 4 a devenit, între anii 1941-1944, cartierul general al aplicării „soluției finale”.

În fața de prăbușirea Reichului, Eichmann i-a declarat lui Wisliceny, unul dintre principalii lui colaboratori: „Voi sări în mormînt zîmbind cu satisfacție că am pe conștiință cinci milioane de evrei”.

Adolf Eichmann a fost descoperit, prins și răpit din Argentina — unde trăia sub o identitate falsă cu întreaga familie — de o echipă a serviciilor speciale israeliene în mai 1960. Judecat la Ierusalim în 1961, a fost condamnat la moarte. La 31 mai 1962, cu două minute înainte de miezul nopții, sentința a fost executată.

De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a publicat o serie de articole evocînd omnia poporului român, numeroasele fapte și acțiuni de solidaritate cu populația evreiască din țara noastră (vezi nr. 6/1976, 5/1982, 6/1983, 5 și 7/1987).

atît mai mare cu cît România a fost printre țările în care trupele hitleriste și-au exercitat dominația timp de aproape patru ani, iar presiunea nazistă în direcția aplicării „soluției finale” nu a încetat de-a lungul acestor ani.

Un moment de cotitură în accentuarea acestor presiuni a survenit în primăvara lui 1941, cînd a sosit la București, în calitate de *Berater für Juden und Arisierungsfragen* (consilier pentru probleme evreiești și de arienizare), S.S. *Hauptsturmführer* Gustav Richter (căpitan S.S.), împuternicit pentru România al Biroului IV B 4.

De cum și-a luat în primire postul, tînărul și vanitosul căpitan s-a lansat într-o activitate febrilă. El avea mereu în vedere „soluția finală”; nu-l mulțumea nici pe departe șirul măsurilor restrictive și vexatorii întreprinse în România. Urmărea și avea să obțină controlul asupra legislației antievreiești, dizolvarea tuturor organizațiilor, asociațiilor și uniunilor evreiești și înființarea unei „Centrale Evreiești” după modelul *Judenratelor* (Consiliilor evreiești) din celelalte țări ale Europei sub seculul de-al III-lea Reich, prin intermediul cărora se asigura înfăptuirea necondiționată a tuturor legilor și dispozițiilor antievreiești.

Între timp, la Berlin s-a hotărît trecerea la ultima fază a rezolvării definitive a problemei evreiești — exterminarea tuturor evreilor de pe continent. În acest moment decisiv al escaladării aplicării „soluției finale” — începutul anului 1942 — Reichul nazist se afla la apogeul puterii sale militare și politice. Țările Europei erau în cea mai mare parte cotochite sau, în orice caz, dominate de cel de-al treilea Reich. Trupele Wehrmachtului, secundate de *Einsatzgruppen*⁵, distrugau, ardeau, nimicau totul în cale, întinzîndu-se de la Atlantic la Voronej, extinzîndu-și violența cotochitoare de la Narvik la Anvers; tancurile lor înaintau vertiginos spre Marea Caspică și Volga.

⁵ Grupe operative speciale ale Gestapo-ului, S.D.-ului și S.S.-ului, însărcinate cu exterminarea în masă a populației civile (indosebi a evreilor) în teritoriile ocupate de naști.

¹ *Magazin istoric*, nr. 3-5/1988.

² Numărul exact al victimelor pogromului nu s-a putut stabili; estimările istoricilor din diferite țări îl situează între 3 200 și 12 000.

La 22 ianuarie 1942 s-au întâlnit la Wannsee¹, „în legătură cu *Endlösung*”, reprezentanții tuturor organismelor de conducere ale Reichului: cancelaria partidului nazist și cea a Reichului, Direcția Generală a Siguranței și S.D.-ul, ministerele de interne, de justiție și de externe, împuternicitul pentru planul de patru ani și Direcția cercetării pentru problemele rasei și colonizării etc., etc. Acolo și atunci s-a elaborat faimosul plan de înfăptuire imediată, în mod „organizat”, la nivel european, a „soluției finale”. Decizia este înscrisă în procesul-verbal al ședinței, document cunoscut sub numele de „Protocolul Wannsee”, în care s-a precizat că: „*În cursul rezolvării definitive a problemei evreiești în Europa, trebuie luați în considerare cca. 11 000 000 evrei repartizați pe țări*”². În tabelul cu țările Europei și numărul evreilor vizați din fiecare țară europeană, România figura cu 342 000 evrei³.

Pentru a preveni orice posibilitate de eludare a celor stabilite, pentru ca nicăieri, nici un evreu să nu se poată sustrage destinului hotărât, în „Protocolul Wannsee” s-a consemnat că „*în cursul aplicării în practică a Endlösungului, întreaga Europă va fi scotocită de la apus spre răsărit... Evreii vor fi închiși mai întâi în gheto-uri, de unde apoi îi vom duce mai departe spre răsărit... În teritoriile ocupate și în țările aflate sub influența noastră, împuternicitul Direcției generale a siguranței Reichului [Reichssicherheitshauptamt] va conlucra cu reprezentantul corespunzător al Ministerului de externe*”. În continuare, în protocol se arată: „*În Slovacia și în Croația, acest lucru [modul de rezolvare definitivă a problemei evreiești] nu mai prezintă dificultăți, deoarece problemele esențiale sînt deja pe cale de a fi rezolvate. Între timp, și în România guvernul a numit un împuternicit pentru problema evreiască*”⁴.

Eichmann și Richter nu numai că erau hotărâți să înfăp-

tuiască în România cele stabilite prin „Protocolul Wannsee”, dar intenționau ca aici aplicarea „soluției finale” să se facă astfel încît să servească drept model și altora.

Gustav Richter cunoștea exact concepția șefilor săi de la Berlin; știa precis că deportarea evreilor spre răsărit în vederea exterminării — a unui *tratament special* (cum se exprima eufermistic participanții la Conferința de la Wannsee) — trebuia să fie precedată neapărat de două momente-cheie: obligativitatea purtării steei galbene și stringerea în gheto-uri.

În România însă nu s-a reușit să se instituie nici una din cele două condiții considerate indispensabile de Berlin, ceea ce nu înseamnă că n-au existat numeroase și insistente încercări de aplicare a lor. Încă din august 1941, Berlinul începuse — direct prin Manfred von Killinger, ministrul lui Hitler la București — să insiste pentru instituirea semnelor de stigmatizare a evreilor. Comandantul Comandamentului IV Teritorial a și dispus că „*foși locuitorii de origine etnică evreiască, de orice sex și vîrstă, aflați în trecere sau domiciliu pe teritoriul juridic al Comandamentului IV Teritorial (județele Iași, Baia, Botoșani, Roman, Bălți, Soroca) sînt obligați, în 48 de ore de la publicarea prezentei ordonanțe, a purta cusut în partea stîngă a pieptului, în mod vizibil, pe fond negru, un semn distinctiv format din două triunghiuri echilaterale, cu baza de 7 (șapte) centimetri, suprapuse în așa fel, ca să formeze steaua evreiască și care se va confecționa din pînză galbenă*”⁵. În județele enumerate, steaua galbenă a început să fie purtată.

La scurt timp, Ministerul afacerilor interne intenționa să generalizeze obligativitatea purtării steei galbene în întreaga țară. S-au emis dispozițiile de rigoare, stabilindu-se și ziua în care ele să intre în vigoare: 10 septembrie 1941. Dar chiar în acea zi, mareșalul Ion Antonescu a semnat ordonanța care dispunea că evreii nu vor purta „steaua galbenă”. Ca urmare, generalul Gheorghe Radu, prefectul Poliției Capi-

talei, a adresat doctorului Wilhelm Fielderman, președintele Federației Uniunilor Comunităților Evreiești din România, o scrisoare (nr. 174 002, din 10 septembrie 1941) în care se spunea: „*Avem onoarea a vă face cunoscut spre știință că dl. mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului român, a hotărât că evreii nu vor purta nici un semn distinctiv*”.

Au existat și tentative de stringere a evreilor în gheto-uri. La începutul anului 1942, în Transilvania de sud, prefectul județului Cluj-Turda, fără a pomeni cuvîntul gheto, a solicitat în mod oficial, prin adresa nr. 10/1942, să-i fie luați evreii din teritoriul respectiv și duși în alte părți din țară. Ministerul afacerilor interne, prin adresa nr. 60 985, din 28 ianuarie 1942, a cerut inspectoratelor de poliție din Transilvania de sud și din București să examineze problema și, de comun acord cu prefectii de județe din Transilvania de sud, să indice localitățile „unde s-ar putea strămuta evreii”. Considerăm deosebit de semnificativ pentru starea de spirit a populației românești și pentru atitudinea majorității autorităților, faptul că, rînd pe rînd, toate prefecturile din Transilvania de sud, invocînd cele mai diferite motive, s-au eschivat de la susținerea și aplicarea inițiativei prefectului județului Cluj-Turda, refuzînd să participe la o astfel de acțiune.

Prefectul județului Alba Iulia a raportat la 29 ianuarie 1942: „*...Alba Iulia are încă 1 273 de evrei, este orașul încongru, care nu e potrivit din nici un punct de vedere pentru lagăr, din lipsă de locuințe și avînd în vedere și situația sa geografică*...”⁶.

Prefectul județului Sibiu comunica la 31 ianuarie 1942: „*...În urma arbitrajului de la Viena, în municipiul Sibiu s-a stabilit, în toamna anului 1941, un număr important de autorități publice, în frunte cu Universitatea din Cluj, apoi o seamă de instituțiuni particulare și alte persoane, care au provocat o mare scumpete și criză de locuințe. În urma acestor im-*

¹ Suburbie din sud-vestul capitalei germane, în districtul Zehlendorf.

² Akeiaban, az S.S., Zrinyi Kiadó, Budapest, 1960, p. 112.

³ Ibidem, p. 113.

⁴ S.S. în acțiune, Ed. politică, București, 1962, pp. 86-87.

⁵ Ordonanța nr. 3 din 25 august 1941 a comandantului Comandamentului IV Teritorial.

⁶ Jean Ancel, Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust, vol. III, p. 508.

prejurări și datorită faptului că toți evreii din județul nostru au fost concentrați în orașul Sibiu, oricât am căuta să îngheșim pe evreii de aici, nu s-ar putea încartirui și evreii din județul Turda”.

Prefectul din Făgăraș raporta la 31 ianuarie 1942: „...Avem onoarea a vă comunica, că în situația actuală, când avem trupe române, germane în cantonament, efectiv aproximativ 2 000 trupe, plus ofițeri și subofițeri 500-600, orașul Făgăraș este suprapopulat, locuitorii lui obișnuți fiind de 8 000 de suflete, astfel că nu mai putem primi evrei...”²

Rapoarte asemănătoare au înaintat și prefecții județelor Tirnava Mare, Tirnava Mică, Hunedoara și Brașov. Pe baza lor, inspectoratele de poliție Alba-Iulia și București și-au înaintat concluziile și propunerile Ministerului afacerilor interne. Drept urmare, tentativa prefectului județului Cluj-Turda a eșuat. La 2 martie 1942, prin adresa nr. 040 777 A, acestuia i s-a comunicat decizia ministerului: „La raportul dv. nr. 10/1942, avem onoarea a vă face cunoscut că dl. ministru subsecretar de stat, general C. Vasiliu, nu a aprobat propunerile dv. privitoare la evacuarea evreilor din acest județ în interiorul țării...”³

În ciuda acestor stări de lucruri Berlinul nu a încetat să intensifice presiunile pentru trecerea la rezolvarea definitivă a problemei evreiești în România, așa cum se preconizase la Wannsee. Prin ministerul de externe nazist, prin Legația germană de la București, prin serviciile secrete, prin publicațiile ce apăreau în Reich și în România, prin trimisul special în această problemă, S.S.-istul Gustav Richter, autoritățile naziste nu încetau să ceară punerea în practică a măsurilor pe care le stabiliseră. Presiunile tinteau luarea tuturor măsurilor pentru declanșarea deportărilor. Folosind multiple legături pe care și le crease cu autoritățile, întreaga rețea de informatori și spioni pe care Legația germană și diferitele servicii de spionaj și represiune ale Reichului le aveau în țară, Richter trimitea sistematic la

Berlin rapoarte privind *Stand der Judenfrage in Rumänien* (Stadiul problemei evreiești în România). Spre mijlocul verii 1942, când în lagărele de exterminare din Polonia cotoplită metodele „primitive” de exterminare de până atunci (asfixierea în duce cu gaze de eșapament etc.) erau depășite, începând să funcționeze din plin noile sisteme de camere de gaze și crematorii — ce fuseseră puse la punct de naștiți în primăvara aceluia an —, România a fost programată să livreze în masă „materialul uman” necesar funcționării bandei rulante a morții.

Adolf Eichmann a recunoscut, în cursul anchetei de la Ierusalim, că el însuși a formulat scrisoarea ce poartă iscălitura lui Heinrich Müller, șeful Gestapoului, în care acesta anunța Ministerul de externe că deportarea evreilor din România va începe la 10 septembrie 1942.

Sigur de sine, potrivit indicațiilor și aprobării Berlinului, Richter a definitivat și semnat planul deportărilor. Reproducem întreg planul hitlerist, după originalul aflat în Arhivele Yad Vashem din Ierusalim⁴ (Colecția Pazner, P-12 — 65) și editat de istoricul dr. Jean Ancel.

„Deportarea evreilor din România

A.

Considerații generale

În mesajul său din 24 februarie 1942, dat cu ocazia recentei sărbătoriri de la München a înfrințării partidului, scopului războiului purtat în comun de comunism și capitalismul evreiesc — exterminarea polenilor și persoanelor ariene și a arienilor —, Făhrerul I-a contrapus profetia sa potrivit căreia prin acest război nu va fi distrusă omenirea ariană, ci vor fi exterminați evreii. „Înlăturarea acestor paraziti” — așa a caracterizat Făhrerul rezultatul final. Călea de urmat este evidentă: ea duce — prin eliminarea evreilor din teritoriile unde viețuiesc — la rezolvarea definitivă a problemei evreiești și deportarea lor din spațiul vital. România va putea considera definitiv soluționată problema sa evreiască abia atunci când ultimul evreu va fi părăsit țara.

B.

Directive principale

Pentru deportarea evreilor din România în răsărit se stabilesc următoarele directive:

⁴ Institutul pentru eternizarea memoriei martirilor și eroilor holocaustului, cu sediul la Ierusalim.

1. Autoritatea responsabilă cu deportarea.

Pentru a se efectua evacuarea evreilor în mod planificat, fără incidente din punct de vedere organizatoric, se impune ca împuternicitul guvernului pentru reglementarea problemei evreiești din România să fie însărcinat cu realizarea deportărilor, fiind singura autoritate competentă și responsabilă. În îndeplinirea acestei acțiuni, împuternicitul guvernului va fi sprijinit de ministerele și celelalte autorități competente.

11. Stabilirea categoriilor de persoane care urmează a fi deportate.

Vor fi deportați:

1. toți evreii care au fost înregistrați pe temeiul Decretului-lege nr. 1091 din 16.12.1941 (recensământul evreilor), cu excepția categoriilor ce vor fi menționate mai jos;
2. toți evreii care nu s-au prezentat la recensământul ordonat prin Decretul-lege din 16.12.1941, chiar dacă se includ în una din categoriile exceptate de la deportare;
3. evrei care au avut odinioară:
a) cetățenie germană; b) cetățenie cehă; c) cetățenie slovacă; d) cetățenie croată.

Acești evrei și-au pierdut cetățenia lor anterioară încă pe baza legilor de retragere a cetățeniei emise de fiecare țară în parte.

Decamdată nu se evacuează:
1. cel provenit din căsătorii mixte;
2. evrei botezați până la 31 decembrie 1941;
3. evrei având cetățenie străină, care sînt în posesunea unui pasaport valabil;

4. evrei necesari din punct de vedere economic:

- a) cel care posedă o adeverință eliberată de președintele comisiei de verificare a situației de muncă a evreilor, cu excepția titularilor sau proprietarilor de firme;
- b) medicii, farmacistii, inginerii, chimistii evrei;

5. evrei
a) în vîrstă de peste 65 de ani;
b) în vîrstă de la 40-65 ani, care sînt deosebit de bolnavi și nu pot suporta transportul.

În cazul unor căsătorii evreiești, la care una din părți este sub 65 de ani, iar cealaltă parte peste 65 de ani, evacuarea este deocamdată oprită, la fel ca și a copiilor sub 14 ani rezultați din aceste căsătorii.

La evacuarea familiilor trebuie evitată separarea partenerilor de căsătorie, precum și separarea copiilor pînă la 14 ani;

6. evrei care dețin

- a) următoarele decorații militare: Virtutea Militară, Bătălie și Credință cu spade, Meritul Sanitar cu spade, Steaua Românelor cu spade;
- b) merite deosebite (membri ai gărzii naționale din Transilvania 1918/1919);

7. evrei angajați cu normă întreagă la oficiile județene ale Centralei Evreiești (președintele și 2 membri).

III. Temeiul legal.

Pentru a servi ca bază legală a deportărilor este necesar ca înainte de declanșarea acestora să se publice, respectiv să se emită, următoarele ordonanțe, respectiv legi:

1. Ordonanța poliției privind interdicția generală pentru evrei de a călători;

2. Ordonanța poliției privind interdicția schimbării domiciliului;

(Continuare în p. 32)

¹ Ibidem, p. 510.

² Ibidem, p. 511.

³ Ibidem, p. 553.

Istoria culturii și civilizației românești, conexiunile ei cu civilizația universală, contribuțiile românești la îmbogățirea tezaurului spiritual al umanității au constituit subiectul multor pagini ale revistei noastre. „Un vers nou, o melodie nouă, o gândire originală, o faptă morală impunătoare, tot ce contribuie efectiv la sporirea și îmbogățirea tezaurului spiritual comun al omenirii aduce națiunilor un prestigiu permanent și o justificare deplină a dreptului lor la existență, alături de națiunile mari ale lumii“. Sînt cuvintele unui cunoscut savant român, Dimitrie Gusti, prin care definea aportul unei națiuni la civilizația lumii.

Pornind de la măreția istorie a poporului nostru, cu nesfîrșitele mărturii care atestă bogata contribuție adusă la cultura și civilizația umană, modul în care prezența sa în istorie s-a înscris în conștiința lumii, am alcătuit întrebările unui nou concurs Magazin istoric.

Concursul cuprinde 20 întrebări, care vor fi publicate în două serii de cîte 10, în nr. 6 și, respectiv, 7 din acest an, împreună cu taloanele de participare nr. 1 și 2. Cele 20 întrebări sînt alcătuite pe baza articolelor apărute în Magazin istoric în anii 1978-1988.

Răspunsurile vor fi trecute pe o singură față a unei singure coli de hîrtie, însoțite de taloanele de participare, precum și de datele personale ale concurentului, scrise cu majuscule: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă. Cele 20 răspunsuri, împreună cu

taloanele de participare, vor fi trimise pe adresa revistei: Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului nr. 2, cod 70 100, pînă cel mai tîrziu 15 august 1988 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Răspunsurile rectificate ulterior nu se vor lua în considerare, singurele valabile fiind cele de pe buletinele de concurs expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Concurenții care atașează două sau mai multe seturi de taloane, vor participa de două sau mai multe ori la tragerea la sorți.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL	1	1	pickup
PREMIILE	2 -	3	2 aparate foto ORIZONT
PREMIILE	4 -	6	3 aparate radio SOLO 500
PREMIILE	7 -	10	4 ceasuri POLJOT
PREMIILE	11 -	15	5 aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE	16 -	25	10 truse stilou SIRIUS
PREMIILE	26 -	75	50 abonamente pe un an de zile la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE	76 -	150	75 abonamente pe 6 luni de zile la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea acestui nou concurs, adresăm tuturor participanților mult succes!

Prima serie de întrebări

1. În continua afirmare a României pe arena mondială, demersul internațional amplu și profund constructiv al țării noastre, al președintelui Nicolae Ceaușescu; a dobîndit și dobîndește o largă audiență pe toate meridianele, deosebit prestigiu și prețuire în întreaga lume. O expresie elocventă a acestei vaste aprecieri — avînd drept sursă profunzimea analizelor științifice și claritatea concepțiilor, consecvența și principalitatea propriei

inițiativelor țării noastre, ale președintelui Nicolae Ceaușescu — o constituie și cuprinzătoarea serie de volume apărute în țări de pe toate continentele, volume dedicate gândirii și acțiunilor șefului statului român, prodigioasei sale opere, „o operă cu valoare universală“, — cum s-a subliniat deseori.

Vă rugăm să menționați numărul acestor volume dedicate operei și acțiunii președintelui țării noastre.

2. „Tunurile turcești fulgerau fără încetare, scrie un cărturar al vremii, Balthazar Walter, armele lor [otomane] se năpusteau... asupra mi-

magazin istoric

20 din 20

concurusul

magazin istoric

1988 ediția

adeseori
trimișii
nu făcut
colabo-
gere, de
enței a

7. Conform ultimelor cercetări, aria de răspândire a operelor lui Dimitrie Cantemir acoperă — în afara de Europa — Orientul Apropiat și America.

5. Prezența remarcabilă în scrierile sale, datorită a unei strălucite civilizații, aflată în stăruie legătură cu marile civilizații ale vremii, geto-dacii au devenit cunoscuți, încă din scrierile lui Herodot, ca un popor viteză, animat de dorința de libertate. Relațiile mărunți istorice ai antichității despre geto-daci sînt rodul unei călătorii întreprinse de Herodot la Marea Neagră.

Cînd a avut loc această călătorie a lui Herodot, care i-a oferit prilejul de a pune în lumina eroismul și vitejia geto-dacilor?

6. Printre valoroasele lucrări adăugate în fondurile Bibliotecii Brukenthal, de la Sibiu, sînt și manuscrisul traducerii făcute de Alecu Beldiman după o celebră operă a antichității.

Cum se intitulă manuscrisul a cărui prezență în Biblioteca sibiiană reprezintă o expresie

DIN VREMEA LUI CUZA (III)

(Urmare din p. 20)

turc și rus, stabiliți în București. La această criză morală, prin care trecea națiunea, se adăugau o criză și greutate materiale pe care le simțeau toate clasele sociale; le simțeau proprietarii prin zdruncinarea raporturilor agricole de pînă atunci dintre dinșii și săteni, le simțeau negustorii, prin lîncezirea și stagnarea daraverilor comerciale încă din anul 1847, prin focul cel mare care mistuise un pătrar al Bucureștilor,... le simțeau asemenea populațiunile urbane și rurale prin scumpetea traiului, urmare fatală a tuturor acestor împrejurări prin întinderea de molime și holeră, aduse de aglomerarea în țară de oștiri cu neîndestulătoare îngrijiri sanitare; precum le simțeau aceste greutate mai ales sătenii, prin împovăratele, nesfîrșitele și brutalele impuneri de prestațiuni de tot felul, de corvoade, cantonamente, încuarterări, dări de rațiuni în natură sau în bani, cărăușii de transporturi de materiale și provizii și poveri peste puterea oamenilor și a animalelor, pe drumuri înoroiate și desfundate de ploii și de zăpezi. Așa de grea fiind lipsa, desigur că era peste putință ca finanțele statului să fie în stare multumitoare. La intrarea lui Știrbei în domnie, el găsi datoria publică urcîndu-se la 19 000 000 lei, sumă enormă pentru vremea de atunci cînd creditul public era aproape nul și cînd acea datorie apăsa numai asupra principatului Valahiei, și afară de această datorie mai apăsa greu asupra țării sarcina oștilor de ocupațiune, sarcină care se urca la 1 000 000 de lei pe lună¹.

Casele publice erau goale, dările intrau cu cea mai mare dificultate, dar tocmai în această obștească ananghie, în aceste nespuse greutate se arată destoinicia lui Știrbei, talentul său de cîrmuitor și adîncă lui cunoștință despre rănile țării și despre leacurile pentru a le vindeca. Cea dintîi grijă a lui se îndreptă asupra finanțelor.

Cu experiența ce avea de oamenii ce-i puteau sta la îndemînă, de competența și destoinicia fiecăruia, experiență ce o dobîndise în înaltele dregătorii pe care le ocupase, Știrbei alese pentru partea financiară funcționari ca Steriadi, Pencovici și clucerul Ienache Arion și se puse neobosit pe lucru împreună cu dinșii pentru îndreptarea finanțelor statului...

În toate serile, după ce închidea cassa, casierul central al visteriei, clucerul Ienache Arion, tatăl distinsului general Heraclie Arion, avea îndatorirea a se înfățișa nelipsit la Palat și a raporta lui Vodă Știrbei cîți bani, din ce venituri, din ce județe intraseră în casă, ce plăți făcuse în acea zi, ce plăți avea de făcut în ziua următoare, ce rămășițe erau de încasat. Neobosită era munca și privigherea lui Știrbei în privința tuturor rănilor cîrmuirii, dar mai ales a finanțelor; des și neașteptat se înființa — călca cum se zicea atunci — fie la Ministerul de finanțe, fie la celelalte ministere, spre a se încredința în persoană că impiegații sînt la post că slujba se îndeplinește conștiincios, și cerea de la șefii de serviciu a-i prezenta condicile și registrele, spre a vedea de sînt în regulă. Spre deosebire de fratele său, vodă Bibescu, care, punînd preț în a fi simpatic și popular, era și comunicativ în raporturile sale cu publicul, Vodă Știrbei în asemenea raporturi, mai ales cu funcționarii și autoritățile statului, era serios și scump la vorbă. ■

(Va urma)

caracterizat din cele mai vechi timpuri pe români.

10. Ianuarie 1859 a adus o măreață împlinire în istoria românilor, cu puternic ecou în conștiința europeană. Presa franceză a marcat și ea evenimentul. Prima pagină a unei

publicații franceze a reprodus acest portret al domnitorului Unirii principatelor.

Despre ce publicație este vorba?

¹ Această cifră o am de la tatăl meu, care la urcarea lui Știrbei pe tron a fost delegat de dînsul a lucra în comisia instituită la visterie, spre a stabili situațiunea financiară a țării [n.a.].

ÎN ROMÂNIA „SOLUȚIA FINALĂ” HITLERISTĂ NU A PUTUT FI APLICATĂ

(Urmare din p. 28)

3. Legea privind pierderea cetățeniei române împreună cu stabilirea unui termen și declararea pierderii de proprietate în favoarea statului român;

4. Legea Subsecretariatului de stat pentru românizarea privind reglementarea preluării și administrării bunurilor evreiești ce revin statului român și ale altor averi evreiești.

IV. Probleme organizatorice.

1. Lagăre de tranzit

Spre a preveni ca evreii ce urmează a fi evacuați să ajungă în lagărele din răsărit într-o stare de epuizare fizică, datorită călătoriei lungi, se impune ca pe traseul Pașcani-Cernăuți sau în apropiere de Cernăuți să fie înființat un lagăr de tranzit, în care evreii să rămână 1-2 zile, iar apoi să fie transportați mai departe spre est.

La înființarea lagărelor de tranzit trebuie să se țină seama de următoarele criterii:

- a) terenuri nefolosite din perimetrul fabricilor, respectiv clădirii ale fabricilor, cazarmei etc., care pot fi folosite ca lagăre de tranzit;
- b) capacitatea: 3 000 de evrei;
- c) înființarea unui punct de subzistență alimentară și de instalații sanitare;
- d) organizarea unei gărzii de pază.

2. Transportul

Transporturile se vor efectua în loturi de câte 2 000 de evrei. Căile Ferate ale Reichului German pun la dispoziție materialul rulant necesar transportului (vagoane de marfă acoperite și locomotive) pe durata deportărilor. Orarul de mers corespunzător se va stabili de acord cu Căile Ferate Române (C.F.R.). Centrala Evrească și oficiile ei teritoriale pot fi folosite la pregătirea și efectuarea transporturilor Echipamentul evreilor

1 geamantan sau rucsac cu efecte și anume: 2 perechi ciorapi, 2 cămăși, 2 indispensabili, 1 costum de lucru, 2 pături de lină, 2 garnituri lenjerie de pat, 1 farfurie, 1 pahar, 1 lingură și 1 pulovăr.

Alimente de drum pentru 14 zile. Nu pot fi luate: valută, carnele de economii etc., hirtii de valoare, bunuri de valoare de orice fel (aur, argint, platină, cu excepția verighele), inventar viu.

Înainte de plecări transportul se va face o percheziție pentru găsirea de arme, muniții, explozibile, otrăvă, valută, bijuterii etc.

3. Escorta transportului

Fiecare transport i se va repartiza câte o escortă înarmată în mod corespunzător (militari sau jandarmi), având efectivul de un ofițer și 20 de oameni. Comandantul escortei i se va da, în două exemplare, o listă nominală cu persoanele transportate, destinate oficiului care preia transportul. Alte două liste vor fi prezentate, după plecarea transportului, împuternicitului guvernului pentru rezolvarea problemelor evreiești din România. În lista de transport, pe lângă datele personale, se va menționa și profesunea.

Pentru desfășurarea în ordine a transporturilor se va stabili, de fiecare dată, o conducere evrească a transportului, care va desemna de la sine, pentru fiecare vagon, câte un om de ordine, care va purta o banderolă. Acești oameni de ordine sînt răspunzători pentru menținerea liniștii și disciplinei în timpul transporturilor și pentru curățirea compartimentelor după părăsirea trenului. Conducerea evrească a transportului i se va repartiza un îngrijitor medical, respectiv sanitar, cu trusa necesară.

4. Predarea transporturilor

Predarea transporturilor se efectuează la granița dintre România și Guvernământul General, în stația

de frontieră Sniatyn. Transporturile vor fi preluate de poliția de ordine germană. Comandantul escortei române va înmîna comandantului detașamentelor poliției de ordine germane lista de transport menționată la punctul 3.

V. Probleme financiare

Toate cheltuielile preluate de deportarea evreilor din România vor fi suportate de către evreii din România. De finanțarea acestui proiect este răspunzătoare Centrala Evrească din România, avîndu-și sediul la București.

București, la 15 septembrie 1942

Richter
S.S. — Hauptsturmführer
și consilier
pentru problema evrească.

În volumele de documente privind destinul evreilor din România publicate de istoricul și publicistul Matatias Carp imediat după război se arată: „...tocmai atunci cînd era totul pregătit pentru prima deportare masivă — cea a evreilor din Ardeal și Banat... acțiunea a fost înfrîmînată, iar mai tîrziu, definitiv abandonată.

Eșecul acestei încercări a fost una din primele înfrîngeri suferite de politica hitleristă... Acest moment din toamna 1942, cel mai periculos din istoria evreilor din România, a marcat începutul miracolului, care a salvat viața a 350 000 dintre ei.” ■

(Va urma)

¹ Matatias Carp, Op. cit., vol. III, 1947, p. 11.

PLANSELE NOASTRE

Anul 1848 din țările române a avut un puternic ecou în opinia publică europeană, ceea ce relevă și imaginile apărute în revista ilustrată germană *Illustrierte Zeitung* din 1849. Unele dintre ele au fost reproduse, în premieră, în *Magazin Istoric*, nr. 5/1975. Le prezentăm acum în planșele color ale revistei noastre. (Policromizarea aparține colaboratorului nostru Titus Pittini.)

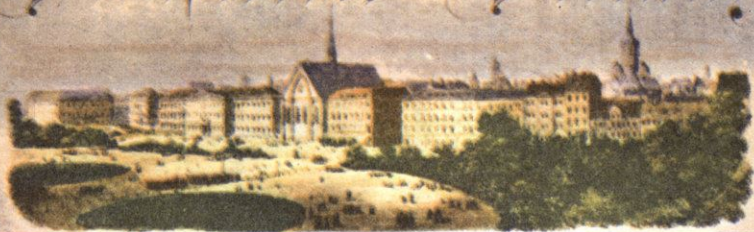
① Pagina de titlu a revistei *Illustrierte Zeitung* și un grup de fruntași revoluționari români.

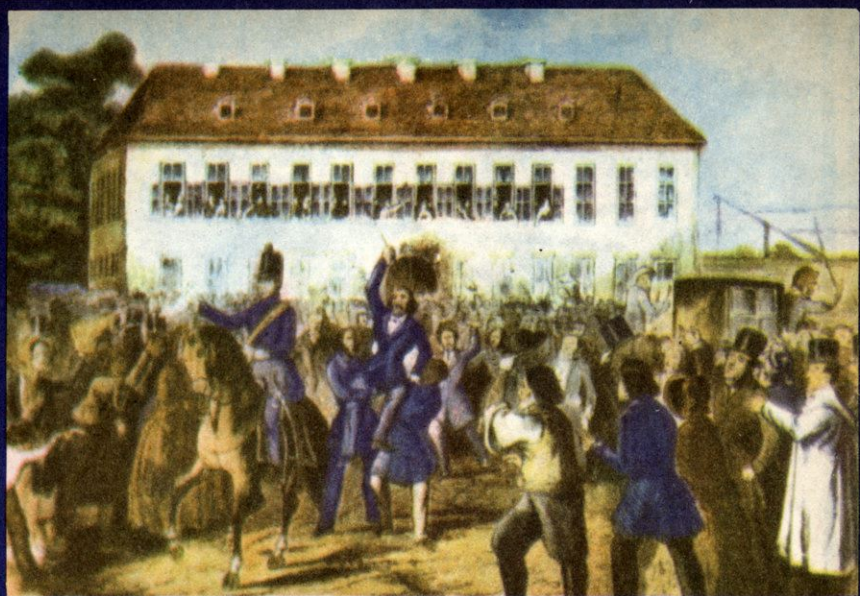
② La 11 iunie 1848, masele eliberează fruntașii revoluționari arestați (sus); populația Bucureștilor salută cu entuziasm programul revoluționar („Constituția”)

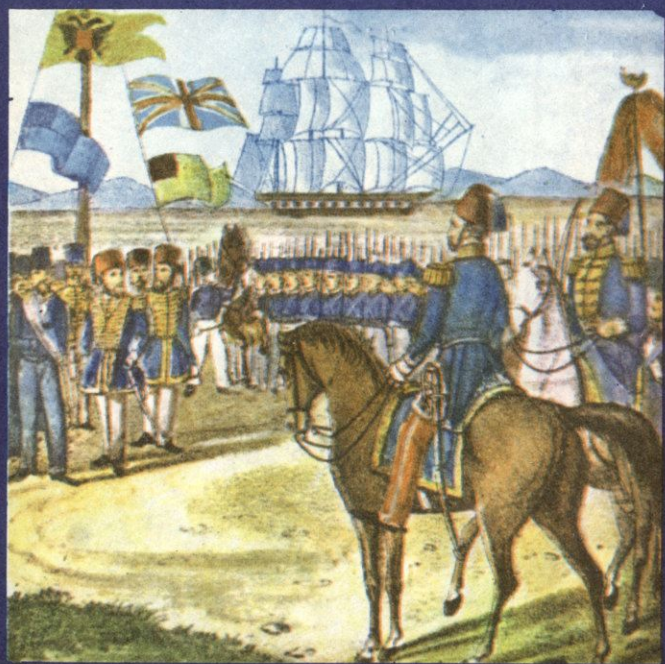
③ Mari adunări de protest organizate la București și în alte centre ale țării împotriva intervenției străine; populația a ars Regulamentul organic și Arhondologia (sus); trupe otomane sosesc la Giurgiu, cu misiunea restabilirii „ordinii legal”

④ Statuia Libertății ridicată în Capitală imediat după victoria revoluției; ea era amplasată în fața Vorniciei, pe Podul Mogoșoaiei, în locul unde astăzi se află clădirea de pe Calea Victoriei nr. 111, colț cu Calea Griviței. Statuia a fost distrusă de elementele reacționare în timpul complotului din zilele de 28-29 iunie 1848, vizînd răsturnarea guvernului revoluționar (*Revoluția de la 1848 și semnificația ei istorică*, p. 2)

Illustrierte Zeitung.

1888-1912

TREI DIPLOMAȚI ÎN MISIUNE LA BUCUREȘTI

DUMITRU HÎNCU

Sînt cîteva decenii bune de cînd jurnalele și autobiografiile continuă să joace un rol de prim ordin în preferințele publicului cititor. Ele par să satisfacă o anume nevoie de a răzbate în universuri voit oculte, în care destinul omului a fost hotărît de evenimente din afara lui: războaie, despotisme, revoluții sau contrarevoluții etc.

Pe de altă parte, deși cititorul de astăzi e incomparabil mai perspicace decît înaintașii lui, uită și el ușor, cînd nu trece chiar cu bună știință peste împrejurarea că dorința cea mai sinceră de a nu spune neadevăruri nu duce neapărat la dezvăluirea adevărului. Mai cu seamă în cazul descrierii unor experiențe personale, autoînșelarea autorilor poate fi o sursă înfinit mai frecventă de erori, decît ceea ce rezultă din metaforele utilizate de romancierii, care-și selectează materialul minăși doar de imperative artistice.

Aceste sumare reflecții mi s-au impus parcă de la sine atunci cînd, nu de mult, am fost atras de lectura a două cărți de amintiri și a unei culegeri de scrisori datorate unor diplomați germani acreditați odinioară în țara noastră. M-a izbit un fapt destul de puțin comun, și de aceea notabil: vreme de aproape un sfert de secol, mai exact între 1888 și 1912, cu o singură întrerupere, Germania wilhelmiară a fost reprezentată, succesiv, la

București de trei personalități care au jucat un rol de prim ordin nu numai în dinamica relațiilor diplomatice dintre cele două țări, dar, ulterior, au urcat pe treptele cele mai de sus ale ierarhiei politice din propria lor țară. Cei trei diplomați s-au mai remarcat și ca oameni de condei, ținînd să evoce și să-și judece experiența pe care au trăit-o; în felul acesta, ei au perpetuat și amintirea răstimpului petrecut pe meleagurile noastre.

Evident, ca întreaga literatură a mărturisitorilor și a martorilor oculari, scrierile lor au o puternică coloratură subiectivă și, ca atare, se cer a fi luate în considerare cu circumspecție atunci cînd e vorba de utilizarea lor ca izvoare pentru o istorie veridică a acelei vremi. În schimb, ele au o incontestabilă valoare ca documente umane și, sub acest raport, pot contribui cu mult succes la reconstituirea unui tablou al atmosferei, al luminilor și umbrilor unei perioade cruciale atît pentru istoria României, cît și pentru aceea a Germaniei.

Cei trei s-au numit Bernhard von Bülow, Alfred von Kiderlen-Wächter și dr. Friedrich Rosen. Pentru toți trei postul de la București a însemnat prima etapă importantă din cariera lor politico-diplomatică și totodată rampa de lansare spre situații mai înalte.

Prințul Bernhard von Bülow (1849-1929)¹ a sosit în capitala României în martie 1888, după ce fusese, rînd pe rînd, secretar de legație sau de ambasadă la Roma, Petersburg și Viena, însărcinat cu afaceri la Atena, secretar de ambasadă la Paris și, din nou, consilier la Ambasadă germană din Petersburg. Intrat cu paisprezece ani înainte în cadrele Ministerului de externe de pe Wilhelmstrasse, el avea în urma lui o destul de bogată experiență a vieții diplomatice. Misiunea încredințată la București era deci expresia recunoașterii unor certe însușiri și o dovadă a aprecierii de care se bucura din partea superiorilor săi cel care avea să ajungă, în 1893, ambasadador la Roma, secretar de stat pentru afacerile externe, în 1897 și cancelar (1900-1909).

De altfel, prințul von Bülow a avut chiar el grijă să ne lase a o întrevedea, atunci cînd, descriînd împrejurările numirii sale la București, și-a amintit: „Pînă la urmă, situația critică a treburilor din România a făcut să fiu desemnat pentru București, cerîndu-mi-se să iau cît mai repede în primire postul, unde exista *periculum in mora*”². Iar în alt loc, revenînd asupra aceleiași idei, a ținut să sublinieze: „Într-adevăr, eram trimis acolo din cauză că dinastia Hohenzollern și relațiile prietenești cu Germania și Tripla Alianță păreau amenințate”.

Despre ce pericol era vorba și ce amenințare trebuia să înlăture proaspătul ministru plenipotențiar?

Se știe că, la 30 octombrie 1883, între România și Austro-Ungaria fusese semnat un tratat de alianță, pe cinci ani, la care mai apoi aderase — cum de la bun început se convenise — și Germania. Tratatul nu fusese denunțat de nici una din părți cu un an înainte de expirarea lui

și, în consecință, conform articolului V, rămăsese în continuare valabil pe alți trei ani. Acest din urmă termen urma să expire la sfîrșitul lui octombrie 1891. Misiunea lui Bernhard von Bülow era, deci, să asigure reînnoirea lui, în ciuda faptului că importante cercuri politice și opinia publică românească, indignate de regimul la care erau supuși românii din Transilvania, erau tot mai ostile politicii de apropiere față de Austro-Ungaria.

Om cu o întinsă și solidă cultură, familiarizat cu marile opere ale antichității greco-latine, fervent admirator al Renașterii italiene, discipol al lui Machiavelli³ și Guicciardini⁴, mai degrabă me-

³ Nicolò Machiavelli (1469-1527), om politic, scriitor și istoric italian din Florența; secretar de stat al Consiliului seniorilor republicii florentine (1498-1512), adept al ideii statului național-unicar în Italia sub egida monarhiei absolute. Opera sa fundamentală — *Principele* — este o frescă lucidă a epocii în care a trăit.

⁴ Francesco Guicciardini (1483-1540), istoric și om politic italian, adept al republicii burghezo-aristocratice.

Bernhard von Bülow

diteranean prin toată structura spiritului său, prințul von Bülow și-a propus și s-a priceput să devină repede o figură familiară în înalta societate bucureșteană, fiind bine secundat în această acțiune de către soția sa, pe care contemporanii au descris-o ca pe o femeie seducătoare, grațioasă, cu un obraz deopotrivă juvenil și meditativ și care părea să officieze atunci cînd își deschidea, pentru primiri, salonul, îmbrăcat în mătăsuiri roșii, italienesti și luminat de luminări savant și discret dispuse.

Însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu, cărturarul și omul politic de aleasă factură intelectuală ne oferă mostre cit se poate de revelatoare despre asiduitatea cu care von Bülow cultiva ceea ce pe atunci se numea „lumea bună” a Bucureștilor. Astfel, în notele unei singure luni din anul 1889 putem citi: „6/18 martie — seara, prînz și recepție la Știrbey cu Bülow etc.; duminică 12/24 martie — la 7 1/2 seara din nou plăcut la Bülow, noi Carpești [Petre Carp și soția], Goluchowski [ministru austro-ungar la București], Lahovary cu nevasta, Ghermani⁵, contesa Starzeanska, sora lui Goluchowski; miercuri 29 martie /9 aprilie — la 4 1/2 m-am dus cu Anicuța la Regina (frac, cravată albă, fără decorații, doar miniștrii străini cu o stea). Plin de lume, și Ghermanii, Marghilomanii, Elisa Știrbey, Goluchowski, Bülow cu d-na etc.”

Dar von Bülow îi vedea pe frunzații politici nu numai în acest cadru, care consta în a frecvența dineuri și recepții unde oamenii se arată, dar problemele se ascund, ci căuta și ocazii mai puțin bătătoare la ochi. De multe ori îi înfîlnea în salonul unei femei cu o viață înconjurată de o aură de mister voit întreținut și despre care se afirma că beneficia

¹ Magazin istoric, în nr. 7/1970 și 11-12/1983 a publicat extrase din memoriile și rapoartele sale diplomatice.

² Primejdia de a sosi prea tîrziu.

⁵ Menelas Ghermani (1839-1899), financiar și om politic conservator român, bancher, ministru de finanțe în mai multe rânduri.

de increderea regală, anume doamna Mite Kremnitz (devenită, ulterior, eroină de roman), soția medicului cu același nume și fiica celebrului chirurg berlinez Langenbeck.

Cel mai mare preț îl punea, totuși, pe repetatele întreveneri și convorbiri cu regele Carol. Foarte sensibil, se pare, el însuși la astfel de gesturi, prințul von Bülow avea o adevărată artă de a măguli vanitățile altora, după cum se arăta nespun de bucuros când se găsea în preajma unor seniori mai înalți decît el, Bucureștenii care, la 10 mai 1892, au asistat la dineul dat de prințul von Bülow, la Legația Germaniei, în onoarea surorii Kaiserului Wilhelm II, prințesa de Saxa-Meiningen și a soțului ei, veniți în România, după cite se șoptea, pentru a aranja căsătoria prințului moștenitor Ferdinand cu nepoata reginei Victoria a Angliei, au păstrat multă vreme în amintire imaginea unui von Bülow parcă hipnotizat de prezența, sub acoperișul lui, a unei rude atît de apropiate a împăratului. Complet pierdut, fără a se dezlipi o clipă de lîngă înalții săi oaspeți, prințul îi urma ca o umbră, uitînd cu totul de ceilalți musafiri.

Cu asemenea date psihice, von Bülow avea, desigur, toate atuurile ca să-i fie pe plac și lui Carol I, care arăta prea puțin simpatie pentru oamenii politici cu șira spinării dreaptă ori care căutau să-i impună propriile lor opinii. În orice caz, prințul a știut să intre în grațiile regelui — chiar dacă atunci cînd descrie relația lui cu monarhul român, inversează puțin rolurile. „În al doilea an al șederii mele — își amintea diplomatul — regele Carol mi-a spus că ar fi fericit să se întâlnească frecvent cu mine, dar că nu voia să mă primească prea des în audiență, întrucît acest lucru ar stîrni senzație și ar prezenta inconveniente politice; de aceea ar prefera să se plimbe cu mine pe cărările umbrite ale pădurilor de la Sinaia, iar în timpul iernii să mă vadă în Cișmigiu, la București“.

„Pe sub teii de pe Kiseleff“

Memoriile prințului von Bülow nu ne lasă nici o îndoială că el se simțea bine în această lume, după cum ne descoperă și criteriile care îl călă-

Grațioasa soție a prințului Bernhard von Bülow

uzeau în părerile pe care și le făcea despre oamenii politici cu care venea în contact. „Petre Carp, liderul junimiștilor — constata, de exemplu, prințul — om funciarmente cinstit, s-a bucurat de o educație exclusiv germană, și-a făcut studiile în Germania și a fost membru al corporației [studențești a] Borușilor la Bonn; era un bărbat distins, absolut de încredere, curajos și sincer“. Dimitrie Cușajă era, după Bülow, la fel de germanofil ca și Carp, dar avea un cusur: era prieten intim cu Ion Brătianu, pe care Carp îl combătuse dintotdeauna. Fiind însă germanofil amîndoi și coborîtori din familii aristocratice, după părerea lui von Bülow, puteau fi considerați și buni

patrioți și oameni de onoare. E de mirare cît de puțin a vorbit, în schimb, prințul von Bülow în *Memoriile* sale despre Ion Brătianu, cu care, mai ales la începutul șederii lui la București, a avut lungi convorbiri — cum rezultă din rapoartele sale către cancelarul Bismarck — cu atît mai mult, cu cît șeful Partidului liberal era, în momentul acela, singurul om politic de anvergură care cunoștea secretul existenței tratatului de alianță cu Austro-Ungaria și Germania, pe care i, puse, de altfel, semnătura.

Take Ionescu, alt protagonist al scenei politice a vremii, deși avea, cum spune Bülow, „inteligenta și suplețea de spirit a românilor“, i se părea despărțit de un Carp sau de un Sturdza printr-o adevărată prăpastie, din cauza „originii lui foarte umile“. Nu știm dacă von Bülow a luat cunoștință de portretul pe care, la rîndul lui (dar mai înainte), i l-a făcut Take Ionescu, într-un volum de amintiri, intitulat *Souvenirs* și publicat la Paris în 1917. Take Ionescu a fost mai cumpănit în judecata lui; considera că prințul von Bülow era singurul om politic german cu suprafață, nevinovat de declanșarea războiului mondial și, ca atare, abilitat să interpreteze, la Congresul de pace ce se anunța, rolul pe care un Talleyrand¹ îl jucase, în 1814-1815, la Viena, iar ulterior Thiers², în 1871, la Versailles. Să-i dăm deci cuvîntul lui Take Ionescu: „Prințul von Bülow — scria el — are o inteligență remarcabilă, una din acele inteligențe ce pot

¹ Charles Maurice de Talleyrand-Perigord, print de Bénévart (1754-1838), diplomat și om politic francez, ministru de externe în timpul Directoratului, Consulatului, Imperiului și Restaurăției; a reprezentat Franța la Congresul de la Viena (1814-1815), reușind să frîneze tendințele expansioniste ale Prusiei și Rusiei pe baza afirmării „principiului legitimității“, potrivit căruia statele trebuiau să revină suveranilor lor legitimi.

² Adolphe Thiers (1797-1877), ziarist, istoric și om politic francez, de mai multe ori ministru și prim-ministru (1836, 1840, 1848 și 1871-1873); a fost primul președinte al celei de-a treia republici. A condus repunerea singeroasă a Comunei din Paris.

impune pe un om în orice țară și în orice epocă. Are turnura de spirit a unui german, a unui aristocrat și a unui iuncher. Însă în ciuda acestor stavile, inteligența îi e strălucită. Are o limpezime a vederilor, o percepere a situațiilor, o finețe și un tact remarcabile. Nu se poate să ai de-a face cu el fără să-ți dai seama că te afli dinaintea unui om pentru care situația lui familială n-a însemnat decât un sprijin în frumoasa carieră pe care a făcut-o. Ar fi exagerat să se afirme — și cred că prințul von Bülow are destul spirit pentru ca să nu formuleze o asemenea pretenție — că e un om mare... Dar e, cu siguranță, un om foarte capabil să înțeleagă bine și să găsească cele mai bune soluții, ceea ce, în deșertul intelectual al lumii politice germane, înseamnă "enorm".

Să revenim însă la răstimpul petrecut de prințul von Bülow la București. În 1932, cu prilejul traducerii în franceză a *Memoriilor* lui Bülow, istoricul român George Fotino a semnat în publicația pariziană *Revue d'histoire diplomatique* (numărul din iulie-septembrie) un interesant articol din care cităm: „Cei care își amintesc de Bucureștii de acum o jumătate de veac, cu o singură stradă frecventată și un singur loc de promenadă — Șoseaua Kiseleff... — își aduc aminte și de diplomații străini care, în fiecare zi, după dejun, își plimbau nostalgia, indiscrețiile și răutățile pe sub teii de pe Kiseleff. Cel care a conferit un caracter aproape ritual acestor peripatetizări a fost contele Goluchowski. Trimisul în România al Majestății Sale apostolice conducea lumea aceea de la primul rond, în mijlocul căruia trona un bazin fără apă, până la un al doilea rond aproape pustiu; acolo, plimbăreții atingeau bara de fier care închidea aleea rezervată pietonilor și făceau cale întoarsă”. Iar în alt loc, tot George Fotino povestea: „Bătrînii de astăzi își amintesc cum, în fiecare zi și la aceeași oră, întilneau, mergind alături, în pas cadențat, doi prieteni: pe Bernhard von Bülow și

pe contele Agenor Goluchowski, urmași de Waldi I, credinciosul și simpaticul bas-set al ministrului Germaniei”.

Replica Kronprințului

Prințul von Bülow avea însă se pare o memorie mai selectivă. În *Memoriile* sale, scrise la cîtiva ani după primul război mondial, el n-a pomenit de fel despre plimbările lui alături de colegul austro-ungar, cu care acționase totuși strîns și în aceeași direcție; a ținut, în schimb, să evoce bunele relații pe care le întreținuse cu ministrii țărilor viitoarei Antante Cordiale. Lascelles, ministrul britanic la București, ne spune von Bülow, „a rămas întotdeauna un prieten adevărat; l-am regăsit mai tîrziu la Berlin, atunci cînd eu am fost numit secretar de stat la Ministerul de externe. De cîte ori nu m-am plimbat la «Șosea», l'Avenue du Bois a Bucureștiului, cu fiica lui, Florence. Iar cînd această dragălaşă copilă s-a măritat cu abilul diplomat englez Springrice, eu am fost cel care, la dineul nupțial, am rostit toastul în cinstea tinerei perechi”.

De altfel, după afirmația unui alt coleg al prințului von Bülow, citat de acesta, anume de Coutouly, ministrul Franței în capitala României, din cauza însemnărilor lor politice, Bucureștii erau o adevărată trambulină pentru viitorii ambasadori. Căci, după Lascelles, însuși prințul von Bülow a fost înaintat la rangul de ambasador al țării sale la Roma, ca și Curtopassi, trimisul italian la București, iar contele Goluchowski a devenit de-a dreptul ministrul de externe al monarhiei bicefale.

Spre deosebire însă de toți ceilalți, contele Goluchowski nu i-a lăsat prințului von Bülow, pînă la urmă, adică pînă în momentul cînd și-a așternut pe hirtie *Memoriile*, suveniruri prea duioase. E adevărat, prințul a avut grijă să noteze: „Relațiile cu Goluchowski au fost și ele la fel de amicale. Pe vremea aceea, el era un partizan hotărît

și foarte activ al Triplei Alianțe, precum și al unei înțelegeri cu Germania”. Pentru ca numădeci să adauge: „Mai tîrziu, polonezul dintr-insul și-a dat cu desăvîrșire arama pe față. Cînd, într-o clipă de orbire [cancelarul] Bethmann Hollweg a restabilit Polonia, Goluchowski și-a amintit, ca toți polonezii, că provincii germane, frumoase și fertile, au aparținut altădată Poloniei; a plecat la Varșovia și a fost, pentru compatrioții lui, un consilier antigerman”.

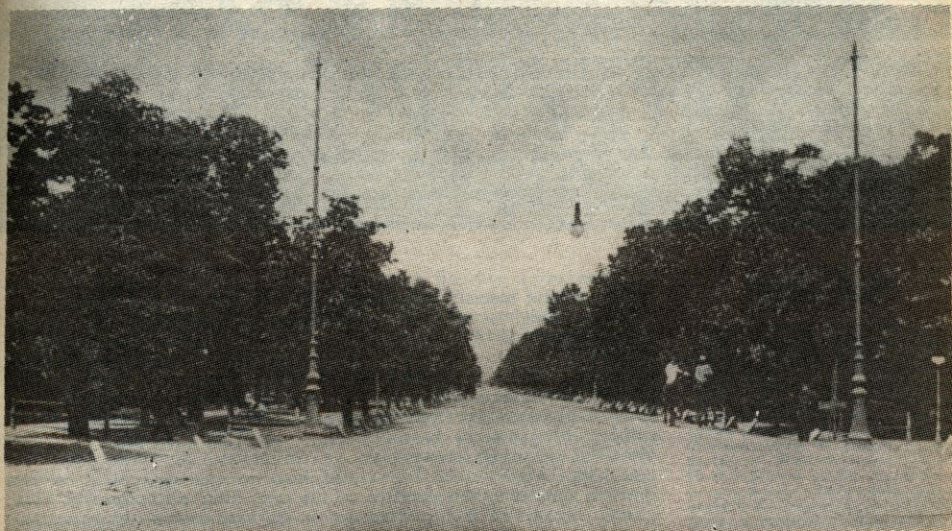
De altfel, pentru mulți din cei care și-au găsit un loc în ele, *Memoriile* prințului von Bülow au însemnat o surpriză dezagreabilă. Ceea ce l-a determinat chiar și pe un apologet al diplomatului, publicistul Josef Sonntag, să observe, în cartea sa, *Begegnungen mit Bülow und anderen* (Întîlniri cu Bülow și alții): „Din clipa publicării *Memoriilor* sale, pentru toți cei care l-au cunoscut personal sau au avut, timp de ani de zile, relații de serviciu, el a devenit o problemă. O problemă de neînțeles, din cauză că multe din cele pe care le-a scris erau într-o crasă contradicție cu ceea ce afirmase sau susținuse anterior, și cu toată seriozitatea, în cercurile unor intimi de ai lui”. De aceea, în 1931, la Berlin a și apărut o lucrare special consacrată dezmințirii multora din alegățiile prințului și intitulată, cu un joc de cuvinte: *Fürst Bülow's Denkwürdigkeiten* (Prințul Bülow — ceea ce nu trebuie memorat). Iar în cercurile diplomatice germane circula *sotto-voce*, ca o glumă, observația că după moarte, autorul *Memoriilor* s-a mai și sinucis.

Într-o anume privință însă și nu de mică însemnătate pentru noi, prințul von Bülow nu numai că a văzut clar, dar nu și-a schimbat nici ulterior părerea atunci cînd a apreciat cît de grea și cît de hazardată a fost încercarea de a menține România în sistemul Triplei Alianțe, din cauza spinoasei probleme a Transilvaniei. Cum arată în *Memorii*, regele Carol I i-a declarat, deschis și de mai multe ori, că dacă între

România și Germania nu exista o opoziție de interese, cu totul altfel stăteau lucrurile când era vorba de Austro-Ungaria. După care, anticipând asupra evenimentelor și considerându-le prin prisma rezultatului știut al primului război mondial, me-

păcate, atunci, prințul Bülow a făcut din reprezentarea fără rezerve a intereselor austriece principiul fundamental al politicii sale orientale. El și-a explicat această poziție în mai multe memorii adresate Kaiserului. Punctul culminant este fraza... din-

low, consilierul Holstein, eminiența cenușie de pe Wilhelmstrasse, considera că la Roma situația era și mai delicată decât fusese în urmă cu șase ani la București, iar el era cel mai nimerit să-i facă față. Mai mult, ne asigură tot memorialistul, atunci

Șoseaua Kiseleff (imagine de la sfârșitul secolului trecut) loc de promenadă și pentru diplomații străini acreditați în acea perioadă la București

morialistul nu ezită să facă procesul „stângăciei” cu care oamenii politici berlinezi s-au lăsat atrași în război de diriguitorii de la Viena”.

În această ultimă privință, prințul von Bülow a recurs din nou la ceea ce în germană se numește „Treppwitz” (cum fericit s-a tradus din franceză expresia „l'esprit de l'escalier”)¹, căci atita vreme cât ar fi putut s-o facă, respectiv în anii când a fost, mai întâi secretar de stat, și apoi cancelar, prințul von Bülow nu numai că n-a desprins politica Berlinului de aceea a Vienei, dar a plasat-o deliberat la remorca acesteia din urmă ori de câte ori a fost vorba de Balcani. Într-adevăr, afirmă Kronprințul Wilhelm în cartea sa *Ich suche die Wahrheit* (Eu caut adevărul, 1926, pp. 300-301): „Din

tr-unul din aceste memorii: «Dacă ne e permis să rezumăm într-o unică formulă actuala etapă a politicii noastre orientale, ea trebuie să sune astfel: poziția noastră în toate problemele referitoare la Balcani trebuie să fie dictată în mod determinant de nevoile, interesele și dorințele Austro-Ungariei». Rațiunea acestei atitudini, cu consecințele ce aveau să se dedească atât de funeste nu numai pentru Germania, ci și pentru imperiul cezaro-crăiesc, era, tot după opinia Kronprințului, spaima de o totală izolare, grija de a nu pierde și ultimul aliat sigur din Europa.

Berlinul a considerat prelungirea tratatului cu România ca un succes diplomatic al lui von Bülow, iar Viena ca o importantă izbândă a lui Goluchowski și amândoi au fost avansați. După cum ne încredințează prințul von Bü-

cind și-a luat rămas bun de la regele Carol, monarhul i-a prezis că Roma urma să fie doar un post intermediar și că, în cinci ani, va fi cancelar. Cuvinte care au mers, pesemne, la inima prințului, îndemnându-l să încheie cu o notă de duioșie capitolul românesc al amintirilor sale: „Cu regret am părăsit și România unde, împreună cu soția mea, am petrecut șase ani fericiți și pașnici. În special mi-a fost greu să spun adio splendidelor păduri ce încing Sinaia. De multe ori urcasem la Stîna (Poiana Stîinii), de unde se deschide o superbă panoramă asupra Văii Prahovei și deseori suisem până la Virful cu Dor...; ba chiar, în urma unui rămășag, am urcat de două ori la Virful cu Dor în aceeași zi, e adevărat nu prea caldă, de septembrie”. ■

(Va urma)

¹ Cu aproximație: ideea care-ți vine prea târziu.

Iunie
1938ÎN BUCUREȘTI,
ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Neurologia română, medicina și întreaga știință îmbracă haine de doliu prin moartea profesorului Gh. Marinescu. Savantul român a însemnat pentru prima etapă a medicinei românești un apogeu, ducând faima țării sale în toate colțurile lumii. Născut la 23 februarie 1863, el a cunoscut de timpuriu vătregia soarelui. De aceea a păstrat o adâncă revoltă față de nedreptățile sociale. Ajutat pe plan științific de profesorii Kalinderu și Babes, tânărul student a umblat pe toți de la început prin arderea cu care învăța. Plecat cu bursă în străinătate, a fost atras în primul rând de faima școlii lui Jean Martin Charcot (1825-1893), al cărui elev și colaborator a devenit. Numele lui Marinescu începe a fi legat de aici înainte de fiecare pas pe care neurologia l-a făcut. Asupra celui care a dezvoltat, asupra sistemului nervos, în general, și asupra bolilor nervoase, a scris volume întregi, aducând contribuții fundamentale pentru noua ramură a patologiei nervoase. Profesorul Marinescu era membru a numeroase instituții științifice din străinătate.

● Consiliul Facultății de litere și filosofie din București, întrunit pentru desemnarea unui suplinitor la catedra de filologie romanică, a hotărât în unanimitate numirea prof. Al. Rosetti, care rămâne mai departe și titularul catedrei de fonetică generală și experimentală de la aceeași facultate.

Prof. Al. Rosetti, fost elev al lui Ovid Densusianu, este licențiat al Universității din București, doctor în filosofie la Paris (elev al savanților Rousselot, A. Meillet, Jules Gilliéron și Mario Roques). Profesorul este cunoscut — scrie ziarul *Timpu* — din 17 iunie — prin importante lucrări de specialitate, precum și prin recenta sinteză a istoriei limbii române.

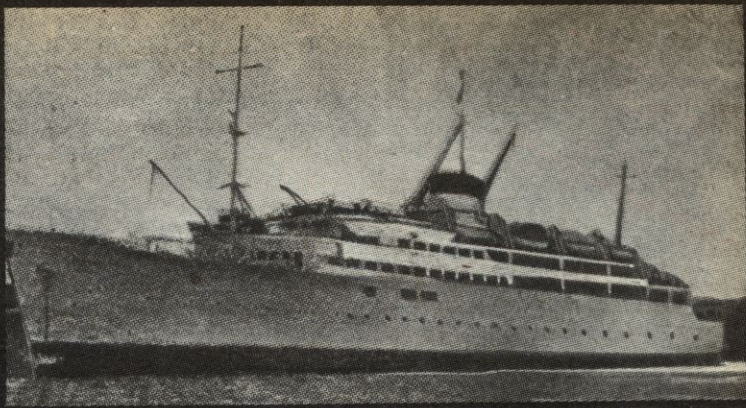
● Academia Română acordă în anul 1938 premiul Hamangiu lui Jean Al. Steriadi pentru creația sa artistică în domeniul picturii, la propunerea comisiei formată din N. Iorga, G. Petrașcu, Ștefan Po-

Pericolul fascismului, devenit extrem de puternic în urma ofensivei hitleriste împotriva independenței și libertății țărilor europene, continuă să amenințe și țara noastră. În Platforma-program elaborată în iunie 1938, Partidul Comunist Român — chemând masele să acționeze în vederea restabilirii drepturilor și libertăților parțial desființate prin legile edictate după februarie 1938 — preconizează realizarea frontului popular antifascist: „Numai poporul român unit poate să bazeze drumul agenților Germaniei fasciste. Partidul comunist cheamă pe toți muncitorii și conducătorii social-democrați să ducă lupta alături de el pentru realizarea imediată a frontului unic al tuturor organizațiilor muncitorești, Clasa muncitoare unită în luptă va aduna în jurul ei toate organizațiile și masele din România. Partidul comunist apelează la toate partidele și organizațiile democratice, la toți cetățenii iubitori de democrație, progres și pace să-și unească forțele pentru doborârea dictaturii regale, pentru extirparea din rădăcini a agenților fascismului german și italian, în frunte cu Garda de fier, pentru recunoașterea și lărgirea libertăților democratice, pentru un guvern democratic”.

Chemarea partidului comunist găsește un larg ecou în rindul maselor populare, al intelectualilor progresiști, care susțin ferm și cu curaj lupta împotriva pericolului fascist, pentru organizarea frontului popular patriotic antifascist. Într-o broșură editată tot în luna iunie, C.C. al P.C.R. demască expansiunea hitleristă și pericolul unui nou război: „După ocuparea militară a Austriei, Germania hitleristă se pregătește de noi atacuri, de noi cuceriri. Mijloacele și căile întrebunțate vor fi diferite. Scopul același: subjugarea economică și politică a tuturor țărilor și popoarelor, care trebuie să fie înhămate la carul marelui capital și al marii finanțe germane. Hitlerismul se pregătește de război. El face acest lucru în fața întregii lumi. În Cehoslovacia, clica lui Hitler a dat naștere la așa-zisa «problemă a sudeților». Printr-o propagandă lipsită de orice scrupul, dar mai ales prin terorizarea populației germane din Cehoslovacia, hitleriștii germani provoacă incidente sîngeroase. Soarta României și a tuturor țărilor de pe valea Dunării este strîns legată de soarta Cehoslovaciei. Hitlerismul vrea să stăpînească Europa. Toate țările nefasciste sînt amenințate”.

În continuare, punînd întrebarea: ce trebuie să facem?, partidul comunist dă următorul răspuns: „Împotriva atacului războinic

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare. Precizăm de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Motonava
„Transilvania”,
proaspăt
lansată la apă,
este gata
pentru prima cursă

pregătit de hitlerism, un singur drum este deschis: formarea unui bloc puternic al tuturor statelor amenințate. Toate statele balcanice — și în primul rînd România — trebuie să sprijine efectiv Cehoslovacia, în lupta de apărare a integrității ei naționale și a independenței ei”.

Se implinesc 90 ani de la marele eveniment istoric al revoluției române de la 1848, despre care revista *Lumea nouă* din 22 mai scrie: „Dacă românii din Ardeal puneau accentul în protestele lor mai mult pe latura națională, ridicîndu-se împotriva hotărîrii ungurilor de a «uni» Transilvania la statul lor, cei din țările românești se mișcău pe un teren politic și național și anume pentru: independența administrativă și legislativă față de marile puteri ce-și întindeau suzeranitatea în aceste principate”.

În *Timpul* din 12 iunie, Miron Radu Paraschivescu, în articolul intitulat *Spiritul pașoptist*, relevă valorile revoluției: „Era, mai înțîi, conștiința unității care va reprezenta un moment unic în istoria națională: căci ea se sprijinea pe voința și aspirațiile poporului, ale acestui popor care — la 1848 — și-a făcut intrarea voluntară în istorie. Dar — și aici pașoptismul își dezvăluie întreaga și suferința lui lumină — o *unire în libertate*, singura unitate cu adevărat rodnică și durabilă”.

Apare primul volum din *Atlasul lingvistic al României*. Cu acest prilej, *Viața Românească* din luna iunie publică un articol semnat de profesorul Alexandru Graur. Primul atlas lingvistic al României — precizează autorul — alcătuit la sfîrșitul secolului trecut de savantul german Gustav Weigand, a fost publicat într-un singur volum. Se culeseră diferite rostiri ale cuvintelor mai importante, în toate regiunile țării, se înscriseră pe hărți în dreptul comunelor de unde proveneau și se obținuse, în felul acesta, un fel de panoramă a limbii române. Defectul esențial al lucrării lui Weigand a fost că materialul nu s-a adunat prin anchetă făcută în fiecare localitate în parte, ci prin chestionarea sătenilor adunați întîmplător în localități mai mari.

Imediat după război, gruparea lingvistică de la Cluj, condusă de Sextil Pușcariu, a făurit planul unui atlas lingvistic al României, lucrat după metode noi și actuale. S-a hotărît să se facă două anchete paralele. Prima a fost încredințată lui Sever Pop, pe atunci asistent, iar astăzi conferențiar la Facultatea de litere; a doua, i-a revenit lui E. Petrovici, actualul profesor de slavistică la aceeași facultate. „S-au însemnat — scrie prof. Graur, referindu-se la tehnica folosită — pe harta României, printr-un număr de ordine, toate punctele studiate. Apoi, în dreptul fiecărui număr s-a scris

Cronică măruntă

pescu și Petre Antonescu; premiul Hamangiu pentru cea mai de seamă lucrare muzicală a fost atribuit lui Mihail Jora, pentru *Simfonia în do major*, la propunerea comisiei alcătuită din George Enescu, Tib. Bredeceanu, I. Perlea, Nona Ottescu și G. Georgescu; Premiul Elena și Gh. M. Vlasto pentru pictură este acordat lui N. Tonitza.

● Dintr-un manuscris descoperit la Xianggang (Hong Kong), reiese că fotbalul a fost inventat de chinezi cam prin anul 200 î.e.n., cînd a fost imprimat un manual cu toate regulile jocului, serie *Timpul* din 2 iunie. Mîinga era confecționată dintr-un înveliș de piele umplută cu pîr. „Porțile” aveau în părți două prăjini de bambus de 7 pîni la 10 m înălțime și o rețea de mîtase întinsă între prăjini. Golul era marcat cînd mîinga trecea deasupra rețelei. Învîingătorilor — relatează, în continuare, ziarul menționat — li se împărțeau flori și fructe, iar căpitanul echipei învînșe minca... o zdravănă bătaie.

● Citim în ziarul *România* din 8 iunie despre „o candidatură academică reînviată după un sfert de veac”. Este vorba despre candidatura prof. Tzigara-Samurçea (1872-1952), directorul Muzeului național, pentru a fi ales membru al Academiei Române în secția literară. De ce reînviată? Pentru că, după cum scrie ziarul amintit, pe baza *Analizei Academiei* din anul 1914-1915, prof. Tzigara-Samurçea a candidat la un fotoliu academic și în 1913.

În al său raport prezentat atunci, Dulfu Zamfirescu arăta că „noul candidat este unul dintre românii cei mai folosiți neamului lor. Avînd studii speciale, teoretice și practice, de arheologie și de istoria artelor, d-a-s-a putut începe organizarea unui muzeu etnografic, în care pune în aplicare teoriile cuprinse în lucrarea sa *Artă în România*”. Iar în concluzia raportului adăuga: „Mă mir că d. Tzigara nu este demult colegul nostru”. Totuși candidatul, așa de elogi-

**Iunie
1938**

Un original
colecționar
britanic
de statuetă
reprezentând,
personaje
istorice
din toate timpurile
(imagine reproducă
din revista
Ilustrațiunea
română)

Cronică mărunta

prezentat, nu a intrunit voturile plenului academic. Acum, după 25 ani, a putut fi ales — noul său raportor Brătescu-Voinești mirându-se ca și Dilliu Zamfirescu că „d-ta nu faci încă parte dintre nemuritorii noștri!”

● Marele concurs aviatic, care are loc în fiecare an în America, cunoscut sub denumirea de „Air Races”, s-a desfășurat în zilele de 28-30 mai la San Francisco. La această manifestare, de proporții uriașe a participat și aviatorul român Alexandru Papană. Aeroclubul Român a primit din partea omologului său din San Francisco următoarea telegramă: „Căpitanul Papană a zburat aici caarist de săvârșit, stîrînd, prin zborurile sale, admirația noastră la meetingul aerian internațional”.

● Academia franceză a ales în tre „nemuritori” pe scriitorul André Maurois (1858-1967). Știrea alegeții i-a parvenit proaspătului academician în momentul cînd se întorcea acasă, împreună cu copiii săi, dintr-o plimbare în Bois de Boulogne.

● Cu ocazia vizitei efectuate în România, principesa Sixte de Bourbon Parma (fîne în sala Dalles conferința Femeia și politica. Referindu-se la femeile din țara noastră, conferențiară spune: „Mi-ar trebui volume întregi pentru a vorbi de ele. În timpul războiului [din 1916-1918] unele au strălucit chiar pe cîmpul de luptă. România e hotărît o pionieră. De la Jeanne D'Arc nu a mai existat o războinică o femeie al cărui eroism să fie admiral pe atîta pîșenie de contemporanii ei: Ecaterina Teodoru”.

● La Facultatea de drept din Capitală se dezvelește monumentul ridicat lui Constantin Dăscălescu (1854-1932), autorul primului curs românesc de drept constituțional, „una dintre cele mai strălucite figuri culturale, juridice și politice ale generației lui”, cum scrie Universul din 16 Iunie.

● Firma daneză de construcții navale „Burmester și Wain” a

răspunsul exact al martorului ales. Harta astfel completată a fost apoi litografiată. Volumul I conține 150 de hărți de acestea, privitoare la termenii care denumesc părțile corpului și bolile lor. Pe fiecare hartă figurează, în afară de pronunțările culese de la vorbitorii țărani, pronunțarea a trei scriitori din trei regiuni diferite: M. Sadoveanu, Agirbiceanu și Brătescu-Voinești”.

Tot o noutate editorială, considerată drept „cea mai cuprinzătoare carte românească”, după cum afirmă ziarul *Timpul* din 27 iunie, este apariția primelor două volume din cele șase preconizate din *Enciclopedia României*. D. Gusti, președintele Comitetului de direcție al acestei lucrări, scrie: „Ceea ce deosebește *Enciclopedia României* de toate publicațiile asemănătoare, atît din străinătate, cit și de la noi, și ceea ce ne-o face atît de scumpă, este că la temelia ei a fost pusă națiunea”.

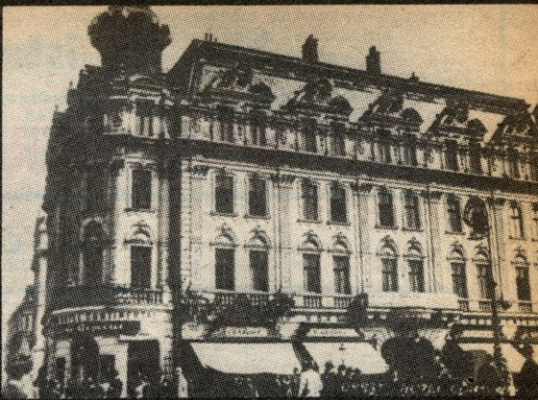
Revista lunară *Însemnări ieșene* din mai publică, sub semnătura istoricului Gh. I. Brătianu, un articol închinat profesorului de la Universitatea din Iași, „învățăturii Oreste Tafrali”, de la a cărui moarte se împlinesc un an. „Nu este o sarcină ușoară — scrie Gh. Brătianu — a vorbi despre activitatea marelui învățat care a fost Oreste Tafrali (1876-1937). Spiritul său, frămîntat de pasiunea cercetării, i-a îndreptat interesul în domeniile cele mai deosebite, iar opera sa întrunește elemente distincte, ce ar fi ajuns să întemeieze reputația unui specialist în fiecare din ramurile disciplinei istorice căreia i-a închinat rîvna sa pentru știință. Avem astfel pe Tafrali, arheologul clasic, al cărui învățămînt de aproape un sfert de veac a ilustrat facultatea noastră; avem pe Tafrali, istoric al artelor, pe neobositul cercetător în tainele preistoriei, pe eruditul comentator al izvoarelor istorice antice, în sfîrșit, pe istoricul așezămintelor și al vieții bizantine, pe care le-a urmărit de la teza sa de doctorat, monumentală monografie a Tesaloniceului medieval, pînă la ultimile pagini apărute în anul morții, despre împăratul Nichifor Focas”.

Amintind cîteva date ale biografiei lui Oreste Tafrali, autorul articolului consemnează: „Dobrogean, și-a făcut liceul la Galați și universitatea la București și pe urmă la Paris. Aici, calitățile sale au fost numaidecît luate în seamă de acel patriarh al studiilor bizantine, care este marele învățat Charles Diehl; prin recomandarea lui și a altor membri, a fost trimis să studieze la fața locului monumentele Tesaloniceului, pe care le-a putut cerceta și publica înainte de pustiirile războiului. Interesul său se deșteptase însă pentru problemele artei și ale arheologiei: acesta a fost, de altfel, titlul revistei pe care a condus-o timp de un deceniu, asigurîndu-și

O celebrată
a ecranului,
Marlene Dietrich,
pe cunoscuta
arenă pariziană
„Roland Garros”
(Imaginile reproduse
din ziarul Timpul)

Pe Calea Victoriei
în urmă
cu elnel deenli:
Hotelul
„Continental”

colaborarea unor autori tăti științifice din alte țări. În acest domeniu ne-a dat cele două lucrări monumentale apărute în colecții străine, una din ele privind tezaurul bizantin și românesc de la Putna și cealaltă monumentele bizantine din Curtea de Argeș; o serie de monografii redă cercetările sale asupra orașelor antice ale Dobrogei, sau asupra săpăturilor preistorice în unele regiuni ale țării, îmbogățind în același timp cu obiectele găsite muzeul pe care îl organizase la Iași.

În primul rind al preocupărilor sale a rămas însă Dobrogea lui natală, pe care a știut să o apere la vremuri de restriște, publicând acea frumoasă monografie ce o constituie *România transdubiană*, editată în timpul misiunii sale la Paris în 1918.

La Arad — informează ziarul *România* din 16 iunie — a luat ființă, în urmă cu cîțiva ani, asociația „Ateneul popular arădean”, în rindul căreia au activat și continuă să activeze istorici și publiciști ca Eduard Găvănescu, Octav Lupaș, Cornelia Bodea și alții. Asociația editează revista *Hotarul* intrată în al cincilea an de existență și în ale cărei pagini apar studii istorice bazate pe documente vechi, care atestă permanența românească în ținuturile arădene, începînd din cele mai vechi timpuri. În legătură cu aceasta, ziarul amintit menționează descoperirea a două mărturii semnificative. Este vorba de o însemnare rămasă de la Popa Simeon din Hălmagiu, care la anul 1450 a scris cele patru evanghelii în limba literară a timpului său. La pagina 215, autorul relatează: „S-a sfîrșit scrierea acestui tetraevangelh la anul 1450, luna iulie, ziua 10, în zilele lui Io Iancu voievod [Iancu de Hunedoara] de mina preapăcătosului Popa Simeon la riul Nergui, în satul numit satul mare la Hălmașu”. A doua mărturie este un act dat la Timișoara, la 10 aprilie 1451, prin care Iancu de Hunedoara confirmă voievodului Moga din Hălmagiu și fiilor săi Mihail și Sandrin posesiunea voievodatelor de Căpîlna, Hălmagiu și Băița, situate în Zarand.

Aceste documente, comentează ziarul *România*, confirmă, că voievodul Hălmagiului din anul 1450 era român, cum tot un român se afla în fruntea bisericii ortodoxe a acestui ținut. Concluzia ce se impune nu poate fi decît una: „În ținutul Hălămagiului, din țara Zarandului, acolo unde mai tîrziu urmau să izbucnească cele două mari revoluții naționale, a lui Horea, Cloșca și Crișan, la 1784, și a lui Avram Iancu la 1848, din cele mai adînci timpuri a sălășluit numai viața unui singur crez național: cel românesc.” ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

executat și livrat statului român motonava Transilvania, cu următoarele caracteristici tehnice: 132 m lungime, 16 m lărgime, 9,22 m adîncime, 19 760 C.P., socotită atunci cea mai rapidă navă de pasageri din bazinul mediteranean.

● Duminică seara, 26 iunie, cu prilejul aniversării a 20 de ani de existență a Teatrului Cărbuș, condus de Constantin Tănase, are loc premiera revistei De lemn Tănase: muzica G. Dendrinu.

● Citim în Timpul „matriculul” elevului Ion Luca Caragiale, apărut în Monografia orașului Ploiești, a lui M. Sevastos: „Gimnaziumul Sf. Petru și Pavel din Ploiești pe anii școlară 1866-1867: Caragiale Ion, născut la anul 1852, luna ianuarie 29, profesunea părinților advocat, de nație română, locuința în mahalaua Sf. Volevozi, strada Dinescu nr. 90: Română și latină — 4, oral — 7; matematică — 10, oral — 10”. Documentul este amuzant — comentează ziarul — și nu putem trece cu vederea aceste amănunte... savuroase: 4 română, 10 matematică. Or, Caragiale n-a lăsat, cum se știe, altfel opere nemuritoare, în schimb, s-a dovedit un caracter cu totul lipsit de practică, în toate împrejurările vieții.”

● În București are loc o expoziție a pictorilor din țările Micii Întelegeri — Cehoslovacia, Ungaria, România. Deschisă la 7 iunie, în clădirea Ateneului Român, expoziția numără peste 150 de tablouri și este organizată sub auspiciile Alexandrinii Cantacuzino, președinta Consiliului național al femeilor române.

● Presa informează că boxerul Toma Aurel (categoria cocos) l-a învins pe italianul Gino Cattaneo, obținînd pentru a doua oară consecutiv titlul de campion al Europei.

● Ziarul Timpul publică, în folieton, cel mai nou roman de pe atunci al celebrilor scriitoare engleze romane poliste, Agatha Christie, Crima din Expresul Orient (după care s-au turnat pînă în prezent mai multe filme celebre).

File din istoria Filipinelor

ENCOMENDEROS ȘI SCLAVI

RENATO CONSTANTINO

Istoricii și publiciștii care au abordat trecutul Filipinelor au putut constata că, în cursul istoriei sale, poporul filipinez a avut nefericirea să fie „eliberat” de patru ori. Mai întâi, au sosit spaniolii, care „l-au eliberat” de sub robia diavolului, aducându-i catolicismul, apoi americanii, care „l-au eliberat” de sub opresiunea spaniolă, apoi japonezii, care „l-au eliberat” de sub imperialismul yankeu, și din nou americanii, care „l-au eliberat” de sub militarismul japonez. După fiecare „eliberare”, filipinezii și-au văzut țara ocupată de „binefăcătorii” străini.

Locuitorii arhipelagului, care au opus o dirză rezistență fiecăruia dintre acești „eliberatori”, sînt, în marea lor majoritate, descendenții unor populații de origine malaeză, sosește succesiv în Filipine, cu mult înaintea erei noastre. Vreme îndelungată, arhipelagul filipinez a părut izolat de restul Asiei. Nici civilizația indiană și nici cea chineză, care își manifestaseră forța de propagare în regiunile imediat învecinate, ale Indoneziei și Indochinei, nu au lăsat urme profunde în Filipine. De-abia islamul, pătruns către sfîrșitul sec. XIV, din arhipelagul indonezian, pe calea contactelor comerciale — și nu a cuceririlor — și-a pus asupra Filipinelor o amprentă încă prezentă în câteva insule din sudul țării (Mindanao, Sulu).

După prima debarcare a lui Magellan în insula Mactan, în martie 1521, și expediția din 1543 a exploratorului spaniol Villalobos, care a și botezat arhipelagul după numele lui Filip II, în 1565 Miguel Lopez de Legazpi, care avea să fie întîiul guvernator al arhipelagului, a întemeiat prima așezare spaniolă permanentă în insula Cebu, apoi în 1571, orașul Manila, în insula Luzon. Au urmat mai bine de trei sute de ani de dominație spaniolă, în cursul căreia dezvoltarea societăților indigene a fost mereu întreruptă și reorientată.

Fragmentul care urmează, preluat din cartea istoricului filipinez Renato Constantino *The Philippines: A Past Revisited* (Filipine: O revizuire cu trecutul), se ocupă — după cum precizează autorul — de implantarea sistemului colonial spaniol în insule. Diplomat filipinez în primii ani ai republicii (1946-1951), Renato Constantino a fost ulterior profesor de științe politice, economice și isto-

rice, desfășurînd, în paralel, o bogată activitate publicistică.

Dar, înainte de a da cuvîntul autorului, pentru a pătrunde în realitatea istorică a procesului de colonizare, să aruncăm o privire asupra societății filipineze tradiționale. Pînă la cucerirea spaniolă, populația locală era grupată în mici comunități patriarhale numite barangay, de la cuvîntul malaez „barangay” (barcă), numărînd cîteva sute de familii. Ierarhia socială, fără a fi fost un sistem rigid, se compunea din datu (căpetenia) și familia lui, nobilimea, omul liber, țăranul arendaș și, la urmă, șerbul și sclavii domestici, proveniți din prizonieri de război. Majoritatea comunităților erau așezate pe coastă, în apropierea ei sau de-a lungul riurilor, pescuitul constituind principala sursă de hrană. Mișcarea populației se făcea mai ales pe calea apei. Comunitățile situate în apropierea fărîmului, cum ar fi Manila, Cebu, Jolo și Butuan, au avut un grad mai ridicat de dezvoltare, în urma contactului lor cu civilizațiile chineză, arabă și indiană.

Spaniolii au căutat să creeze în insule un intermediar între ei și populație, o categorie socială prin care să-și exercite exploatarea asupra localnicilor. În acest scop, s-au sprijinit pe acei datos, căpeteniile locale, deveniți cabezas de barangay, căpetenii de sate; aceștia și-au extins influența economică, și-au însușit pămînturi și au început să dispună de țărani îndatorați. Mai multe barangays formau un pueblo (tîrg) sau o municipalitate, în fruntea căreia se afla un gobernadorcillo.

Spiritul de libertate al poporului filipinez nu s-a lăsat nicodată învins de asupritor. În cei 350 ani de stăpînire spaniolă au avut loc peste 100 răscoale anticoloniale, care aveau să culmineze cu momentul proclamării insulelor Filipine ca stat independent, în urmă cu 90 ani, la 12 iunie 1898 (Magazin istoric, nr.2 1975, 7/1978). Prin acest act, filipinezii au devenit primul popor din Asia care a încercat să se elibereze de colonialismul european, instituind prima republică din istoria acestui continent. Șase luni mai tîrziu însă, prin tratatul de la Paris, încheiat la 10 decembrie 1898, Spania a trebuit să cedeze acest arhipelag Statelor Unite ale Americii, „prietenul poporului nostru oprimat”, cum le numise, înainte de proclamarea independenței, Emilio

File din istoria Filipinelor

ENCOMENDEROS ȘI SCLAVI

RENATO CONSTANTINO

Istoricii și publiciștii care au abordat trecutul Filipinelor au putut constata că, în cursul istoriei sale, poporul filipinez a avut nefericirea să fie „eliberat” de patru ori. Mai întâi, au sosit spaniolii, care „l-au eliberat” de sub robia diavolului, aducându-i catolicismul, apoi americanii, care „l-au eliberat” de sub opresiunea spaniolă, apoi japonezii, care „l-au eliberat” de sub imperialismul yankeu, și din nou americanii, care „l-au eliberat” de sub militarismul japonez. După fiecare „eliberare”, filipinezii și-au văzut țara ocupată de „binefăcătorii” străini.

Locuitorii arhipelagului, care au opus o dirză rezistență fiecăruia dintre acești „eliberatori”, sînt, în marea lor majoritate, descendenții unor populații de origine malaeză, sosește succesiv în Filipine, cu mult înaintea erei noastre. Vreme îndelungată, arhipelagul filipinez a părut izolat de restul Asiei. Nici civilizația indiană și nici cea chineză, care își manifestaseră forța de propagare în regiunile imediat învecinate, ale Indoneziei și Indochinei, nu au lăsat urme profunde în Filipine. De-abia islamul, pătruns către sfîrșitul sec. XIV, din arhipelagul indonezian, pe calea contactelor comerciale — și nu a cuceririlor — și-a pus asupra Filipinelor o amprentă încă prezentă în cîteva insule din sudul țării (Mindanao, Sulu).

După prima debarcare a lui Magellan în insula Mactan, în martie 1521, și expediția din 1543 a exploratorului spaniol Villalobos, care a și botezat arhipelagul după numele lui Filip II, în 1565 Miguel Lopez de Legazpi, care avea să fie întîiul guvernator al arhipelagului, a întemeiat prima așezare spaniolă permanentă în insula Cebu, apoi în 1571, orașul Manila, în insula Luzon. Au urmat mai bine de trei sute de ani de dominație spaniolă, în cursul căreia dezvoltarea societăților indigene a fost mereu întreruptă și reorientată.

Fragmentul care urmează, preluat din cartea istoricului filipinez Renato Constantino *The Philippines: A Past Revisited* (Filipine: O revedere cu trecutul), se ocupă — după cum precizează autorul — de implantarea sistemului colonial spaniol în insule. Diplomat filipinez în primii ani ai republicii (1946-1951), Renato Constantino a fost ulterior profesor de științe politice, economice și isto-

rice, desfășurînd, în paralel, o bogată activitate publicistică.

Dar, înainte de a da cuvîntul autorului, pentru a pătrunde în realitatea istorică a procesului de colonizare, să aruncăm o privire asupra societății filipineze tradiționale. Pînă la cucerirea spaniolă, populația locală era grupată în mici comunități patriarhale numite barangay, de la cuvîntul malaez „barangay” (barcă), numărînd cîteva sute de familii. Ierarhia socială, fără a fi fost un sistem rigid, se compunea din datu (căpetenia) și familia lui, nobilimea, omul liber, țăranul arendaș și, la urmă, șerbul și sclavii domestici, proveniți din prizonieri de război. Majoritatea comunităților erau așezate pe coastă, în apropierea ei sau de-a lungul riurilor, pescuitul constituind principala sursă de hrană. Mișcarea populației se făcea mai ales pe calea apei. Comunitățile situate în apropierea fîrmului, cum ar fi Manila, Cebu, Jolo și Butuan, au avut un grad mai ridicat de dezvoltare, în urma contactului lor cu civilizațiile chineză, arabă și indiană.

Spaniolii au căutat să creeze în insule un intermediar între ei și populație, o categorie socială prin care să-și exercite exploatarea asupra localnicilor. În acest scop, s-au sprijinit pe acei datos, căpeteniile locale, deveniți cabezas de barangay, căpetenii de sate; aceștia și-au extins influența economică, și-au în-sușit pămînturi și au început să dispună de țărani îndatorați. Mai multe barangays formau un pueblo (țîrg) sau o municipalitate, în fruntea căreia se afla un gobernadorcillo.

Spiritul de libertate al poporului filipinez nu s-a lăsat niciodată învins de asupritor. În cei 350 ani de stăpînire spaniolă au avut loc peste 100 răscoale anticoloniale, care aveau să culmineze cu momentul proclamării insulelor Filipine ca stat independent, în urmă cu 90 ani, la 12 iunie 1898 (Magazin istoric, nr.2 1975, 7/1978). Prin acest act, filipinezii au devenit primul popor din Asia care a încercat să se elibereze de colonialismul european, instituînd prima republică din istoria acestui continent. Șase luni mai tîrziu însă, prin tratatul de la Paris, încheiat la 10 decembrie 1898, Spania a trebuit să cedeze acest arhipelag Statelor Unite ale Americii, „prietenul poporului nostru oprimat”, cum le numise, înainte de proclamarea independenței, Emilio

mat că se aștepta ca el să-și pună la dispoziție și o parte din averea personală. Dacă reușea să întemeieze o așezare în Indii, urma să fie răsplătit cu 4 000 ducați și cu concesii pentru comerț, minerit, pescuitul perlelor, precum și alte onoruri.

De acord cu termenii ofertei, Legazpi a început pregătirile, vinzându-și și *hacienda* (moșia) din Mechoacan, contra 40 000 pesos. În momentul în care flota sa a pornit din portul La Navidad, la 20 noiembrie 1564, cheltuisese deja 100 000 pesos din averea proprie. Măsurile luate de el în insule aveau să conducă la realizarea atât a propriilor lui obiective de îmbogățire, cât și la consolidarea stăpînirii Spaniei în ceea ce urma să constituie un avanpost al imperiului în această parte a globului.

Instituția care a servit, în prima perioadă a cuceririi spaniole, atât ca instrument de pacificare, cât și de îmbogățire personală, a fost *encomienda*. Etimologic cuvîntul *encomienda* derivă din verbul *encomendar*, care înseamnă „a încredința cuiva ceva sau a se încredința pe sine în grija altuia”. Astfel, un anumit număr de „suflete” sau locuitori de pe un teritoriu erau încredințați în grija unui *encomendero*. La origine, *encomienda* era o instituție feudală utilizată în Spania în timpul Reconchistei (sec. VIII-XV), pentru a-i răsplăti pe comandanți și cuceritorii cu merite deosebite.

Coroana spaniolă a acordat primilor *encomenderos* din America hispanică puterea de a lua tribut și de a recurge în interes personal la serviciile locuitorilor de pe *encomienda*. În schimb, se presupunea că *encomenderos* trebuiau să aibă grijă de bunăstarea băștinașilor și să le acorde o anumită educație. *Encomenderos* și-au exercitat din plin puterea și prerogativele, însă, în cea mai mare parte, și-au neglijat îndatoririle și i-au tratat pe băștinași ca sclavi.

Din cauza abuzurilor practice de *encomenderos*, partizanii desființării acestei instituții au reușit să-l convingă pe împăratul Carol Quintul să decreteze abolirea *encomi-*

endelor în 1542. Dar *encomenderos* au protestat și, cu sprijinul funcționarilor regali din colonii, au reușit să prelungească viața acestei instituții, într-o formă cunoscută sub numele de „*encomienda* îmblinzită”.

Monarhii spanioli au avut grijă, firește, să protejeze drepturile Coroanei; ei au luat măsuri ca sistemul *encomiendei* să nu genereze o aristocrație feudală. Toate pămînturile nelocuite trebuiau rezervate monarhiei: *encomiendas* nu erau ereditare dincolo de a treia sau cel mult de a patra generație, iar cînd una dintre ele devenea vacantă, era de presupus că se va reîntoarce în posesia Coroanei.

Injurii și necazuri

Instrucțiunile primite de Legazpi nu îl autorizau să ia în stăpînire nici o *encomienda* și nici să o acorde oamenilor săi. Dar pînă în 1572, cînd a murit, el acordase 143 *encomiendas*. Guido de Lavezares, succesorul său, nu numai că a acordat noi *encomiendas*, dar chiar le-a atribuit pe cele rămase vacante, încăl-

În primăvara anului 1521, ajuns în Filipine, Magellan a întâmpinat o dîră rezistență a localnicilor. În imagine: căpetenie de trib

cînd astfel ordinele prin care aceste *encomiendas* trebuiau restituite Coroanei.

Ca și modelul său latino-american, *encomienda* din Filipine nu era o donație de pămînt. Ea reprezenta o unitate administrativă, cu scopul de a storce dări de la băștinași, operație în care erau folosite practici dintre cele mai abuzive. Un *encomendero* nu avea drept de proprietate asupra pămîntului locuit de „indios” ai săi (indienii).

În legătură cu aceasta, Fray Domingo de Salazar, în memoriul său din 1683 către rege, descrie în următoarele cuvinte brutalitățile la care se dedau *encomenderos*: „...Nu pot găsi cuvinte pentru a exprima Majestății Voastre injuriile și vexațiunile, chinurile și necazurile pe care le au de îndurat indienii pentru plata tributurilor...; cînd căpetenia nu le plătește [spaniolilor] cît aur îi cer sau dacă nu plătește pentru: atîția indienii cît spun ei că sînt, atunci crucifică pe nefericita căpetenie sau îi bagă mîinile în obezi — deoarece toți *encomenderos* cînd pleacă la strînsul dărilor iau și obezile, iar cînd ajung le biciauș și le chinuiesc pe căpetenii, pînă ce plătesc tot ce li se cere. Uneori pun mîna pe soția sau fata căpeteniei, cînd aceasta nu apare în persoană. Multe dintre căpetenii au murit torturate în felul pe care vi l-am descris mai sus... Unul dintre cei ce strîngeau tributurile... a ucis o căpetenie... crucificînd-o și spînzurînd-o de brațe... De asemenea, am auzit că un *encomendero* — din cauză că una dintre căpetenii nu avea nici aur, nici țesături cu care să plătească tributurile — i-a cerut cu sila să-i vîndă un indian contra nouă pesos, valoarea tributurilor pe care le avea de plătit; după care l-a luat pe indianul acela pe vas și l-a vîndut pentru treizeci și cinci de pesos... Percep tribut de la copii, bătrîni, sclavi, iar mulți oameni rămîn necăsătoriți ca să nu-l plătească, iar alții își omoară copiii”.

În același timp, deși corvezele în interes personal erau interzise, ele deveniseră o modalitate obișnuită, așa cum reiese și din relatările lui

Antonio de Morga, în lucrarea *Expunere despre condițiile din Filipine*: „Ei utilizează indienii la construcția de case și corăbii, la măcinatul orezului, tăierea lemnului și cărașia acestora la casele lor sau la Manila, plătindu-le mai nimic sau deloc pentru truda lor”.

O grea povară pentru locuitori

Atît encomenderos, cît și funcționarii guvernului reprezentau instrumente de pacificare și exploatare. Intrinsecă oricărei colonizări, exploatarea a căpătat un caracter mai crud și mai oneros din cauza lăcomiei administratorilor coloniali spanioli, ea luînd forme diverse: tributul, munca forțată, *bandala* (adică dijma în produse), recrutarea militară. Cînd Spania se afla în război, toate aceste privațiuni căpătau un pronunțat caracter de urgență și erau mai severe.

În primii ani ai ocupației, metropola a purtat războaie cu portughezii și olandezii¹. Deoarece Spania se folosea de insulele arhipelagului ca bază pentru operațiile împotriva rivalilor săi, Filipinele erau în permanență atacate sau numai amenințate de celelalte puteri. Portughezii l-au hărțuit pe Legazpi în 1567 și i-au cerut să părăsească insula Cebu, pe motiv că spaniolii violau drepturile portughezilor în regiune. Cînd Legazpi a refuzat să dea curs avertismentelor lor, portughezii, sub comanda generalului Gonzalo de Pereira, au atacat Cebu în 1568 și au blocat portul. În 1570

portughezii au încercat din nou să debarce, dar au fost respinși. Aceste hărțuiri au luat sfîrșit de-abia în 1580, cînd Portugalia a fost anexată de Spania.

Războiul de 80 ani dintre olandezi și spanioli a început în 1567². După uniunea coroanelor Portugaliei și Spaniei, olandezii au atacat coloniile portugheze din răsărit. Ei au pornit prima oară împotriva Filipinelor, în anul 1600, sub conducerea amiralului Van Noort. Incursiunile olandeze în apele filipineze au continuat pînă la 1647. Un an mai tîrziu, pacea westfalică³ a pus capăt războiului dintre Spania și Olanda.

Pentru finanțarea expedițiilor Spaniei împotriva dușmanilor ei, tributul trebuia plătit cu orice preț. Există numeroase relatări în măturile istorice privind comunitățile care au refuzat plata impozitelor. Encomenderos au trebuit deseori să trimită soldați pentru a lua tributul cu forța.

Mizeria socială și economică provocată de poverile stăpînirii spaniole în rîndurile populației filipineze nu poate fi apreciată la adevărată sa proporție decît dacă se are în vedere că atît mina de lucru, cît și produsele erau stoarse dintr-o economie căreia nu-i prisoseau, de fapt, nici una nici alta. Deoarece era perceput de pe întreg cuprinsul arhipelagului și a fost strîns din timpul lui Legazpi pînă în 1884, tributul a fost impozitul care a creat cele mai numeroase nemulțumiri. ■

Prezentare și traducere Gheorghe MAGHERU

¹ Este perioada în care Spania era o mare putere europeană și mondială (1479-1598). În anii 1580-1581, Filip II a cucerit Portugalia, devenind rege al acesteia, ca Filip I, iar între 1585 și 1609 s-a desfășurat războiul olandezo-spaniol, la sfîrșitul căruia Spania a recunoscut Independența Republicii Provinciilor Unite, după ce în 1581, provinciile îl declaraseră depus pe monarhul spaniol.

² Autorul se referă la momentul izbucnirii mișcării iconoclaste în Țările de Jos, care a marcat începutul revoluției burgheze. În 1566, pentru ca în anul următor, trupele spaniole, conduse de ducele de Alba (*Magazin istoric*, nr. 4/1978), să intre în Bruxelles și să instituie un regim de teroare.

³ *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Nicolae Ciachir — **ISTORIA POPOARELOR DIN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN EPOCA MODERNĂ (1789-1923)**.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 405 pp., 37 lei: investigarea istoriei acestei zone a Europei în contextul istoriei universale moderne, de la Revoluția franceză pînă la constituirea statelor naționale unitare în această parte a continentului.

● Nicolae Iorga — **EVOLUȚIA IDEII DE LIBERTATE** (ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Bădescu).

Editura Meridiane, București, 1987, 430 pp., 21 lei: reeditarea a 18 prelegeri cu acest subiect ținute de savantul român la Universitatea din București.

● Oliver Lustig — **JURNAL ÎNSINGERAT**.

Editura militară, București, 1987, 364 pp., 12,50 lei: aspru rechizițoriu al crimelor comise de horthyști și naștiți în timpul celui de-al doilea război mondial, scris de unul dintre supraviețuitorii lagărelor de concentrare, originar din nordul Transilvaniei (vezi și *Magazin istoric*, nr. 5/1987).

● Lucia Wald, Dan Slusanschi — **INTRODUCERE ÎN STUDIUL LIMBII ȘI CULTURII INDO-EUROPENE** (în colaborare cu Francisca Băltăceanu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 368 pp., 25 lei: o analiză, pe linia cercetărilor de lingvistică indo-europeană, cu vecni tradiții la noi în țară, a fondului comun aflat la originea unor strălucite civilizații ale antichității din Asia și Europa.

● Mircea Florian — **RECESIVITATEA CA STRUCTURĂ A LUMII. VOL. II** (ediție îngrijită, postfață și note de Nicolae Gogoneață și Ioan C. Ivănoiu).

Editura Eminescu, București, 1987, 491 pp., 39 lei: demersul științific al unui erudit istoric al filosofiei universale.

● Louis Couperus — **ISKANDAR** (în colecția „Romanul istoric”, traducere și cuvînt înainte de H.R. Radian).

Editura Univers, București, 1987, 480 pp., 24,50 lei: o nouă biografie literară a lui Alexandru Macedon.

UN VEAC DE ISTORIE TURISTICĂ (II)

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

În numărul anterior al revistei¹, am prezentat câteva secvențe din istoria apariției și dezvoltării stațiunilor balneoclimaterice de pe litoral.

Continuăm prezentarea lor, înfățișându-vă stațiunile ce au înflorit pe țărmul Mării Negre la sud de municipiul Constanța.

Tot spre sfîrșitul veacului s-au făcut primele amenajări balneare și la sud de Constanța. În 1891, pe malul lacului Techirghiol (ale căruia calități terapeutice erau folosite empiric de sute și sute de ani) s-a înălțat primul stabiliment de tratament, deosebit de modest, amenajat într-un fost grajd. Faima despre nămolul miraculos al lacului a determinat o adevărată avalanșă de vizitatori, încît în numai cîțiva ani la Techirghiol au fost construite sanatorii, iar pe celălalt mal al lacului, din inițiativa lui Ion Movilă, s-au pus bazele stațiunii Movila, numită ulterior Carmen Sylva (după pseudonimul poetic al reginei Elisabeta), stațiune cunoscută azi sub numele de Eforie Sud. Eforie Nord datează și ea tot de la începutul secolului, bazele sale fiind puse prin construirea unui sanatoriu aparținînd Eforiei spitalelor civile.

„Apa din Lacul Techirghiol — se spunea în raportul de analiză întocmit de chimiștii Saligni și M. Georgescu la finele veacului trecut — merită a fi luată în serioasă considerare de medicii noștri balneologi, fiind o apă cloro-sodică magneziană concentrată și cea mai bromurată din cîte

s-au analizat pînă acum în țară“. În fapt, apele lacului conțineau proprietăți tămăduitoare unice în Europa, îndreptățind afirmația făcută încă din 1916 într-un ghid balnear, anume că „o campanie uriașă de lucrări folositoare și frumoase trebuie de urgență să înceapă, căci localitatea [Techirghiol] e menită să aibă un viitor strălucit, să fie fala țării și un far de sănătate pentru suferinzi“.

Cea mai sudică dintre stațiunile maritime (și cea mai tirziu apărută pe harta țării) este Mangalia. Orașul era, de fapt, foarte vechi, existînd încă din sec. VI î.e.n. cînd purta numele Callatis, denumire ce însemna în greacă veche „cea mai frumoasă“. În primele veacuri ale celui de-al doilea mileniu al erei noastre, orașul e menționat pe o hartă din Pisa, purtînd un alt nume, Pangala sau Pangalia (de fapt, transpunere în greaca bizantină a numelui Callatis); din sec. XVI, localitatea a început a fi cunoscută și sub numele Mangalia, care s-a impus în cele din urmă.

In pofida plajei de mari dimensiuni și a unor resurse balneare deosebite (între care apele mezotermale sulfuroase provenite de la un izvor aflat în apropierea Mangaliei ce au determinat apariția, la începutul veacului nostru, a unui sătuc turistic — Doi Mai), Mangalia a rămas pînă în anii făuririi societății socialiste un modest orașel, înecat în praf și uitare.

În 1898, *Enciclopedia română*, tomul I, tipărită la

Sibiu, din inițiativa ASTREI făcea un măgulitor tablou de viitor Constanței, care atunci era singura localitate mai cunoscută, de pe malul românesc al Mării Negre: „Importanța Constanței crește zilnic, avînd țara un loc de vilegiatură și recreație igienică maritimă, care face pe multă lume să se dispenseze de călătoriile costisitoare în străinătate. Construirea grandiosului pod peste Dunăre [al lui Anghel Saligny] deschide o epocă nouă întru înflorirea stațiunii balneare Constanța... Mereu se zidesc hoteluri, vile și case, în care pot fi adăpostiți vizitatorii. Statului incumbе datorია... să creeze pe țărmului mării un mediu de salubritate și confort. Profesorul [Constantin I.] Istrate a schițat aproape toate necesitățile igienice, de a căror îndeplinire este condiționată înflorirea locului, ca unica stațiune balneară maritimă a țării... Un cordon de plantațiune bogată ar forma o adevărată carantină sanitară la bariera orașului. Constanța este bine vizitată de cei ce au trebuință de scaldă de mare și aer“.

Tabloul schițat la sfîrșitul veacului trecut avea să capete dimensiuni — nebanuite atunci — abia în anii socialismului și cu deosebire în perioada de amplă deschidere și transformare revoluționară în toate domeniile vieții social-politice, economice și culturale inaugurate de Congresul IX al Partidului Comunist Român. În acești ani de mari realizări în toate domeniile, Litoralul românesc a cunoscut — ca întreaga țară —

¹ Magazin istoric, nr. 5/1988.

o prefacere ce poate părea miraculoasă, devenind, pe bună dreptate, prima zonă turistică a țării. La baza dezvoltării Litoralului a stat un plan general de sistematizare, adoptat în anul 1966, care a împletit în mod firesc dezvoltarea turistică cu cea economică și edilitară. Într-un interval de timp de numai câteva decenii, în această pitorească și valoroasă zonă au apărut sute de hoteluri, restaurante, cluburi, grădini și parcuri — tot ceea ce turismul modern la nivel mondial impune pentru odihnă și destinderea oamenilor.

Însumind peste 50 km aproape continui de plajă, cu amenajări hoteliere dotate cu tot confortul, cu zeci de baze de tratament, cu aparatură medicală de înaltă tehnicitate și dispunând de un personal medico-sanitar competent, Litoralul asigură condiții excelente de odihnă și tratament turiștilor din țară și de peste hotare, al căror număr se ridică, anual, la milioane de vizitatori. În organizarea și dezvoltarea fiecărei stațiuni în parte s-a avut în vedere valorificarea microclimatului specific, a configurației țărmului mării, adoptându-se soluții de mare originalitate în crearea de plaje noi sau în lărgirea celor existente.

Mamaia — „nava — amiral” a Litoralului, însumind aproximativ 10 km de plajă continuă, peste 60 hoteluri la care se adaugă campinguri, vile ș.a. cu mai mult de 25 000 locuri (pentru cazare apelandu-se la serviciile unui computer) — comparată de celebrul scriitor guatemalez Miguel Angel Asturias (1899-1974), laureat al premiului Nobel pe anul 1967, cu o „nouă Copacabana”¹, este astăzi una dintre cele mai repute stațiuni internaționale.

Mangalia (Callatisul de odinioară) își îndreptățește străvechiul nume, de „cea mai frumoasă”. Stațiunile Olimp, Neptun, Jupiter, Aurora, Venus, Saturn, construite în zona din nordul orașului, fiecare impresionând prin originalitate arhitectonică, fructificarea cadrului natural, în așa fel încât să se

Mangalia — vestigii ale străvechii cetăți Callatis...

realizeze o deplină armonie între formele de relief, vegetație și construcțiile ridicate de om, a adăugat acestor locuri neasemuite frumuseți. Mangalia însăși a devenit un oraș nou, modern, cu numeroase dotări edilitare, cu bogate vestigii istorice, ingenios puse în evidență.

La factorii naturali primari — soare, apă și nisip — oferiți cu dărnicie, se alătură izvoarele minerale mezotermale, sulfuroase și nămolul lacului Mangalia — asemănător în calitate celui din lacul de la Techirghiol — valorificate pe scară largă în ultimii ani.

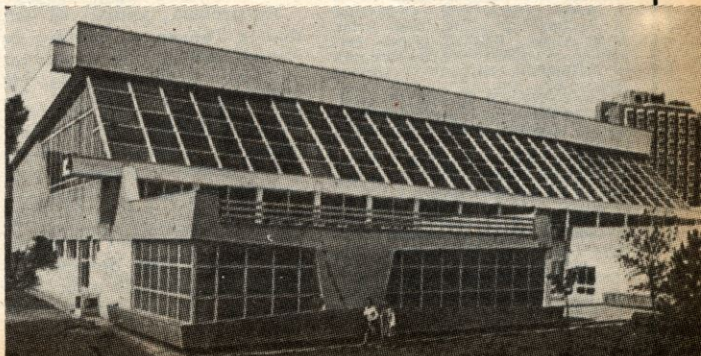
Stațiunile Eforie Nord, Eforie Sud, Techirghiol, au cunoscut, de asemenea, o dezvoltare deosebită. Prin numeroasele sale complexe de tratament Litoralul asigură astfel cura balneară indiferent de sezon.

Stațiunea tineretului Costinești, complexul sanatorial de la Agigea și noua stațiune maritimă Năvodari, unde funcționează o mare tabără internațională pentru copii, întregesc imaginea Litoralului românesc în necontenită înfru-

museare și dezvoltare, pe măsura dezvoltării generale a patriei.

Bogata istorie, de mai bine de două milenii și jumătate a Litoralului românesc, este ilustrată — cum am văzut — de un mare număr de obiective istorice: Histria („Pompeiiul Dobrogei” — cum i s-a spus —, ce conturează imaginea unei cetăți antice cu însemnată viață economică, culturală și politică), vestigiile Tomisului (între care Edificiul cu mozaic reprezintă unul dintre cele mai sugestive monumente de arhitectură antică) și Callatisului. Ele își găsesc numeroase replici contemporane în noua înfățișare a stațiunilor și marile obiective de interes economic și social, precum dezvoltarea și modernizarea porturilor străvechilor cetăți de la Pontul Euxin, precum canalul Dunăre-Marea Neagră, inaugurat la 26 mai 1984 — strălucită ctitorie a Epocii Nicolae Ceaușescu, perioadă de ample prefaceri în toate domeniile și în toate localitățile de pe întreg cuprinsul patriei. ■

...și modernia bază de tratament din Eforie Nord

¹ Copacabana — vestita plajă pe litoralul atlantic al Braziliei, în apropiere de Rio de Janeiro.

1943. AMINTIRILE UNUI DIPLOMAT

ALBERTO BERIO

La sfârșitul anului 1942, am fost rechemat la minister, [afacerilor externe]¹, unde mi s-a încredințat funcția de vice-director general al unui serviciu special, care se ocupa de probleme balcanice. Curînd mi-am dat seama de dezastrul de care mă loveam în toate domeniile.

Organele supreme ale guvernului fascist nu mai pridideau să dea ordine și directive draconice, pentru a menține un edificiu ce scîrția din toate balamalele; dar aceste ordine și directive se diluau în apatia și scepticismul general.

În domeniul politicii externe, tragedia se dezvăluia în tot dramatismul ei, mai cu seamă în sectorul balcanic, de care răspundeam. Italia și Germania exercitau în această regiune un fel de condominium, care scotea clar în evidență diferența de mentalitate și de metode dintre cele

două țări. Nu era greu de prevăzut că antagonismele latente dintre ele vor conduce, mai devreme sau mai târziu, la o ruptură.

La care s-a și ajuns la 25 iulie [1943; este vorba despre demisia și arestarea lui Mussolini și formarea guvernului Badoglio; *Magazin istoric*, nr. 2/1980].

Nouă zile după căderea fascismului, mai precis, în dimineața zilei de 3 august, am fost convocat de ambasadorul [Raffaello] Guariglia, care fusese investit ministru al afacerilor externe. În fața lui se afla Mario Badoglio, fiul mareșalului, venit în aceeași dimineață din Tanger, unde îndeplinea funcția de consul general. Guariglia m-a informat că intenționa să-mi încredințeze o misiune de maximă importanță. În timp ce guvernul italian căuta în zadar o cale de a intra în contact cu Aliații, pentru a examina posibilitatea desprinderii noastre din alianța cu Germania, Mario Badoglio sugera că acest contact fusese încercat de ministrul Marii Britanii la Tanger, domnul Gascoigne, cu care Mario Badoglio întreținuse raporturi cordiale înainte de război.

Eu trebuia, așadar, să mă duc la Tanger, în calitate de consul general, în locul lui Badoglio, și — bineînțeles, cît mai discret cu putință — să fac tot posibilul să intru în relație cu domnul Gascoigne, pentru a stabili astfel un contact între Italia și Aliați. Am acceptat. În acea zi istorică, am avut convorbiri cu mareșalul Badoglio și, din nou, cu Guariglia. Între timp, căutam un mijloc prin care să

pot ajunge la Tanger. Cu mare greutate am reușit să obțin o viză de intrare în Spania, de unde speram să ajung în Maroc. Am plecat deci a doua zi dimineață, 4 august, tulburat și îngoasat, atît din cauza situației generale din țară, cît și a situației mele personale: trebuia să-mi las familia la Roma, în toiul evenimentelor.

Am reușit să ajung la Sevilla și, de aici, cu un avion spaniol care traversa strîmtorarea Gibraltar, sub control aliat, să aterizez la Tetuan [oraș în Maroc]. De la Tetuan, grație ajutorului, dinainte stabilit, al consulului nostru general, am ajuns la Tanger, cu automobilul, pe data de 5 august, la ora 14.

Sosirea mea a fost o adevărată surpriză pentru Castronuovo, care conducea Consulatul general [în absența lui Badoglio], pentru Gropello, viceconsulul, și pentru Giuliana Badoglio, soția lui Mario, care rămăsese la Tanger împreună cu copiii. Cînd i-am pus la curent cu misiunea mea secretă, pe fețele lor am citit, cum era și firesc, o mare nedumerire. Trebuia să executăm ordinul de a lua contact cu Aliații, pentru a ne salva, pe cît era posibil, patria. Am constatat însă că domnul Gascoigne lipsea. Atunci am jucat marea carte, făcînd tot posibilul să i se aducă la cunoștință consulului adjunct al Marii Britanii, Watkinson, că vroiam să-l văd în aceeași seară, în Casa Castronuovo.

Trebuie să recunosc că Watkinson a dat dovadă de curaj

(Continuare în p. 62)

¹Alberto Berio (1900-1984) s-a început cariera diplomatică în 1924. A ocupat rînd pe rînd posturi la misiunile diplomatice ale Italiei la Sofia, Praga și Ankara; între 1932-1937 a fost funcționar internațional în cadrul Societății Națiunilor. În 1943, cînd au loc și evenimentele descrise în aceste pagini, era consul general la Tanger; din 1944 pînă în 1964, a fost succesiv reprezentantul Italiei la Berna (1944-1946), ambasador la Santiago de Chile, New Delhi, Addis Abeba, Belgrad, delegat permanent al Italiei la Centrul european al Națiunilor Unite de la Geneva (1960-1962). Din 1965 a fost membru al Consiliului de Stat al Republicii Italiene, apoi președinte onorific al unui departament al acestui Consiliu.

În 1947 a publicat o carte cu titlul *Missione segreta* (Misiune secretă), în care povestește contactele sale cu Aliații la Tanger în august 1943, în vederea încheierii armistițiului, iar în 1965 un volum de memorii intitulat *Dalle Ande all'Himalaya* (Din Anzi pînă în Himalaya), din care publicăm în acest număr episodul despre încercarea de negociere cu Aliații la Tanger.

Din nou despre Mari

ORAȘUL REGĂSIT DUPĂ PATRU MILENII

CRĂCIUN IONESCU

Cînd primele lovituri de tirnăcop au fost date pe flancurile colinei Tell al-Hariri, nimeni nu și-ar fi putut închipui că în acel loc, de sub lințoliul gros de nisip, un trecut fabulos va fi readus la lumină. Săpăturile au scos la iveală un străvechi centru de cultură și civilizație, Mari, situat pe malul apusean al Eufratului. Despre aceste locuri, revista noastră a mai publicat o notă în nr. 3/1967. Paginile ce urmează sînt consacrate istoriei îndepărtate a orașului aflat astăzi pe teritoriul Republicii Arabe Siria.

Dacă privești o hartă a obiectivelor de interes istoric de pe teritoriul Siriei, nu există regiune care să nu poarte semnele ce indică centre ale civilizațiilor antice sau medievale. Conform datelor oficiale siriene, pe întreg cuprinsul țării se află nu mai puțin de 1 600 puncte arheologice, care

au fost în mare parte investigate, se află „pe șantier”, sau așteaptă să fie supuse de către specialiști unei cercetări sistematice, minuțioase.

De-a lungul anilor, străbătînd de mai multe ori meleagurile de legendă ale Siriei, am avut prilejul să întîlnesc în cale vestigiile străvechilor așezări umane, ale căror nume apăreau menționate în cronici milenare, fie dăltuite în pia-

În imagine: vedere aeriană a palatului lui Zimri-Lim și statuia lui Ištup-Ilum, patesi (guvernator) al orașului Mari.

tră nemuritoare, fie săpate în tăblițe de argilă. Unele dintre aceste așezări și-au păstrat zidurile mai mult sau mai puțin intacte; din altele au rămas doar ruine măcinate de stihiiile naturii potrivnice și, mai adesea, de urgia vrăjmașilor cotropitori, avizi de a pune mina pe bogățiile monumentalelor orașe, expresie, peste timpuri, a genului și iscusinței omului.

Astfel de civilizații înfloritoare s-au născut și au ființat pe valea Eufratului, în neasemuita oază a Palmyrei¹ din deșertul răsăritean, în mănăstirea cimpie sudică a Hauranului sau pe țărmul veșnic însoțit al Mediteranei.

Intimplare și arheologie

Printre numeroasele tăblițe de lut gravate cu scriere

¹ *Magazin istoric*, nr. 4/1970; 8/1967, 7/1978.

cuneiformă și dezgropate de o misiune arheologică americană, în anii 1889-1890, pe locul vechiului oraș Nippur², principalul centru religios al Sumerului între 2600-2500 î.e.n., s-au găsit citeva în care erau descrise în amănunțime — cu date, fapte, nume de orașe și de populații — campaniile de cucerire ale celebrului Sargon I (c. 2350-2295 î.e.n.) al Akkadului. Sargon — Șarru Kin în limba vorbită la curtea sa — a intrat în istorie ca întemeietorul primului stat unificat al triburilor dintre Tigru și Eufrat, regatul Akkad, care a dominat timp de aproape două secole (2400-2215 î.e.n.) istoria Orientului Mijlociu.

Una din tăblițele găsite cu prilejul săpăturilor de la Nippur relatează despre expedițiile acestui rege spre vest de cursul mijlociu al Eufratului. În textul respectiv era men-

ționat numele unui oraș-stat, Mari, pe care istoricii nu reușeau să-l localizeze. Dacă totuși, după mai bine de patru mii de ani, amplasarea lui exactă a fost determinată și vestigiile celebrei cetăți scoase la lumină, acest lucru s-a datorat nu atât virtuților științei istorice ci, în mare măsură, hazardului, care a jucat un rol principal, așa cum de altfel s-a mai întâmplat și în cazul altor importante descoperiri arheologice. Cum s-au petrecut lucrurile?

Tell al-Hariri este o colină ce se află pe malul apusean al Eufratului, în apropierea frontierei dintre Siria și Irak. O regiune de deșert, melocuită, cu excepția citorva mici așezări înșiruite de-a lungul fluviului. Prin acele locuri obișnuiau beduinii nomazi să-și îngroape morții. În vara anului 1933, un locotenent francez (după primul război mondial

Să te întorci cu pace și bucurie

BERTRAND LAFONT

În anul 1986 s-a organizat la Paris un colocviu cu tema Femeia în Orientul apropiat în antichitate¹. Istoricii prezenți au analizat statutul și rolul femeii în societățile străvechi din Orientul Apropiat, pe baza datelor acumulate în cursul ultimilor zece ani și mai ales a arhivelor găsite la Tell al-Hariri, străvechiul oraș Mari. Acolo s-a descoperit o cantitate considerabilă de documente, aproximativ 20 000 tablete cuneiforme, scrise în akkadiană (limbă semitică, înrudită cu ebraica și araba), a căror descifrare se află în curs. Ele datează de acum aproape 4 000 ani și provin, în cea mai mare parte, din timpul domniei ultimului rege al statului Mari, Zimri-Lim.

Un loc important îl ocupă așa-numita „corespondență feminină”: numeroase scrisori ce provin de la femei care, prin originea sau dregătoria lor, au jucat un rol important la curtea din Mari și în viața politică a acestui stat. S-au păstrat atât mesajele între Zimri-Lim și regina Shiptu, cât și scrisori către suveran de la soțiile secundare, de la fiice, de la preotese sau alte personaje de rang înalt.

¹ Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată, cu titlul redacției *Magazin istoric* — din revista franceză *L'histoire*, nr. 98 (martie 1987).

Știm astăzi că regina Shiptu, fiica unuia dintre cei mai puternici suverani ai epocii, regele Yarim-Lim din Alep, a ajuns pe tronul din Mari în timpul celui de al patrulea an de domnie al lui Zimri-Lim. Se pare că ea a trebuit să aștepte decesul reginei-mamă pentru a ajunge la rangul de primă doamnă. Scrisorile pe care i le expedia augustului ei soț ne-o arată plină de solicitudine și devoțiune dar nu putem ști în ce măsură este vorba despre un stil impus de normele de redactare sau de sentimente reale. Pe când Zimri-Lim era plecat în campanie în nordul regatului, ea îi scria: „Către stăpînul meu, scrisoare de la Shiptu, servitoarea ta. La palat totul este bine. Templele zeilor și atelierile merg bine”. Sau își exprima speranța că o să îl revadă cît mai repede: „Să reușească stăpînul meu să învingă pe dușmanii și să revină la Mari cu pace și bucurie. Deocamdată să binevoiască stăpînul meu să poarte îmbrăcămintea și mantaua pe care i le-am croit”. Alteori, regina se alarma că nu a mai primit vești și îi cerea regelui să îi scrie cît mai repede, pentru a-și regăsi liniștea.

Rezultă din această corespondență că în absența suveranului, Shiptu domnea peste întregul palat.

Franta exercita mandat asupra Siriei), trecind pe lângă un imens morman de ruine — cum există atitea în Orient — i-a văzut pe beduini cărând pietre din străvechile ziduri, pe mormintul unuia dintre ailor, pentru a-i însemna locul.

Întors la postul său aflat în mica așezare Abu Kemal din apropiere, a fost anunțat că îl aștepta un beduin. Acesta l-a întrebat ce trebuia să facă „cu omul pe care-l găsisse” la Tell al-Hariri. Era vorba despre o statuie greoaie, fără cap, dar avind pe ea o inscripție în cuneiforme. Locotenentul, pe nume Cabane, și-a dat imediat seama de importanța descoperirii; a pus statuia la adăpost, a interzis ca pietrele de pe colină să mai fie atinse și l-a înștiințat de toate acestea pe superiorul său, generalul Charles Huntziger, care, la rândul său, a înaintat un raport scris către Paris.

O lună mai târziu, René Dussaud, conservatorul anticităților orientale de la Muzeul Luvru, a vizitat colina din Siria. Reîntors la Paris, el a propus alcătuirea unei echipe de cercetare care să explozeze Tell al-Hariri. Conducerea expediției a fost încredințată unui tânăr arheolog, în vîrstă de 32 ani, André Parrot¹.

¹ André Parrot (n. 1904), membru de frunte al Școlii arheologice franceze de la Ierusalim (1926); a condus săpăturile de la Tello și Larsa (1931-1933), apoi cele de la Mari (1933-1937). Profesor la Școala de pe lângă Muzeul Luvru (1937), conservator-șef al anticităților orientale și al exponatelor artelor musulmane la același muzeu. A publicat o serie de lucrări care i-au creat un renume internațional, printre care: *Mari une ville perdue* (1936), *Archéologie mésopotamienne* (1946-1953), *Zigurrats et tour de Babel* (1949), *Mission archéologique de Mari* (1958-1959), *Sumer* (1960), *Assur* (1961) etc. În anul 1981 i-a apărut la Editura Meridiane lucrarea *Aventura arheologică*.

Misteriosul Palat regal

Locul, de formă ovală, măsoara un kilometru în lungime și aproape 600 metri în lățime. Primele cercetări în sectorul unde fusese găsită statuia, nu au fost prea încurajatoare. Ele au permis însă ca data venirii primilor locuitori în zonă să fie împinsă pînă către sfîrșitul mileniului trei și începutul celui de-al doilea î.e.n.

Fără mari speranțe, un nou șantier a fost deschis, de astă dată către extremitatea locului cu pricina. Încă de la prima lovitură de tirnăcop au apărut numeroase statuete de alabastru. Una dintre ele purta o dedicație către zeița războinică Iștar și semnătura unui rege al Mariului, oraș menționat în tăblițele ce fuseseră

Zimri-Lim îi trimitea instrucțiuni și o informa despre anumite treburi politice pentru a-i putea supraviețui pe dregători și pe guvernatorii de provincii. Atunci cînd regele revenea la Mari, Șiftu avea în grijă, se pare, două domenii: organizarea serviciilor de cult și dirijarea slujitorilor palatului.

Ni s-au păstrat și numeroase scrisori de la fiicele lui Zimri-Lim, pe care suveranul le măritase cu diverși mici regi din partea de nord a stăpînirii sale. Ele îi trimiteau mesaje repetate, în care regretau condițiile de trai de care se bucuraseră în palatul din Mari. Un episod interesant îl constituie rivalitatea izbucnită între două dintre fiicele sale: Simatum și Kirum, pe care Zimri-Lim le măritase cu regele din Ilansura, Haya-Sumu. Între ele s-a dat o luptă aprigă pentru înfrîntate; cea care avea să piardă trebuia să devină slujnica celeilalte. Pînă la urmă, Simatum i-a născut regelui un băiat și a devenit prima soție. Scrisorile pe care ambițioasa Kirum le-a expediat apoi tatălui ei erau pline de disperare. Ea îl implora să vină să o ia înapoi la Mari, căci nu mai avea nici un slujitor la dispoziție și nimeni nu se mai uita la ea. Și ca să fie mai convingătoare, amenința că se va arunca de pe acoperișul Palatului regal. A avut totuși răbdare căci a mai așteptat șapte ani, pînă cînd a reușit să revină în palatul tatălui ei.

Recentele descoperiri au demonstrat existența „haremului” în palatul din Mari, situație pe care mulți cercetători o negau anterior. În orice caz, trebuie să ne ferim să transpunem asupra acestui „harem” — nedesemnat printr-un termen special în documente — viziunea noastră europeană, formată pe baza celor 1001 de nopți. Cercetările arheologice au stabilit că partea rezervată femeilor nu constituia o zonă închisă în cadrul palatului. De altfel, și din documente rezultă că femeile aveau

o mare libertate de mișcare. S-a descoperit un adevărat registru contabil ce datează dintr-o domnie anterioară lui Zimri-Lim în care erau trecute, în fiecare lună, rațiile de ulei distribuite pentru toaletă și iluminat fiecăreia dintre cele 40 personaje feminine, înregistrate într-o ordine strictă, ceea ce demonstrează existența unei adevărate ierarhii sociale.

Din perioada lui Zimri-Lim, dispunem din păcate doar de cîteva texte de acest fel. Într-un registru păstrat fragmentar erau înregistrate 250 nume, deci mai multe decît în documentul citat mai sus. Erau menționate în primul rînd persoanele regale, mama suveranului, prima soție, surorile și fetele lui. Urmau apoi soțiile secundare, o altă categorie numită nărtum („cîntărețele”) și mușahizatum („învățătoarele”), grupul sekertum („solitare”) al celor care aveau, probabil, în grijă administrarea „haremului”, căci multe dintre ele purtau mențiunea „bucătăreasă”; existau și o serie de slujitori și ușeri. Relațiile dintre membrele „haremului” erau complexe. Documentele pomenesc și de scandaluri iscate mai ales în legătură cu diverse bijuterii. Categoriile nu erau închise, o femeie putînd parcurge treptele ierarhiei în ambele sensuri.

De-a lungul întregii sale istorii, societatea mesopotamiană a rămas întemeiată pe o strictă concepție patriarhală a familiei. Documentele descoperite la Tell al-Hariri ilustrează parțial statutul femeii de acum 4000 ani. Desigur, ele se referă doar la o minoritate: personajele feminine care aveau în anturajul imediat al suveranului. Cu toate acestea, ne putem da seama în ce măsură femeia ocupa un loc important în viața regalului, atît în cea socio-economică, cît și în cea politică și religioasă. ■

Versiune românească
Dorin MATEI

descifrate pînă atunci ca fiind „sediu celei de-a X-a dinastii regale de după potop”. Dintr-o dată Tell al-Hariri era identificat: colina acoperea ruinele oraşului Mari.

La sfîrşitul iernii anului 1934, Henri Frankfort, şeful expediţiei americane care explora două aşezări situate la est de Bagdad, a trecut pe la Tell al-Hariri. După ce a confruntat propriile descoperiri cu cele făcute de A. Parrot, cei doi arheologi au fost nevoiţi să constate existenţa aceleiaşi civilizaţii mesopotamiene în ambele regiuni, aflate la o distanţă de peste 400 km una de alta.

În 1935 un nou şantier a fost deschis şi, curînd, au început să iasă la lumină construcţii întinse, adăpostind sute, mii de tăbliţe acoperite cu scriere cuneiformă şi datînd de la începutul mileniului II î.e.n. Săpătorii au scos la suprafaţă palatul lui Zimri-Lim, „ultimul rege din Mari”, într-adevăr, o „minune a lumii antice”, dacă ar fi să luăm în consideraţie fie şi numai dimensiunile lui: o suprafaţă de două hectare şi jumătate. În ajunul celui de-al doilea război mondial, palatul era degajat aproape în întregime. Războiul a întrerupt lucrările pînă în 1951, cînd a început explorarea altor clădiri, printre care numeroase temple. Deşi au fost găsite statui şi alte vestigii, arheologii continuau să caute palatul care va fi fost sediul „celei de-a X-a dinastii de după potop”.

Într-o zi, André Parrot a hotărît să sape sub palatul lui Zimri-Lim, într-un loc unde ruinele acestuia fuseseră erodate în întregime şi deci nu putea provoca nici o stricăciune. Spera să găsească un indiciu care să îl ajute să stabilească data cînd fusese întemeiat Mari. Din nou întîmplarea s-a dovedit generoasă, deoarece „coborîrea în timp” a fost brusc întreruptă de descoperirea unei alte construcţii, şi mai vechi, pe temeliile căreia fusese probabil ridicat palatul lui Zimri-Lim.

Istoricii au considerat că acest palat, care constituia un

strat arheologic mai profund, a fost distrus odată cu oraşul-cetate în jurul anului 2350 î.e.n., fie de locuitorii oraşului Ebla¹, fie de întemeietorii primului imperiu mesopotamian, care, către 2340-2200 î.e.n., îşi stabiliseră capitala în oraşul Akkad (sau Agade).

Renăscut din propria sa cenuşă, Mari, reconstruit mai strălucitor ca odinioară, a fost anexat regatului din Ur, ai cărui conducători erau vasali Sumerului (circa 2111-2003 î.e.n.).

Clădirea ridicată ulterior, avînd forma unui pătrat cu latura de 120 metri, este asemănătoare unei fortăreţe. În interiorul ei se poate pătrunde printr-o singură poartă flancată de turnuri. După ce vizitatorul trece printr-un scurt labirint, ajunge într-o curte mare umbrită de palmieri. Aici se găsea centrul administrativ şi tot aici se deschideau căile care duceau una, la sanctuarul zeiţei Iştar şi alta, la sala de audienţe, împodobită cu picturi religioase executate cu mult înainte de domnia lui Zimri-Lim. Spre nord, adăpostite de ziduri solide cu metereze înalte, se află apartamentele rezervate familiei regale. Au fost identificate camerele regelui şi reginei. Încăperile comunicau cu o sală de baie, avînd două căzi din pămînt ars aşezate lingă un cuptor folosit, probabil, pentru a încălzi apa.

O liră ciudată

Textele impresiunantelor şi străvechilor arhive descoperite la Mari se referă la „relaţiile externe”, la viaţa de curte şi la întregul sistem administrativ al oraşului-cetate. Datorită conţinutului acestor tăbliţe, o serie de spaţii albe ale istoriei antichităţii au fost elucidate, multe enigme descifrate, cronologii completate sau corijate. Ele oferă un larg cîmp de cercetare şi altor ştiinţe, cum ar fi istoria litera-

turii. Între acestea se află şi misiva de argilă a reginei numită Shiptu, trimisă soţului ei, plecat, ca de obicei, într-o campanie războinică, misivă la care se referă caseta alăturată.

Lectura acestui imens număr de documente a dovedit că principală preocupare a cîrmuitorilor din Mari o constituiau incursiunile nomazilor. Şi totuşi, sfîrşitul cetăţii a venit din altă parte. Odată stăpîn peste sudul Mesopotamiei, Hammurabi² din Babilon³ nu a acceptat ca o altă putere să controleze drumul spre Mediterana. În 1759 î.e.n. el l-a învins pe Zimri-Lim şi l-a silit să-i devină vasal. Dar nu s-a mulţumit cu atît şi, doi ani mai tîrziu, armatele lui au asaltat Mari, care a fost devastat de un pustiitor incendiu declanşat de asedia-tori.

O parte din vestigiile scăpate de flăcările mistuitoare sînt expuse, în prezent, în muzeul din Alep, o altă parte în Muzeul naţional din Damasc, unde pot fi văzute în prima sală de la intrare, care adăposteşte secţiunea de antichităţi orientalo-siriene. Deosebit de impresionante sînt statuia de bazalt, care-l înfăţişează pe prinţul Işup-Ilum, guvernator al oraşului Mari în sec. XIX î.e.n., şi aceea a cîntăreţului Ur-Ninna, un tînar cu o faţă plăcută, aproape feminină⁴. Stînd pe o pernă cu picioarele încrucişate, ciupeşte corzile lirei sale, a cărei formă o aminteşte pe aceea a unei vaci şi ale cărei sunete imită mugetele aceluiaşi animal. Din păcate însă, multe din obiectele descoperite la Mari au luat drumul străinătăţii, îndeosebi în perioada anterioară independenţei Siriei (1946), cum s-a întîmplat, de altfel, şi cu alte comori istorice descoperite în Orient la sfîrşitul secolului trecut şi în prima jumătate a veacului nostru, cînd ţările din zonă se aflau încă sub dominaţie străină. ■

¹ Unii specialiştii pretind că e vorba de o cîntăreţă. Disputa nu a fost încă rezolvată.

² Magazin istoric, nr. 8/1977, 4/1982; 7/1970; 11/1971, 2/1982.

MEMORII DE RĂZBOI

Mareșal ALPHONSE-PIERRE JUIN

„Autorii de memorii, oricât de mari ar fi ei, emit — fiecare — adevărul lor”, spunea Charles de Gaulle. Observația este cu atât mai pertinentă, cu cât provine de la autorul unor memorii de viu și statornic interes. Aceeași observație, inspirată de recunoașterea adevărului general uman că nimeni nu poate să se distanțeze pe deplin de propria implicare și viziune a evenimentelor, atunci când formulează judecăți de valoare asupra unor fapte trăite, justifică practica istoricilor de a pune în comparație cât mai multe amintiri personale legate de același eveniment, pentru a obține o vedere de ansamblu.

În acest sens trebuie evaluate și Memoriile mareșalului Franței Alphonse-Pierre Juin, ca aducând o informație și un punct de vedere al unei personalități prezente în desfășurarea multor evenimente din istoria Franței veacului nostru. Apărute în două volume, în anii 1959 și 1960 (la editura pariziană Arthème Fayard), ele evocă întâmplări trăite de autor între luna iunie 1941, când a fost eliberat din prizonierat, și anul 1958. Este vorba deci despre o perioadă densă în evenimente de semnificație istorică: debarcarea Aliaților în Africa de Nord, din noiembrie 1942, debarcarea din Italia, apoi cea din Franța, victoria finală asupra fascismului, începuturile celei de-a V-a republici franceze, sub conducerea generalului de Gaulle.

Mareșalul Juin nu relatează, desigur, fapte importante necunoscute. Evenimentele pe care le evocă în Memoriile sale — îndeosebi cele referitoare la război — au fost descrise și analizate în foarte numeroase lucrări scrise de militari sau civili, aparținând fie taberei învingătorilor, fie celei a învinșilor. Dar, prin rolul de frunte pe care l-a jucat, prin amănuntele furnizate, ca și printr-un cert talent al descrierii și al ana-

lizel psihologice, el face auzit acel „alt sunet de clopot”, destinat a contribui la completarea — mereu necesară — a cunoașterii unei epoci, ale cărei evenimente au fost hotărâtoare pentru destinul umanității întregi.

Alphonse-Pierre Juin s-a născut la 16 decembrie 1888, în orașul algerian Bône, într-o familie de coloni francezi, fiind crescut în convingerea că Algeria, ca toate „teritoriile de peste mări” — este „pământ francez” și că datoria lui este aceea de a le apăra. Chiar acasă avea un exemplu viu în acest sens: pe tatăl său, de profesie jandarm.

Condiția materială modestă l-ar fi împiedicat pe Alphonse Juin să-și desăvârșească studiile, pentru care era deosebit de înzestrat, dacă n-ar fi primit o bursă, pe baza căreia a terminat liceul și a plecat apoi în Franța, urmînd cursurile vestitei școli militare Saint-Cyr. Acolo s-a distins printre cei mai înzestrați elevi și a avut drept camarad de promoție și intim prieten pe Charles de Gaulle.

După terminarea — în 1911 — a școlii militare, a urcat treptat gradele de ofițer, servind mai ales în Africa de Nord. În primul război mondial, a fost grav rănit, în 1915, pe frontul din Champagne. După încheierea păcii, a revenit în Africa de Nord, unde a rămas decenii de-a rîndul, doar cu o întrerupere, în perioada 1921-1922, când a urmat școala superioară de război din Franța.

Cea de-a doua conflagrație mondială l-a găsit general de brigadă, apoi de divizie. În această calitate, s-a aflat în Franța, pe front, la comanda unei mari unități motorizate. Acoperind retragerea forțelor anglo-franceze spre Dunkerque¹, a căzut prizonier lângă orașul Lille. Închis de naștiți în fortăreața Königstein, închisoare rezervată ofițerilor superiori din armata franceză, va

În iunie 1944, generalul Juin, în fruntea unităților franceze, a participat la Roma, alături de celelalte trupe ale Aliaților, la eliberarea orașului

¹ Magazin istoric, nr. 9-12/1983.

încerca să evadeze, neavînd însă în acest sens succesul vestitului general Giraud¹. Dar va fi eliberat din captivitate la cererea regimentului de la Vichy al mareșalului Pétain, care, prevăzîndu-se de o clauză a armistițiului ce prevedea, pentru Franța, dreptul de a menține o mică forță militară în Africa de Nord, avea nevoie de Juin, considerat un excelent cunosător al problemelor militare ale Maghrebului. Avansat general de armată, a fost numit, în noiembrie 1941, comandant-șef al forțelor franceze din Africa de Nord, înlocuind în acest post pe generalul Weygand, rechemat la Vichy pentru alte însărcinări.

În noiembrie 1942 a avut loc operația „Torch”, prin care aliații anglo-americani au debarcat în Africa de Nord. Moment dificil pentru militarii francezi, cu conștiința sfîșiată între obligația de a da ascultare ordinelor lui Pétain, în fața căruia depuseseră jurămintul de credință, și convingerea că, raliindu-se forțelor aliate, contribuiau la eliberarea patriei ocupate și umilită de hitleriști. Forțele franceze din Africa de Nord, care aveau în subordine și unități formate din localnici, se aflau sub un riguros control al unor comisi ale Axei Roma-Berlin: italiene în Tunisia și Algeria, germane — în Maroc. „Noli controlori n-au reușit să descopere materialul militar camuflat de noi — scrie Juin —, în pofida investigațiilor lor, și n-au înțeles niciodată ce reprezentau contingentele de „goumiers” [războinici foarte curajoși recrutați din triburile locale], care, în scriptele lor, figurau ca membri ai unei jandarmierii rurale, dar, de fapt, alcătuiau virtual o adevărată miliție, susceptibilă să furnizeze, la momentul potrivit — ceea ce s-a și întîmplat — un important adăos de forță unităților militare regulate. Mai ușor era pentru comisiile de control ale Axei Roma-Berlin să supra-vegheze respectarea clauzelor armistițiului referitoare la forțele regulate”.

Juin a avut meritul de a fi înțeles că adevărata onoare de soldat francez cerea prezența în luptă alături de Aliați. El a exercitat, prin exemplul său, o mare influență în această direcție asupra altor ofițeri compatrioți. În noile condiții, comandantul-șef Alphonse Juin a reorganizat forțele franceze din Africa și a participat la bătălii în care aceste forțe și-au afirmat calitatea și spiritul combativ. Astfel, ele au contribuit hotărîtor la înfrîngerea forțelor italo-germane care invadaseră Tunisia. Această înfrîngere a marcat atît sfîrșitul aventurii lui Arikakorps² care, sub comanda mareșalului Rommel, ajunsese, la un moment dat, lîngă capitala Egiptului, cît și definitivă alungare din Africa a fasciștilor italieni și germani.

Juin a condus apoi corpul expediționar francez debarcat în sudul Italiei, obținînd, între

alte, la Garigliano, o victorie care a ușurat simțitor sarcina unităților aliate ce primiseră misiunea de a elibera Roma. A fost, de altfel, invitat să pătrundă în capitala Italiei în jeepul generalului american Clark, comandantul suprem aliat al frontului respectiv, în iunie 1944. După război, a ocupat și alte înalte funcții militare: șef de stat major al apărării naționale, inspector general al forțelor franceze, comandant-șef al forțelor N.A.T.O. din centrul Europei etc.

Franța postbelică a adus omagiile cuvenite lui Alphonse-Pierre Juin. În 1949 a apărut hotărîrea prin care era menținut în activitate, fără limită de vîrstă. A fost avansat la gradul de mareșal, iar în 1952, Academia Franceză l-a ales membru al ei. De altfel, el a trăit marea satisfacție de a se vedea elogiat nu numai de compatrioți. Comandanți de oști aliați și foști inamici germani sau italieni i-au relevat calitățile de strateg militar.

Cînd vorbește despre sine însuși, Juin se mulțumește să observe că a fost toată viața un „ostaș de profesie”. Lucrul este perfect adevărat, cu adaosul — precizat de alții — că a fost un ostaș de excepție. Mai puțină dreptate are însă atunci cînd afirmă că nu a făcut politică. Personalitate imprevizibilă și contradictorie, Juin, care s-a afirmat puternic și consecvent ca un antifascist convins și s-a arătat, totodată, favorabil acordării de drepturi democratice popoarelor Maghrebului, nu a putut concepe totuși ca aceste drepturi să fie date în afara Franței și cu atît mai puțin să fie cucerite de popoarele respective, ca o înucunare a luptei lor de eliberare. Aceasta definește, de fapt, o poziție obstinat procolonialistă.

De altfel, atunci cînd Franța generalului de Gaulle a inițiat tratativele de la Evian, destinate să ducă la nașterea Algeriei independente, și cînd cuceririle ultrareacționare franceze au agitat pînă și ideea războiului civil, creînd așa-numita „O.A.S.” (Organizația armată secretă) și punînd la cale un atentat la viața președintelui țării și un puci militar la Alger, mareșalul Juin — fără a participa în vreun fel la astfel de acte — a luat totuși poziție publică în favoarea adepților „Algeriei franceze”. Faptul n-a rămas fără urmări. Președintele de Gaulle a anulat decizia prin care Juin rămînea în activitate fără limită de vîrstă și bătrînul mareșal s-a văzut pus în retragere.

El a închis ochii la Paris, la 27 ianuarie 1967; a lăsat în urmă amintirea unei personalități bogate în lumini, ca și în umbre. Istoricilor ca și tuturor amatorilor de istorie le-a lăsat Memoiriile, care îmbogățesc cu pagini de mare interes zestrea documentară referitoare la cel de-al doilea război mondial. Din cele două volume ale lucrării sale memorialistice, Magazin istoric prezintă cîteva fragmente, cu titlul și subtitlurile redacției.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 4-6/1986; 2/1974.

³ Grupul de unități blindate ale Wehrmachtului, trimis în 1941 în Libia.

1941-1942

Hitleriștii vor să pună mîna pe Africa de Nord

Tocmai terminasem, în noua mea calitate, inspecția corporurilor subordonate — la Tunis, îl vizitasem pe generalul de Latre, comandantul-șef al trupelor din Tunisia —, și mă găseam în Maroc, cînd am primit o telegramă din partea amiralului Darlan, pe atunci prim-ministru¹. Îmi ordona să însoțesc la Berlin, ca expert, pe amiralul Platon, ministrul Franței pentru teritoriile de peste mări, care trebuia să obțină de la Göring satisfacerea unei cereri de întărire a forțelor noastre din Africa, cerere înaintată încă din iulie de generalul Weygand și căreia nu i se dădea curs pe calea normală a tratativelor între comisiile de armistițiu.

Rommel încearcă să pătrundă în Tunisia

Amiralul Platon fiind reținut în ultimul moment la Vichy, a trebuit să plec la Berlin, însoțit doar de șeful său de cabinet și de subșeful său de stat major, locotenent-colonelul Morlière, însărcinat să trateze cu Göring probleme ale Africii negre. Oricît de neplăcută îmi era îndeplinirea acestei misiuni, nu mă puteam sustrage, deoarece venea pe linia eforturilor noastre de a ne spori mijloacele de luptă și de a obține o mai mare libertate de acțiune militară în Africa de Nord, sub pretext că vrem să o apărăm împotriva „oricui”. Inutil să adaug că, dacă puterile Axei păreau să creadă că sînt excluse de la acest „oricui”, lucrurile nu stăteau la fel în mintea noastră.

Göring m-a primit la 21 decembrie 1941, în somptuosul palat al Luftwaffe. La început, am fost introdus la el singur. Era asistat de tinărul general Warlimont, specialist la Marele cartier general al Wehrmachtului pentru probleme franceze, și de traducătorul său, consilierul Schmidt.

Nu-l mai văzusem niciodată pe Göring; privindu-l, în deformitatea lui datorată unei adipozități în plină invazie, și urmărindu-i privirea voalată a ochilor de un verde spălăcit, am avut impresia unui Buddha viu. Un Buddha jucindu-se neîncetat cu numeroasele inele ce-i încingeau fiecare deget și fumînd continuu niște enorme țigări de foi, pe care un aghiotant, înțepenit în picioare, în spatele fotoliului său, se grăbea să i le aprindă. Vorbea încet, neridicînd tonul decît atunci cînd își formula condițiile sau cînd manifesta o subită indignare. Ca introducere la subiect, s-a apucat să facă niște declarații cu totul în afara temei întrevăderii, vorbind despre declinul spiritului de colaborare la francezi, declin constatat de partea germană și datorat, după părerea sa, eșecului nazist în atacul împotriva Moscovei², eșec pe care a încercat să mi-l explice în maniera lui.

Nu era cazul să-i răspund, cu atît mai mult cu cît cuvintele sale păreau adresate, peste capul meu, guvernului de la Vichy. După acest preambul, a intrat în subiect, întrebîndu-mă ce intenționam să facem pentru a apăra Africa de Nord și îndeosebi Tunisia. I-am răspuns, că, în lumina clauzelor armistițiului încheiat cu

italienii, nu sîntem autorizați să staționăm în Tunisia decît o forță militară neînsemnată, neînvestită cu material de calitate, că, în plus, tot sudul tunisian era demilitarizat, iar vechile fortificații distruse, în conformitate cu același acord de armistițiu. Totodată i-am spus că lungimea și starea precară a căilor de comunicație ne împiedică deocamdată să aducem întăriri. Încercam, prin acest răspuns, să-l fac să înțeleagă că întărirea mijloacelor noastre militare și o mai mare libertate de acțiune în Africa de Nord reprezentau condiții prealabile la orice altceva.

Răspunsul lui a fost că, dacă era vorba despre condiții prealabile, conform protocolului din mai semnat de Darlan³, trebuia, mai întîi, ca puterile Axei să fie autorizate a folosi baza de la Bizerta pentru liniile lor de comunicație. Am considerat necesar să-i răspund (folosind, în acest sens,

¹ În mai 1941, amiralul Darlan, își pusese semnătura, în numele guvernului de la Vichy, pe un protocol care acorda nazistilor dreptul de a dispune de bazele militare franceze din Africa de Nord, îndeosebi de cele de la Bizerta și Tunis. La insistențele generalului Weygand — spune Juin — Vichyul a uzat de toată influența mareșalului Pétain pentru a reveni asupra acestui acord dezastruos, care rămăsese, totuși, în arhivele militare ale Reichului.

Aprilie 1941. Trupe ale „Franței libere” în luptă împotriva forțelor italiene.

sugestia pe care mi-o făcuse Darlan, cînd mă aflasem la Vichy, în drum spre Berlin, pentru cazul în care problema protocolului ar fi fost ridicată), că, după știința mea, aplicarea prevederilor din înțelegerea respectivă fusese condiționată de respectarea anumitor angajamente luate de Germania, lucru ce nu fusese făcut și că, de aceea, nu era cazul să se invoce documentul din mai. Göring a protestat cu energie, pretinzînd că Germania „plătise”, dar, după aceasta, n-a mai insistat, trecînd la o altă întrebare: ce s-ar întîmpla cu armata lui Rommel, dacă împrejurările ar sili-o să acționeze în Tunisia?

Era, evident, singurul punct care-l interesa cu adevărat. Avusesem acest sentiment încă de la începutul întrevederii, cunoscînd dificultățile lui Rommel în fața noii ofensive britanice în Libia. I-am răspuns, fără ezitare, că armata lui Rommel ar fi neutralizată, adică dezarmată, dacă ar pătrunde în Tunisia. Aceasta a avut darul să-l destindă. A izbucnit într-un lung hohot de ris, provocat, desigur, de ideea că Rommel ar putea fi dezarmat de pipernicitul pe care îl reprezentau eu în ochii lui. Apoi, încruntîndu-se brusc, mi-a formulat condițiile pe care le punea pentru a examina cererea noastră de întărire. Pretindea nici mai mult nici mai puțin decît:

1. Folosirea Bizertei pentru liniile de comunicație ale Axei;
2. Dreptul pentru Rommel de a pătrunde în Tunisia și de a lupta acolo alături de francezi.

Era, pentru mine, o adevărată cursă în care fusesem atras. Am ținut să precizez că existau multe rațiuni care se opuneau la așa ceva, prima dintre ele constînd în aceea că nu poți sili o națiune să se bată alături de alta care o stringe cu mîină de fier și îi ține fiii în captivitate. Mi-a răspuns că, dacă francezii din Africa de Nord nu acceptă condițiile formulate, Führerul va aviza alte soluții destinate a asigura spatele forțelor lui în Africa. Nu mai era cazul să mai continui o discuție care, pentru mine, fusese plină de învățăminte. Am tăiat-o scurt,

declărînd că nu eram imputernicit să tratez un asemenea acord.

Göring i-a chemat atunci pe reprezentanții amiralului Platon, veniți să-i supună cererea de întărire a forțelor franceze din Africa neagră. L-a ascultat cu o ureche distrată pe locotenent-colonelul Morlière, după care a pus capăt audienței, exprimînd speranța că se va reflecta asupra faptului că îl interesa Tunisia și că își menținea cu fermitate toate condițiile. Îl voi revădea mereu cum, în momentul despărțirii, ne repeta că guvernul nostru trebuie să se supună, dacă nu, „nici un soldat în plus, nici un cartuș”.

Originalele se ard — copiile se păstrează

Reîntors la Alger sub penibila impresie lăsată de amenințările lui Göring, n-am avut altă grijă decît de a lua cele mai urgente măsuri de apărare. În primul rînd, trebuia pusă ordine în planurile de apărare, în așa fel încît naziiștii din comisia de control să nu intre în alertă. Am ordonat întocmirea de instrucțiuni personale și secrete pentru rezistența împotriva forțelor Axei în Tunisia și în Maroc.

În privința zonei de graniță dintre Tunisia și Tripolitania, era clar că nu am fi putut să-i dezarmăm la frontieră pe germanii și italienii, care urmau să ajungă primii¹, întrucît clauzele armistițiului obligau trupele noastre să staționeze la 200 kilometri în interior. Trebuia deci să așteptăm ca Rommel să invadeze teritoriul nostru și să violeze astfel el însuși armistițiul, ceea ce ne-ar fi dat dreptul să-i opunem rezistență.

Întrucît eram obligat să stabilesc și un plan de apărare împotriva unei eventuale tentative britanice, am difuzat

¹ Autorul face aluzie la faptul că, după numirea lui Montgomery în fruntea armatelor britanice care operau în Libia, succesele acestor armate aveau să împingă tot mai spre răsărit forțele lui Rommel și pe cele ale fasciștilor italieni, obligîndu-i, în cele din urmă, să caute refugiu în Tunisia.

acest plan comandanților de unități, precizînd, la început, că, în ce privește atitudinea noastră față de o invazie germano-italiană, voi da ulterior instrucțiuni. Ele erau gata elaborate în luna ianuarie, dar le ținem strict secrete. Reprezentau un ordin de apărare contra forțelor Axei, numite în text chiar așa.

Nu am comunicat o vreme planul respectiv din considerente de prudență, dar, la începutul lui februarie, temîndu-mă să nu fiu găsit nepregătit de evenimente, am difuzat și aceste instrucțiuni esaloanelor interesate și le-am prezentat, totodată, și amiralului Darlan².

Instrucțiunile referitoare la apărarea Tunisiei erau însoțite de altele privind apărarea Marocului. Cele două planuri au stîrnit o vie emoție în birourile militare de la Vichy, unde nimeni nu se gîndise să supună oficial spre aprobare sugestii, în care Axă Roma-Berlin să fie indicată drept eventual inamic. Reacția a fost promptă. Am primit ordin telegrafic din partea amiralului Bouragué, șef de stat-major al apărării naționale, de a trece neîntîrziat la arderea celor două serii de instrucțiuni la sediile statelor majore de unități, unde ele ajunseseră deja.

Ordinul a fost executat, dar am păstrat copii după cele două planuri, sub formă de material de studiu. După cît se pare, naziiștii n-au mirosit nimic din toate acestea, nici din exercițiile de antrenament militar care se desfășurau între timp. Pentru ei chestiunea nu era preocupantă, întrucît Rommel reluase ofensiva în Libia, presînd pînă la granița cu Egiptul. În ce ne privește, întîrsem supravegherea comisiilor de armistițiu ale Axei, ajungînd chiar să înregistrăm toate discuțiile dintre membrii lor, cu ajutorul unor microfoane camuflate în birourile și în camerele lor de hotel. ■

(Va urma)

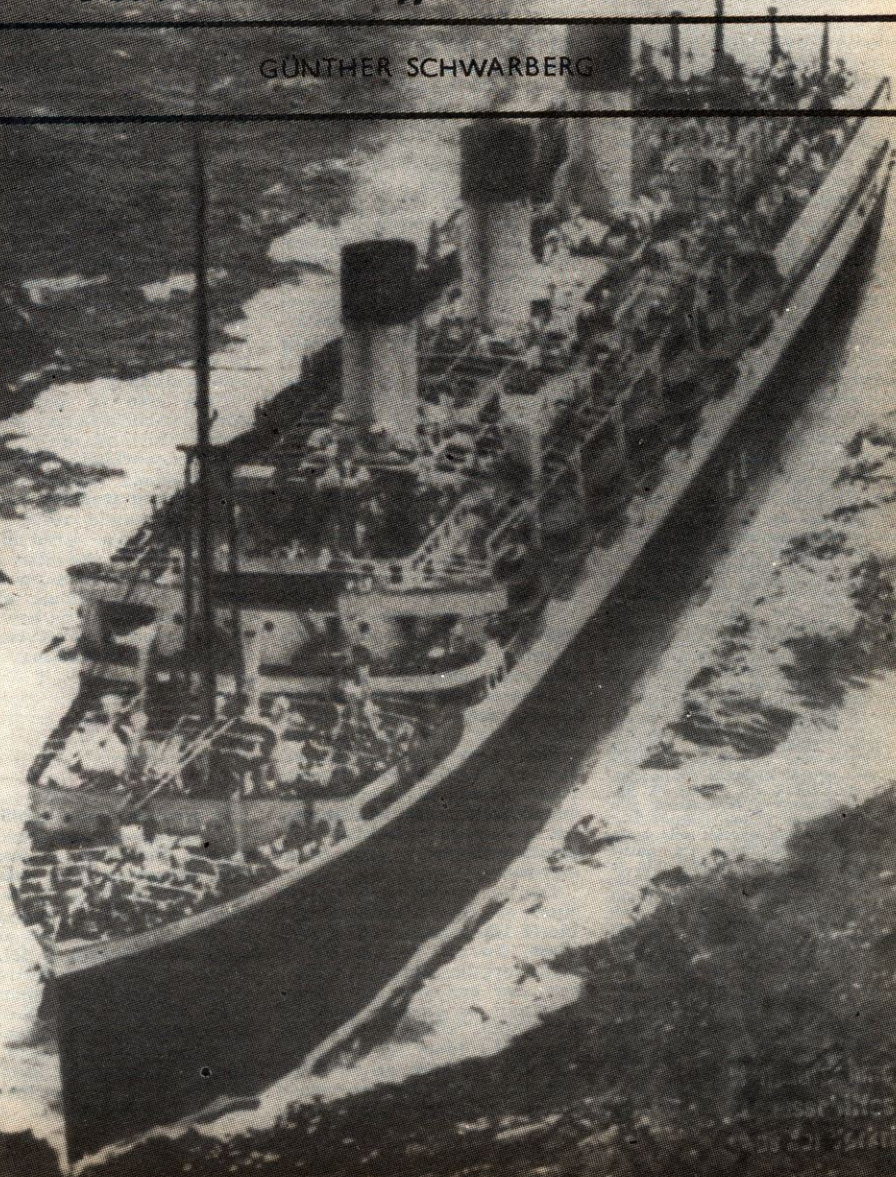
Introducere, selecție și traducere Leon SĂRĂTEANU

² Încă din aprilie 1942, odată cu revenirea lui Laval în fruntea guvernului de la Vichy, Darlan fusese scos din guvern și numit comandant-șef al tuturor forțelor de uscat, maritime și aeriene.

AVANPREMIERA EDITORIALA

**3 MAI 1945. ȚINTA ATACULUI:
PACHEBOTUL „CAP ARCONA”**

GUNTHER SCHWARBERG

„Mulți oameni m-au întrebat în timpul investigațiilor făcute pentru această carte: «Pentru ce scrii așa ceva? Lasă morții să doarmă liniștiți!». Pe morți însă îi poți lăsa să doarmă liniștiți doar atunci când ai învățat ceva din viața lor. Căci grozăviile istoriei se repetă dacă nu învățăm să înțelegem cine îl învințeste mecanisme, cine este victimă și cine este făptaș».

Rîndurile de mai sus au fost scrise de Günther Schwarberg, autorul cărții *Angriffsziel: Cap Arcona—Tinta atacului: pachetotul „Cap Arcona“* (Hamburg, 1983), a cărei versiune românească

se află în pregătire la Editura politică și din care reproducem câteva fragmente în paginile care urmează, cu subtilitățile redacției noastre¹. Este o carte despre unul dintre cele mai dramatice episoade ale celui de-al doilea război mondial și despre care pînă la apariția acestei lucrări s-au știut și s-au spus puține lucruri. O carte despre fapte și întâmplări care dezvăluie încă o dată cât de cumplit este războiul, nu numai prin urmările mecanismului pe care-l pune în mișcare, pînă în cele mai mici detalii, dar și prin consecințele erorilor care se pot produce în desfășurarea lui.

Omul se numește Rumbold. Martin Trevor Scott Rumbold. S-a născut în 1922, într-un orașel pe nume Beckenham, situat în comitatul Kent, la o distanță de 120 km sud de Londra. Acolo trăiește și astăzi.

Este un om prietenos, puțin corpolent, plin de umor englezesc. Oamenii, vecinii săi, îl ascultă cu plăcere cînd le vorbește despre arbuști de toamnă din grădina lui. Și clienții săi îl simpatizează. Martin Rumbold vinde computere. Această ocupație îl satisface. Este un om care savurează viața. Soția lui, cu care s-a căsătorit cu 36 ani în urmă, se numește Majorie. Din cînd în cînd, pleacă împreună cu avionul în Florida, pentru a-și vedea fiul. Acesta are 35 ani, lucrează acolo în

calitate de consilier economic, este căsătorit și are doi copii, Martin Trevor Scott Rumbold și soția lui Majorie, doi nepoți, muniți de cadouri.

Martin Rumbold păstrează, în dulapul său, câteva fotografii din timpul războiului, printre care și pe aceea a unui vapor răsturnat, un steag al Escadrilei 263 a aviației britanice „Royal Air Force”, purtînd inscripțiile tuturor piloților, și jurnalul său de bord. În acesta se găsesc, în dreptul datei de 3 mai 1945, două însemnări: „*Abortive shipping strike, flying time 1.30 hours, 860 lb. rockets — fired — landed B 150*”. Și: „*2. Flying time 1.20 hours — Good fire going after attack*”. În românește: *Atac aerian întrerupt asupra unor vase, durata zborului 1 oră și 30 minute, lansat 860 lb. rachete — aterizat pe pista B. 150. Și: 2. Durata zborului 1 oră și 20 minute. După atac, a putut fi văzut un incendiu zdravăn.*

Bărbatul pe nume Martin Trevor Scott Rumbold nu s-a întrebat niciodată ce a distrus acel „incendiu zdravăn”, produs de atacul efectuat de el. Au trecut 37 ani pînă să afle că în acel incendiu au pierit aproximativ 7 500 oameni și el, Martin Trevor Scott Rumbold, a provocat, cu rachetele pe care le-a lansat, cea mai mare catastrofă din istoria omenirii a unor vase maritime.

Dar nu el singur. A participat și Don Saunders. Și Pierre Clostermann. Și Peter West. Au mai fost și cîțiva alți piloți din „Royal Air Force”. Dar nici unul din ei nu a bănuit ce greșală istorică s-a comis atunci: căci pe nimeni în lume nu așteptăseră atât de mult cei 7 500 de oameni ca pe cei ce i-au trimis la moarte în acele clipe.

Dumneavoastră, cei care citiți aceste rînduri, ați aflat despre ea? Dumneavoastră știți că acel eveniment nu s-a întîmplat undeva departe în mare, ci în dreptul portului Neustadt din golful Lübeck, în ziua de 3 mai 1945? Acolo stăteau ancorate trei vase, pe care erau îngrămădiți zece mii de prizonieri din citeva lagăre de concentrare germane, în principal de la Neuengamme, care așteptau ziua eliberării lor de către englezi. Și cînd au venit, englezii au incendiat vasele cu rachetele pe care le-au lansat, și vasele s-au scufundat.

Cum este cu puțință ca aproape nimeni să nu cunoască această întîmplare?

„Sincer vorbind — spune Martin Rumbold —, noi nu prea ne-am gîndit atunci la oamenii aflați pe vasele acelea. Nici la părinți sau prieteni. Și nici nu ne-am întrebat dacă ceea ce facem este un lucru bun sau rău. Ne-am gîndit numai la ordinul pe care-l aveam în mînă și că trebuie să-l îndeplinim «cit mai bine posibil»”.

Ordinul de operații nr. 71

În ziua de 3 mai 1945, piloții englezi au fost treziți la orele 4 dimineața, înainte de răsăritul soarelui. La Alhorn, ca și la Fassberg, peste tot unde era prezentă „Royal Air Force”, ceremonia de dimineață se desfășura la fel. Un soldat al poliției militare intra în dormitoare, spunînd: „The morning tea, Sir”, și așeza lîngă patul fiecărui pilot o ceașcă de ceai slab. Căpitanul de escadrilă Rumbold a trebuit să se prezinte, la orele 5 dimineața, la „Ope-

¹ Redactor de 24 ani la revista *Stern* — după cum menționează într-o recentă scrisoare adresată colaboratorului nostru Emeric Deutsch, — Günther Schwarberg a mai scris și alte lucrări consacrate demasării fascismului: *Der S.S.-Arzt und die Kinder* (tradusă și în limba română de Emeric Deutsch și apărută în 1982, la Editura politică, sub titlul *Medicii S.S. și copii*), *Juvelier von Majdanek*, o carte despre Oradour. Dar să-l lăsăm pe autor să se prezinte singur: „M-am născut în 1926 și mi-am început studiile cînd Hitler era deja dictator. Tatăl meu, de profesie învățător, era un liberal solitar. El m-a educat în spirit antifascist. Abia mai tîrziu am înțeles că Rezistența împotriva fascismului presupune acțiune și solidaritate.

La 16 ani am devenit soldat. În tot timpul războiului am nutrit sentimente de ură și dispreț față de uniforma nazistă. La 8 mai 1945, m-am simțit eliberat. Fac parte din Asociația victimelor nazismului, particip la diverse acțiuni pentru pace, vorbesc la congrese pentru pace, iau parte la demonstrații antifasciste.

Am în proiect o carte despre viitorul țării mele, și anume despre calea ei spre socialism, care este atât de dificilă și atât de frumoasă, atât de complicată și atât de simplă, în același timp. Titlul acestei cărți va fi *Toate acestea se vor schimba odată*”.

În p. 57: pachetotul „Cap Arcona” înainte de război.

rations Room", centrul de comandă al operațiilor, instalat într-o rulotă spațioasă. Clădirile din Ahlhorn fuseseră, aproape toate, distruse de bombe. Ofițerul de informații îi înmînă lui Rumbold instrucțiunile privitoare la obiectivul raidului: o importantă concentrare de vase în Marea Baltică.

Rumbold își aduce aminte: „Primisem cu câteva zile înainte încă un raport secret, în sensul că liderii naziști ar vrea să-și mute sediul în Norvegia, ultima țară pe care, în afară de Danemarca, o mai aveau sub controlul lor. Voiau să continue de acolo lupta”.

O informație eronată, dar care s-a menținut pînă azi în relatările britanice despre ultimele zile ale războiului, ca și, firește, în mințile oamenilor. În istoria oficială a aviației engleze, *Royal Air Force*, scrisă de Hillary St. G. Saunders, se spune: „Dönitz, succesorul lui Hitler după sinuciderea acestuia, survenită la 30 aprilie, și-a trimis imputerniciții, la 3 mai 1945, la cartierul general al lui Montgomery de la Lüneburger Heide. În perioada aceea, ba chiar și mult mai înainte, căpeteniile superioare și inferioare ale Germaniei au fost cuprinse de panică. În căutarea unor posibilități de refugiu, ele priveau nostalgic, peste Marea Baltică, spre Norvegia. Într-acesta ar fi vrut să pornească, alcătuiind, în acest scop, mari convoaie, în total vreo 500 vase, în marile golfuri de la Lübeck și Kiel.

Pentru moment, părea verosimil că nu ar intenționa numai să fugă, ci și să continue lupta. Imediat după ieșirea lor în larg, convoaiele au fost bombardate de avioanele Flotei 2 aeriene tactice. S-au depus toate eforturile în vederea anihilării acestei ultime acțiuni disperate, pentru că s-a presupus că un anumit număr de conducători naziști de grade superioare ar putea să se găsească la bordul unora dintre aceste vase”.

Așa era scris și în ordinul primit de căpitanul de escadrilă Rumbold pentru al său „Birthday Squadron” (Escadrila Zilei de naștere): „Ordinul de operații nr. 71. Fotografii aeriene arată ample

mișcări de vase inamice plecate din porturi ale regiunii Schleswig-Holstein. Obiectivul constă în distrugerea acestor concentrări de vase, în cursul unei zile întregi, într-o zonă situată la vest de insula Poel”.

Rumbold i-a informat pe ceilalți șapte piloți ai escadrilei sale despre țintă și traseu. S-au urcat apoi în jeepuri, plecînd spre avioanele aflate pe pistă. Motoarele erau deja încălzite. Cele opt aparate „Typhoon” și-au luat zborul unul după celălalt. Fiecare dintre ele avea cîte opt rachete sub aripi. Ofițerii care dădeau ordinele de operații de la Cartierul general al Flotei aeriene tactice de la Süchteln nu aveau cunoștință nici de existența lagărului de concentrare Neuengamme și, cu atît mai puțin, de faptul că acesta fusese evacuat și deținuții fuseseră transportați de acolo și imbarcați pe nave.

Așa s-a ajuns la ordinul numărul 71 din 3 mai 1945: „Distrugerea concentrărilor de nave inamice în zona maritimă la vest de insula Poel și la nord, pînă la limitele teritoriului de securitate”. Drept motivare, se spunea: „Serviciul de recunoaștere semnalează o importantă concentrare de vase în golful Lübeck, care se îndreaptă spre Norvegia. În vreme ce inamicul se află în posesia întregii sale flote ce i-a mai rămas ca vase de război și comerciale, nici un vas al Maiestății Sale nu se găsește în această zonă spre a le bara calea”.

La amiază, în aceeași zi de 3 mai, escadrilele au decolat din nou de la Fassberg și Ahlhorn. Aparatele „Tempest” pornite de la Fassberg aveau misiunea să asigure protecția în fața avioanelor de vîntătoare, spre a lăsa liber spațiul aerian pentru „Typhoon”, pornite de la Ahlhorn, cu misiunea de a ataca vasele maritime. Vizibilitatea era atît de proastă, încît se putea întîmpla să pierzi din ochi cîte o escadrilă. Pierre Clostermann nu-și mai poate aminti astăzi nici măcar să fi zărit vasele; Peter West și Don Saunders își aduc aminte însă, cu multă exactitate, că le-au văzut, ei observînd de la mare înălțime cum a început catastrofa.

Avioanele „salvatoare”

Dacă ar fi avut binoculi, aviatorii englezi ar fi văzut un tablou de necrezut. Mai multe sute de oameni de pe puntea navei le făceau semne cu mina. Fluturau bucăți de pînză. Ridicau cît mai sus cearșafuri. Jubilau.

Piloții ar fi descoperit, poate, chiar și ciudata îmbrăcăminte a ființelor omenеști aflate la bordul lui „Cap Arcona”: toate purtau haine și pantaloni vîrgați. Îmbrăcămintea lagărelor de concentrare. Însă piloții nu au avut binoculi!

Era un vas cu deținuți. Cinci mii de oameni se aflau la bordul lui „Cap Arcona”. Și nu departe de el stătea ancorat un al doilea vas, cu mult mai mic, purtînd numele „Thielbek”. De aici, oamenii, strîns îngrămădiți de-a lungul peretilor laterali ai vasului, făceau semne cu minile și-și aclamau eliberatorii, care zburau pe deasupra capetelor lor. În strîmtele cale ale navei fuseseră îngrămădite 2 800 ființe omenеști. O a treia navă, „Athen”, tocmai intra în micul port Neustadt. Și pe punțile acesteia se aflau deja 2 000 deținuți și mai urma să imbarce și alții. Toți deținuții încă în viață din lagărul de concentrare Neuengamme fuseseră aduși pe aceste vase. Peste 10 000 oameni. Se pare că avioanele britanice le aduc salvarea.

Pînă în acea clipă, tuturor le fusese teamă de moarte. Ei crezuseră că naziștii au de gînd, înainte de a pieri ei înșiși, să-i scufunde aici cu vase cu tot. Aceasta era bănuiala lor, fără să fi avut cunoștință, bineînțeles, că fusese emis un ordin secret: „Către comandanții lagărelor de concentrare. Predarea deținuților nu intră în discuție. Lagărul trebuie evacuat fără întîrziere. Nici un deținut nu trebuie să ajungă viu în minile inamicului. Heinrich Himmler, Reichsführer S.S.”.

S.S.-Obersturmführerul Karl Totzauer primise acest ordin în biroul lagărului de concentrare de la Neuengamme. Acesta era „purătorul de secrete” în cadrul comandamen-

tului S.S.¹ Lui, acestui adjutant al comandantului de lagăr Max Pauly, îi parveneau toate ordinele de ucide, indiferent dacă era vorba de spânzurarea unui singur deținut, de gazarea în buncărul lagărului a două sute de prizonieri de război ruși sau de lichidarea întregului lagăr de concentrare.

În timp ce în regiunea Hamburgului înaintau tot mai mult englezii dinspre vest, americanii dinspre sud și rușii dinspre est, coloane de nenorociți erau puse peste tot în mișcare. Neuengamme nu era singurul mare lagăr situat la est de Hamburg. Au mai existat peste o sută de lagăre exterioare, mari și mici. În Mecklenburg, în Westfalia, în Olanda, chiar și pe insula anglo-normandă Alderney. Toate aceste lagăre erau subordonate comandantului Pauly, și S.S.-Obersturmführerul Totzauer le-a transmis tuturor ordinul lui Himmler de evacuare. Iar odată cu lichidarea lagărului, deținuții trebuiau să fie exterminați fie după ce păraseau lagărul în coloane nesfârșite, fie, în final, ajunși la o țintă oarecare, să dispară, ca să nu cadă în mâinile dușmanului, pentru a nu mai putea depune mărturie despre îngrozitoarele crime ale naziștilor.

Inițial, nu se întrevăzuse folosirea de vase maritime. S.S.-ul a mînat deținuții cît mai spre nord, uneori, cînd într-o direcție, cînd într-alta, chiar fără vreun plan anume, dar oricum tot mai aproape de moarte. Într-o convorbire avută cu masorul său, finlandezul Felix Kersten², Himmler a explicat încă o dată această dorință a sa de exterminare: „Dacă Germania național-socialistă este sortită prăbușirii, atunci dușmanii noștri, trădătorii ideii pangermanice, care se găsesc acum în lagărele de concentrare, să nu

aibă parte de triumful de a ieși de acolo ca învingători. Ei nu vor apuca o asemenea zi, ci trebuie să dispară odată cu noi. Acesta este ordinul clar și logic al Führerului, iar eu voi avea grijă ca el să fie executat întocmai și temeinic“.

Cursa mortală

Unul dintre transporturile din lagărul exterior Hannover-Stöcken, ținînd de lagărul Neuengamme, în care se fabricau baterii pentru Uzinele de acumulatori, ar fi trebuit să se îndrepte spre Bergen-Belsen. Dar lagărul de aici era atît de ticsit, încît mureau mii de oameni. De aceea, transportul pe calea ferată a fost deviat în direcția Berlinului. Nu exista nici un fel de îngrijire. A fost nevoie să se oprească trenul din ce în ce mai des, pentru a scoate morții din vagoane. După un drum de trei zile, prizonierii au fost descărcați în stația Mieste, la est de Wolfsburg. De aici, acești oameni lîhniți de foame au fost puși să meargă pe jos încă 15 kilometri pînă la Gardelegen. Multe sute dintre ei s-au prăbușit, epuizați, pe drum. Au fost împușcați imediat de S.S. la marginea drumului.

La 11 aprilie, orele 4 dimineața, 1 100 prizonieri au ajuns în cele din urmă la cazarma de la Gardelegen. Două zile mai tirziu, au pornit-o mai departe pe jos pînă în satul Isenschibbe, la periferia orașului Gardelegen. Institutul Gerhard Thiele, la vremea aceea liderul Partidului Muncitoresc Național Socialist din acel district, a ținut o scurtă alocuțiune: „Gardelegen trebuie apărât împotriva trupelor americane ce înaintează, iar prizonierii, în interesul propriilor lor securități, îndepărtați din zona de pericol“. În realitate, Thiele pregătea prizonierilor din lagăr o cursă mortală. Ei au fost împinși într-un hambar din Isenschibbe. S.S.-ul turnase înainte benzină și ulei în patele depozitate acolo.

Cînd, pe la orele șase și jumătate seara, se aflau în hambar 1038 deținuți, șeful secund al comandoului; S.S.-Scharführerul Braun, a arun-

cat o făclie aprinsă prin ultima ușă deschisă a hambarului, care a fost imediat închisă. Simultan, S.S.-iștii au început să tragă cu puștile și cu pistoalele automate în cele patru uși ale hambarului. Toți cei care au încercat să fugă prin uși sau care se strecurau pe sub pereții laterali au murit împușcați. Cu toate acestea, 22 prizonieri s-au putut salva. A doua zi, cînd au eliberat Gardelegen și Isenschibbe, unitățile înaintate ale Diviziei de infanterie americane 102, de sub comanda general-locotenentului Frank A. Keating, au dat peste rămășițele încă fumegînde ale hambarului. Înăuntru zăceau cadavrele celor 1016 oameni uciși³.

Pe cheiul orașului Lübeck, pe jumătate distrus de bombardamente, așteptau deținuții din lagărul de concentrare Neuengamme. Primele transporturi sosiseră cu vagoane de marfă la 19 aprilie 1945 și, de atunci pînă la 26 aprilie, timp de o săptămînă, au continuat să sosească în port noi mase de oameni. Veneau și din alte lagăre de concentrare: din nenorocitul Reierhorst de lângă Wöbbelin, din lagăre situate lângă Magdeburg, iar fiecare deținut ce sosea la Lübeck lăsa în urma lui cel puțin un camarad mort, pierdut pe drum.

* Majoritatea cetățenilor Republicii Federale Germania nu vor fi auzit niciodată despre această acțiune de asasinat. Există însă cărți de istorie care o amintesc, dar într-un mod falsificat. De exemplu, lucrarea *Aufstieg aus dem Nichts*, de Kurt Zentner (Klepenheuer und Witsch, Köln-Berlin, 1954). În ea stă scris: „O fărâdele înfloritoare, care nicînd nu ar putea fi reparată și pentru care nu poate exista nici o scuză, dar care totuși s-a întîmplat în zăpăceala ultimelor zile ale războiului, în apropiere de Gardelegen. Comandouri speciale S.S. au adunat prizonieri de război din rîndul armatelor aliate ce nu fuseseră încă evacuați din zone de război și au încercat să-i pună la adăpost de trupele invadatoare. Ca și în alte părți ale Germaniei, prizonierii de război, mai mult morți de foame și vîlăguit, au fost necrutător mînați înaintea, cu biele și pistolul, de călăi. În momentul în care, datorită situației disperate, comandantul nu mai știa ce să facă, nesocotind prevederile dreptului internațional, a dat subit ordin să fie împușcați prizonierii de război. Populația orașului Gardelegen, greu încercată de război, devenind martora acestei crime, le-a înmormîntat pe cele 1016 victime, luîndu-și angajamentul să îngrijească pe veci mormintele acestor nefericiți“.

¹ Karl Totzauer, condamnat la 20 ani de temniță pentru crime împotriva umanității în așa-numitul „Proces de la Curiohaus“, ținut la Hamburg, la 3 septembrie 1946, a fost grațiat trei ani mai tirziu. În prezent, trăiește la München.

² Magazin, istoric, nr. 1-4/1977.

Mulți dintre ei n-au avut voie să părăsească vagoanele, rămânând închiși înăuntru. Absolut nimic de mâncare, absolut nimic de băut.

În dimineața zilei de 20 aprilie 1945, a apărut în Lübeck S.S.-Sturmabführerul Christoph-Heinz Gehrig. Era împuternicitul lui Max Pauly, comandantul lagărului de concentrare Neuengamme. Acesta avea alte treburi pentru moment. Tocmai ordona asasinarea a 20 copii evrei între 5 și 12 ani. Fuseseră reținuți la Neuengamme drept cobai pentru experiențe medicale cu bacili de tuberculoză; pe trușoarele lor aveau înspăimântătoare urme ale acestor experiențe și trebuiau, deci, să dispară înainte de sosirea englezilor, care se găseau la o distanță de numai 6 kilometri de Neuengamme. Pauly a dispus aducerea lor în clădirea unei școli, pusă oricum la dispoziția S.S.-ului: școala de pe Bullenhuser Damm din Hamburg. Acolo, copii, împreună cu îngrijitorii lor, și cu un grup de prizonieri de război sovietici, au fost spânzurați de cîrlige și burlane de sobă — în total 48 vieți omenești¹.

„Lansați salva”

Dimineața, la orele 11.35, o escadrilă de opt avioane britanice survolează navele. Deținuții fac semne cu mâinile. Ei au credința că au sosit salvatorii. Ei n-au cum să știe că omul de acolo de sus își ține degetul gata pregătit pe buton.

Vremea era atât de proastă și norii atrăneau atât de jos, încât Martin Trevor Scott Rumbold nu-și putea menține în formație escadrila. Zburau la o înălțime de 10 000 picioare², pentru a evita bătaia artileriei antiaeriene. Rumbold era desemnat să deschidă atacul, printr-un „peel-off”, executat deasupra golfului de la Neustadt, ieșind din formație și pierzînd din înălțime printr-un viraj brusc. Căpitanul esca-

drilei a zărit printre norii care goneau silueta vasului „Cap Arcona”. Dar n-a zărit oamenii care făceau semne și nici cearșafurile fluturînd. „Cap Arcona” arăta ca o ambarcație de dimensiuni mici. Credeam că este de maximum 5 000 tone”. Rumbold oprește atacul, deoarece au fost nevoiți să se întoarcă pentru a umple rezervoarele.

La 12.30, vasul „Athen” primește o radiogramă din partea comandantului portului Neustadt, Schmidt, prin care i se cere să se deplaseze de îndată la Neustadt, pentru a prelua noi prizonieri. În primul moment, căpitanul Nobmann s-a conformat ordinului. Dar cînd a ancorat la cheul din Neustadt și a văzut pe cine ar urma să ia la bord, a refuzat s-o facă: erau ultimii supraviețuitori din lagărul de concentrare Stutthof de lângă Danzig, mai degrabă muribunzi decît vii. Nobmann duce tratative cu Schmidt, ele durează, și această întimplare face să fie salvate 1998 vieți. Căci, în intervalul respectiv, începuse un nou atac aerian.

După catastrofă, căpitanul Nobmann notează în procesul-verbal pe care-l întocmește: „În jurul orei 12.30, am primit de la comandantul orașului Neustadt ordinul de a intra în port și a prelua de acolo alți deținuți. Am ridicat imediat ancora și, navigînd de-a lungul coastei, am intrat în port și la orele 13.45 am aruncat parîma pe chei... În timpul discuției, a apărut o nouă formație engleză de bombardiere de vînătoare, care a atacat «Cap Arcona» și «Thielbek». Din vasul «Cap Arcona» s-au ridicat, pe loc, flăcări. «Thielbek», atins de mai multe ori, s-a înclinat transversal și s-a răsturnat în scurt timp. Bombardierele de vînătoare care voiau să mai atace nava «Athen» au luat-o înapoi, imediat ce au fost atinse de focul artileriei noastre antiaeriene”.

Sînt orele 14.30. Căpitanul Rumbold revine cu escadrila sa „Birthday”. De la înălțimea de 10 000 picioare, se înclină, luînd-o, primul, în jos. În aceeași clipă, canonie-

rele antiaeriene de pe „Athen” s-au pornit să tragă asupra aparatului lui Rumbold, fără să-l nimerescă însă.

Rumbold avea puțină experiență cu rachetele. Numai cu patru luni în urmă îi fusese înestrată escadrila cu ele. Nu existau instructori, nici măcar instrumente de luat ținta. Erau nevoiți să folosească vizoarele mitralierelor, care, printr-o prismă, reflectau obiectivul în geamul mat din fața pilotului. Dar rachetele au o altă traiectorie decît proiectilele de mitraliere, ele ajung mai repede jos. De aceea, piloții trebuiau să se mențină la o înălțime mai mare și să fixeze ținta pe geamul mat mult sub centru. Rumbold avea fixată pe marginea inferioară a geamului său mat ținta atacului: nava „Cap Arcona”. Cu foarte puține secunde înaintea atacului asupra navei, a dat prin microfon ordinul: „Fire Salvo”.

Asta însemna „Lansați salva”. Pentru fiecare dintre cele opt rachete, atrînate dedesubtul aripilor aparatelor „Typhoon”, piloții aveau cite un buton. Puteau totuși să dea drumul simultan la două, patru sau la toate opt. Dar asta numai cu butonul „Salvo”. Rumbold s-a apropiat pînă la 300 metri de „Cap Arcona”. Dacă în clipa aceea el nu se uita la geamul mat, ci la navă, poate că mai sesiza totuși masa de oameni care jubilau și făceau semne.

Dar nu s-a uitat. A apăsă pe butonul „Salvo”. Și, după cîteva secunde, același lucru l-au făcut Mark Hamilton, Ronnie Proctor, Dave Morgan și Eric Coles, Mike Luck, Larry Saunders și I.A. Smith. Apoi, și-au înălțat din nou aparatele și au plecat, trecînd peste „Cap Arcona”.

Deasupra lor zbura Don Saunders. El a putut urmări traiectoriile rachetelor: „64 rachete au zburat direct spre navă. Una singură a nimerit în apă. Celelalte 63 s-au prăvălit în plină navă. Părea că a explodat un enorm glob de foc”. ■

În românește de
Emeric DEUTSCH

¹ Descrierea amănunțită în cartea lui Günther Schwarberg: *Der S.S.-Arzt und die Kinder*.

² Aproximativ 3 000 metri (1 picior = 12 țoli = 30,48 centimetri).

AMINTIRILE UNUI DIPLOMAT

(Urmare din p. 48)

și singe rece consimțind să ne întâlnim în fatidica seară de 5 august 1943, în casa lui Castronuovo, cu alte cuvinte „pe teritoriul” inamic. I-am relatat lui Watkinson conținutul misiunii mele. I-am expus pe larg situația Italiei și proiectele noastre, am insistat, conform directivelor primite de la Roma, asupra necesității de debarcare a trupelor aliate în Italia, cât mai la nord posibil, ca să poată „sorbi” — după cum se exprimase mareșalul Badoglio — trupele germane, prin acțiuni de diversivune; am adăugat că, pentru a menține frontul intern, era necesar să se diminueze intensitatea bombardamentelor. Watkinson a fost înregistrat cu maximă atenție observațiile mele, realizând și el, cu teamă, că se implicase pe neașteptate într-o acțiune istorică. Mi-a promis că va telegrafia imediat la Londra.

Au urmat zile chinuitoare. În calitatea mea de consul general, am luat contact cu autoritățile spaniole¹ și, ceea ce a fost și mai dificil, cu consulul general al Germaniei. Nemții m-au primit cu o cordialitate care m-a pus și mai tare în încurcătură. Mă copleșeau cu invitațiile și amabilitățile, la care trebuia să răspund.

În cele din urmă, vineri 13 august, am fost convocat, prin semnalele convenite, de domnul Gascoigne, la ora 10 seara, pe plaja din Tanger. Despre aceasta am povestit pe larg într-o carte publicată sub titlul *Misiune secretă*, în 1947. Pentru aceasta voi evoca aici memoria lui Winston Churchill,

¹ Între 1940 și 1945, Tangerul a fost administrat de Spania.

care, în volumul V al lucrării sale *The Second World War*, povestește că știrea misiunii mele l-a surprins în drum spre Quebec, unde urma să aibă loc conferința interaliată². Pe foaia pe care se afla știrea notase „să nu pierdem autobuzul”. I-a dat instrucțiuni ministrului de externe [Anthony] Eden să facă să-mi parvină mesajul următor, care mi-a fost înmănat de Gascoigne în noaptea de 13 august, într-un colț de pe plaja din Tanger:

„Mesajul care urmează vine din partea guvernelor britanic și al Statelor Unite.

«Este necesar ca mareșalul Badoglio să înțeleagă faptul că noi nu putem negocia, ci cerem o capitulare fără condiții. Aceasta înseamnă că guvernul italian trebuie să se pună la dispoziția celor două guverne aliate, care îi vor face cunoscuți termenii capitulării. Acești termeni conțineau condiții onorabile. Atrageți atenția domnului Berio asupra faptului că cei din conducerea ambelor guverne și-au manifestat deja dorința ca Italia să ocupe un loc respectabil în noua Europă, de îndată ce conflictul va fi încheiat».”

Am comunicat la Roma acest mesaj în limbajul cifrat, pe care-l stabilisem înainte de a părăsi Roma, cu colegii de la minister. Am așteptat în zadar un răspuns. Între timp, Gascoigne a primit textul condițiilor armistițiului, care mi-a fost încredințat ulterior pentru a-l trimite la Roma.

La Tanger totul se sfârșise. ■

În românește de Beatrice KISELEFF

² Este vorba despre conferința anglo-americană „Quadrant” (17-24 august 1943).

Înflăcăratul republican roman Marcus Porcius Cato cel Tânăr (95-46 î.e.n.), partizan al lui Cicero și dușman înverșunat al lui Cezar, îi aducea acestuia din urmă cele mai teribile și uneori fanteziste învinuiri și acuzații. Bețiv însă nu l-a putut face, întrucât Cezar era recunoscut ca un antialcoolic. Asta nu l-a împiedicat pe Cato să facă din acest merit o acuzație:

— Dintre toți, spunea el, numai Cezar, treaz fiind, a căutat să înăbușe republica!

Contele de Mirabeau, fratele celebrului orator din timpul Marii revoluții franceze din 1789-1794, și-a chemat valetul într-o dimineață și i-a spus:

— Îmi ești fidel, ești sriguincios, sînt pe deplin mulțumit de serviciile tale, dar cu toate astea trebuie să te concediez...

— Dar atunci, a întrebă mirat valetul, care este totuși motivul?

— Ai încălcat înțelegerea noastră: te îmbeți exact în aceleași zile în care sînt și eu beat.

— Dar nu e vina mea, dumneavoastră vă îmbățați în fiecare zi...

La un banchet, marele scriitor american Ernest Hemingway (1898-1961) stătea lângă un individ care îl scila tot timpul cu întrebări.

— Spuneți-mi — a întrebă acesta la un moment dat — care este, după părerea dumneavoastră, cea mai bună metodă de a scrie?

— Fără, de la stînga la dreapta, a răspuns plictisit scriitorul.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

MAGAZIN ISTORIC LA TIMIȘOARA

Am scris și cu alte prilejuri despre statornicii prieteni pe care revista noastră îi are în întreprinderi, instituții, facultăți și școli din Timișoara. Iată acum o altă semnificație mărită a prețurilor de care Magazin istoric se bucură în rândul oamenilor muncii din cadrul ÎNTEPRINDERII MECANICE TIMIȘOARA. Astfel, din partea colectivului de muncitori al secției „Sculărie, Prototipuri, Autoutilitari” a amintitei întreprinderi am primit următoarea scrisoare: Oamenii muncii din secția noastră, tineretul din cele patru organizații U.T.C. își exprimă în mod deosebit interesul și mulțumirile pentru articolele apărute în Magazin istoric, revistă a cărei abonați suntem, atât în colectiv, cât și individual. Îubind și prețuind istoria patriei, ne exprimăm dragostea și atașamentul față de trecutul țării și poporului român, față de Partidul Comunist Român, față de secretarul său general.

Uteciștii din secția noastră, participând și la concursul Magazin istoric organizat în vara anului 1987, au avut prilejul să-și îmbogățească cunoștințele de istorie, să aprofundeze articolele apărute în paginile revistei.

Semnează: T. Șerban, secretarul comitetului P.C.R. al secției, Gh. Mate, secretarul comitetului U.T.C. și M. Cojocar, un prieten statornic al revistei, care se ocupă de popularizarea ei în cadrul colectorilor săi din secție.

Și, tot din Timișoara, din cadrul SECȚIEI 14 A REGIONALEI C.F. TIMIȘOARA, am primit, printr-o scrisoare semnată de șeful Secției L4, ing. Traian Bădea, vești despre preocuparea cititorilor de a-și reînnoi abonamentele pe trimestrul III 1988.

Le mulțumim pentru cele scrise și, la rândul nostru, le adresăm călduroase urări de noi succese în activitatea lor prețentilor noștri timișoreni.

FOTOGRAF

IULIAN N. VOICU, bibliotecar, la Biblioteca Academiei R.S. România, din București, ne comunică câteva date biografice ale fotografului Stelian Petrescu, din ale cărui fotografii executate la începutul secolului nostru am reproduces câteva în nr. 4 și 5/1988 ale revistei.

Fotografia pentru fotografie a lui Stelian Petrescu (fratele pictorului Costin Petrescu) s-a manifestat încă de la băncile școlii. Elev fiind, la sfârșitul secolului trecut colabora la Revista științifică ilustrată, unde a publicat

o serie de articole sub titlul Fotografia. Din 1891 se păstrează o fotografie pe care a realizat-o în fața Liceului Sf. Sava, unde a surprins pe picului un grup de elevi.

În 1905, după obținerea diplomei de inginer și a specializării în Germania, a fost numit șef de atelier la Școala de meserii, apoi, din 1911, a ținut cursuri de fizică, mecanică și tehnologie la aceeași școală, fiind, totodată, inginer la Biroul tehnic de recepțiune, aprovizionare și decontare materialelor din cadrul Căilor Ferate Române.

Tot în acei ani a tipărit albumul Odoarele de la Neamtu și Secu. În 1915 a publicat la München, în ediție bilingvă, Ghidul original al Căilor Ferate Române și Căilor de Navigație, cu „16 gravuri în cupru, 340 autotipuri și două hărți aeriene”.

A străbătut drumurile țării, realizând un material fotografic de o deosebită valoare artistică și documentară.

În 1908 a publicat, de asemenea, traducerea romanului Dama cu camelii de Al. Dumas-fiul (retipărită în 1916 și 1924).

COLECȚII COMPLETE

Sint un cititor consecvent al revistei Magazin istoric, încă de la apariția sa și, ca urmare, posed întreaga colecție, nelipsindu-mi nici un număr.

Rîndurile de mai sus ne-au fost trimise de cititorul CONSTANTIN LUPȘA, din Buzău. Dar numeroși alți cititori ne-au scris și ne scriu despre interesul cu care citește revista și despre preocuparea lor de a avea colecția ei completă.

Astfel, subinginerul GRIGORE DUMITRU, de la IMUA București, ne scrie că a predat stăruie îngrîșirii și completării colecției Magazin istoric fiului său Florin Grigore, elev la Școala generală nr. 80, ION ZAMFIRESCU, pensionar, fost inspector șef la Filiala Băncii de investiții Hunedoara, ne mărturisește că este un statornic participant la concursuri, colecția completă ajutându-l în aflarea răspunsurilor la întrebări. Din Rimnicu Sărat, inginerul AUREL SULTAN, de la Întreprinderea de garnituri de frînă și etanșare, ne informează că citește revista încă de la primul ei număr, din aprilie 1967 și mulțumeste pentru tot ce am citit în paginile ei, pentru îmbogățirea continuă a cunoștințelor noastre de istorie. Dar iată și alte spicuiri din scrisorile sosele în redacție: ION CHIRILUC, asistent medical principal, din București: Întreaga colecție a revistei, legată frumos, pe ani, ocupă un loc special în biblioteca familiei noastre. MAURA LIVEZEANU, din Slănic-Prahova: În fiecare nu-

măr al revistei, ne oferim noi și noi pagini din trecutul îndelungat al vitezului nostru popor.

Ne-au mai scris, de asemenea, despre colecțiile lor complete din Magazin istoric, despre statornicia cu care citește revista încă de la primul ei număr și cititorii SEVASTIAN SILVIAN, din Brăila; NICULAE DUMITRESCU din Lugoj; RODICA CEANU, din com. Biliteni, jud. Gorj; IOAN S. MUREȘAN, din Codlea; ELENA STELIANA TĂGOREAN, din București; DUMITRU MUȘAT, din București; GABRIEL GAVRILUȚA, din Măreșesti; ION AGAPIE, din Iași; GEORGICA MUȘAT din Fetești; CEZAR VASILESCU, din Brașov.

Tuturor le mulțumim, felicitându-i călduros pentru colecțiile lor complete Magazin istoric.

LOCALITĂȚI

Întrucât numele a două localități amintite în articole publicate în nr. 10/1987 au apărut altfel decât sînt ele în realitate, cititorii noștri VASILE SÂMBOTELCAN, din com. Bălcăciu, jud. Alba și VASILE GHIBILIC, din municipiul Georgehe Gheorghiu-Dej, ne trimit cuvenitele rectificări.

Deel nu Ormeny, ci Urmenis (p. 5) și, respectiv, nu Pingărați, ci Pîrgărești (p. 11).

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

OVIDIU EFTIMIE, com. Bielei, nr. 637, jud. Prahova, solicită: nr. 1/1967; 9/1975.

VASILE REICH, str. Dîmbului, nr. 2, Oradea, solicită: nr. 2, 7/1979; 12/1980; oferă: nr. 8/1976; 12/1977; 3/1978; 5/1979; 2/1980; 2/1982.

PILDNER JOZSEF, alea Transdafilor, nr. 4, bl. A4, sc. A, et. I, ap. 7, Tirgoviste, solicită: nr. 1-4/1967; 12/1970; 4, 11, 12/1971; 2, 5/1972; 7, 9/1978; 8/1980; 11/1983; 9/1985; oferă colecția completă 1975-1979, 1985-1987.

GRIGORE NECHITOAE, str. Smirodova, bl. 25, sc. C, et. I, ap. 45, Roman, solicită: 4/1967; oferă: nr. 2/1987.

VASILE SÂMBOTELCAN, com. Bălcăciu, jud. Alba, solicită: nr. 1, 4/1967; oferă: nr. 7/1967; 1, 6/1970; 1, 10, 11/1971.

PĂTRU STUPARUS, str. Mistretului, nr. 4, Iași, solicită colecția 1984-1987.

STĂNESCU TEODORA, Sos. Giurgului, nr. 107, bl. G, ap. 29, oferă colecția 1967-1976; telefon 29.50.01.

CONTENTS (Romanian History) Ilie Ceaușescu The 1848 Revolution and Its Historical Significance (II) ● C. Antip Revolutionary Press ● M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● Th. C. Văcărescu Recollections from the Time of Alexandru Ioan Cuza (III) ● Gh. Surpat June 11, 1948. The Nationalization ● O. Lustig The Hitlerite „Endlösung” Could not Be Applied in Romania ● D. Hineu 1888-1912. Three German Diplomats in Romania ● In Bucharest, 50 Years Ago ● V. Smărăndescu The Littoral — A Century of Tourist History (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ilie Ceaușescu La Révolution de 1848 et sa signification historique (II) ● C. Antip La Presse de la révolution ● M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● Th. C. Văcărescu Souvenirs du temps d'Alexandru Ioan Cuza (III) ● Gh. Surpat Le 11 juin 1948. La nationalisation ● O. Lustig En Roumanie „la solution finale” hitlérienne n'a pas pu être appliquée ● D. Hineu 1888-1912. Trois diplomates allemands en Roumanie ● A Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Le Littoral — un siècle d'histoire touristique (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Илие Чаушеску Революция 1848 года и ее историческое значение (II) ● К. Антип Революционная печать ● М. Ангхелеску Ион Хелиаде Рăдулеску (1802-1872) ● Т.К. Вăкăреску Воспоминания времен Александра Иоана Кузы (III) ● Г. Сурпат 11 июня 1948 г. Национализация ● О. Лустиг В Румынии гитлеровское „оночательное решение” не могло быть применено ● Д. Хинку 1888-1912. Три германских дипломата в Румынии ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● В. Смăрăндеску Морское побережье — столетие истории туризма (II)

INHALT (Rumänische Geschichte) Ilie Ceaușescu Die Revolution von 1848 und ihre geschichtliche Bedeutung (II) ● C. Antip Die revolutionäre Presse ● M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● Th. C. Văcărescu Erinnerungen aus der Zeit von Alexandru Ioan Cuza (III) ● Gh. Surpat Der 11. Juni des Jahres 1948. Die Nationalisierung ● O. Lustig In Rumänien konnte die hitleristische „Endlösung” nicht angewandt werden ● D. Hineu 1888-1912. Drei deutsche Diplomaten in Rumänien ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Die Schwarzmeerküste — ein Jahrhundert Geschichte des Tourismus (II)

SUMARIO (Historia rumana) Ilie Ceaușescu La revolución de 1848 y su significado histórico (II) ● C. Antip La Prensa revolucionaria ● M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● Th. C. Văcărescu Recuerdos de la época de Alexandru Ioan Cuza (III) ● Gh. Surpat El 11 de Junio de 1948. La nacionalización ● O. Lustig En Rumania „la solución final” hitleriana no ha podido ser aplicada ● D. Hineu 1888-1912. Tres diplomáticos alemanes en Rumania ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu El litoral — un siglo de historia turística (II)

ABONEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

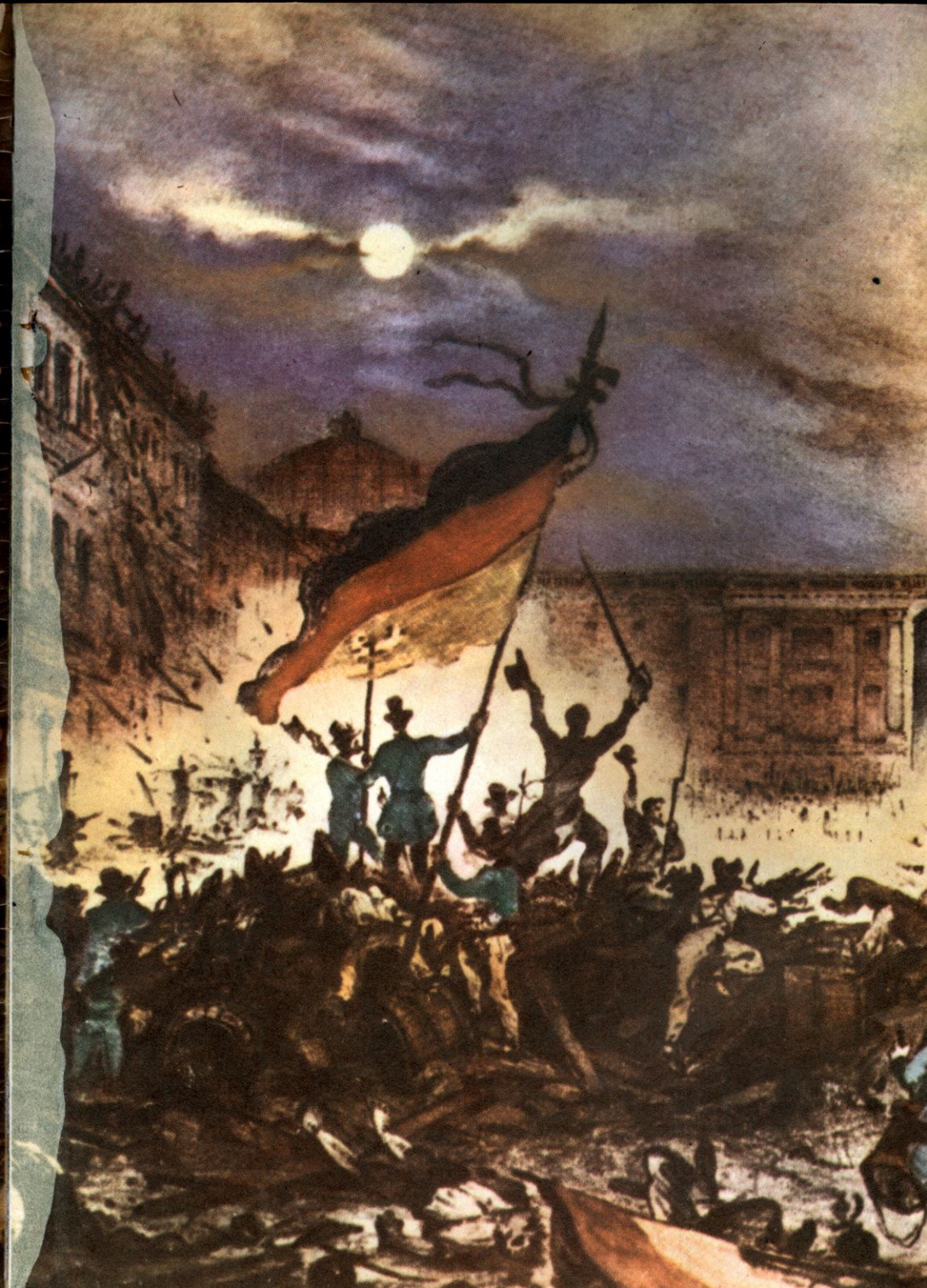
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

magazin istoric

